

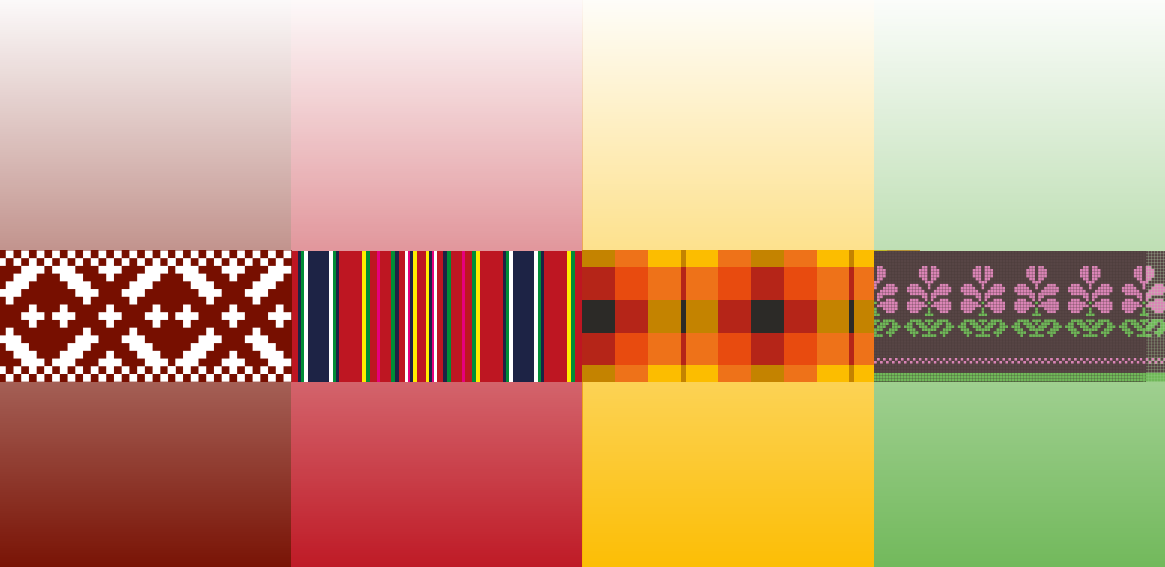
IGAL RAHVAL OMA RÕIVAS

Kihnu, seto, suidi
ja liivi rahvarõivad

IGAL RAHVAL OMA RÕIVAS

Kihnu, seto, suidi
ja liivi rahvarõivad

Igal rahval oma rõivas Kihnu, seto, suidi ja liivi rahvarõivad

Tekstid: Maie Aav, Juris Lipsnis, Dace Martinova, Elvi Nassar, Māra Rozentāle, Zoja Sile

Trükise projektijuht: Helen Külvik

Tõlge läti keelest: Marite Uibo

Keeletoimetaja: Monika Salo

Küljendus ja kujundus: Irina Tammis

Trükk: Greif

© Seto Instituut, 2019

© Autorid, 2019

© Fotode autorid

ISBN 978-9949-7215-5-9

See trükis väljendab autorite vaateid. Programmi korraldusasutus ei ole vastutav selle eest, kuidas seda infot võidakse kasutada.

SISUKORD

SISSEJUHATUS 4

KIHNU RAHVARÖIVAD 7

SETO RAHVARÖIVAD 45

SUIDI RAHVARÖIVAD 81

LIIVI RAHVARÖIVAD 111

SISSEJUHATUS

Sellesse raamatusse on koondatud lühike ülevaade nelja väga omapärase rahvaskillu – setode, kihnlaste, suidide ja liivlaste – rahvariistest. Setodel, kihnlastel ja suididel on oma rahvariiste kandmise ja valmistamise traditsioon võrreldes naabritega väga hästi säilinud ja tänini kõrgelt hinnatud. Tähelepanuväärne on seegi, et kõigi nende piirkondade traditsioonilised rahvarõivad on oma naabrite omadest märgatavalt erinevad: põhjuseks oluliselt erinev kultuur või ajalooline taust.

Kihnu, väike saar Liivi lahes, on oma naabritest eraldatud veega: saarele pääseb vaid meritsi ning merest on kihnlased sõltunud varem ja sõltuvad ka nüüd. Kihnlased on õigeusklikud, erinevalt muust Eestimaast, kus valdavad protestantlikud kogudused. Kihnu on see koht, kus rahvariideid tänini kõige enam kantakse. Igal Kihnu naisel on arvukalt kõrte ehk triibuseelikuid, mitukümmend värvikirevat põlle ja pearätti. Kihnu naise rahvarõivas on selgelt punane: seeliku põhivärv on punane, põlle ja räti põhitoon samuti punane. Kihnu meeste ainus säilinud rahvariideese on tagasihoidlikes värvides troi ehk kampsun.

Setomaa, neist omapärastest kultuuripiirkondadest suurim, hõlmab setode asuala Kagu-Eestis ja sellega piirneval Venemaa territooriumil. Setod on soomeugrilased, nagu eestlasedki, kuid on suurema osa ajaloost kuulunud Vene tsaaririigi koosseisu. Eestlastest eristab setosid ka nende usk – setod on õigeusklikud. Praegusajal setod rahvarõivaid enam igapäevaselt ei kanna, kuid erinevatel pidupuhkudel, kontsertidel või ka tähtsamatel ametlikel üritusel on rahvarõivais nii naised kui ka mehed. Seto rahvarõiva põhivärvid on valge ja punane, millele aktsendina lisandub must naiste pihikseelikul ning must meeste kaabudes ja saabastes. Kõige enam püüab aga pilku seto naise uhke hõbehtekomplekt.

Suidid, kes elavad Lätis Kuramaa läänerannikul, eristuvad valdavalt luterlikest naaberpiirkondadest samuti peamiselt usu poolest: suidid on katoliiklased. Seetõttu on nemadki elanud oma naabritest teatud mõttes isolatsioonis, säilitades oma identiteedi, sealhulgas rahvarõivad. Suidi naiste rahvarõivad paistavad eelkõige silma uhkete sõbade ja õlarättide poolest. Sõbad võivad olla erinevat värvi, kuid kõige enam on neis punast, kollast, oranžikat, pruuni ja rohelist värvi. Nagu setod, kannavad ka suidi naised sõlge, mis on küll väiksem, kuid siiski silmatorkav.

Liivlased on neist neljast rahvaskillust ajaloo keerdkäikudes kõige enam kannatada saanud. Kunagisest tugevast rahvast, kes asustas suurt osa praegusest Lätimaast, on jäänud vaid mõned vanad külad Kuramaa põhja- ja kirderannikul – seda liivlastega kõige kauem asustatud piirkonda nimetatakse Liivi rannaks. Kui

teisi raamatus käsitletud rahvaid eristab naabritest eelkõige usk, siis liivlastel on selleks päritolu: liivlased on soomeugrilased, lätlased aga baltlased. Ajaloolistel põhjustel on hääbunud ka liivi rahvariiete kandmise tava. Liivi naiste rahvarõivastes annavad tooni triibuseelik ja valge põll, meestel hall kuub.

Ehkki kõigi nelja piirkonna rahvarõivad on selgelt erinevad, on neis ka üllatavalt palju ühiseid tunnusoone. Näiteks soomeugrilastest setosid, kihnlasi ja liivlasi ühendab põllekandmistava. Kui liivlastel ja kihnlastel on põll abielunaise tunnus, siis Setomaal kannavad põlle ka tüdrukud. Suidi ja liivi rahvariiete ühine joon on sõbad ja õlarätid. Õlarätte kannavad ka Kihnu naised ning teevad seda just nii, nagu liivlasedki: pistavad rāti otsad ees vöö vahele. Kihnu ja liivi rahvarõivaste ühisosa on ka triibuseelik. Seto ja suidi naiste rahvarõivaid seob sõlg: setodel uhke hõbedast kuhiksõlg, suididel aga värvikirev mitmerealine sõlg. Kihnu ja suidi rahvariiete ühine tunnus on erinevad jakid ja vammused, samuti heledakirjud suvised sitsjakikesed.

On ka neid jooni, mis on kõikidele rahvastele omased. Näiteks on nii setodel, kihnlastel, suididel kui ka liivlastel olulisel kohal kootud kirivöö. Loomulikult on kliimast tulenevalt kõik rahvad kudunud värvilisi kirikindaid ja uhkelt kirjatud sukki (sokke). Igas piirkonnas on peetud oluliseks, et abielunaise pea oleks kaetud nii, et juukseid pole näha.

Igal rahval on rahvariiete kandmisel omad reeglid. Nende reeglite taga on rahva töökspidamised, väljakujunenud tavad, naabrite mõjud ja sageli ka päris iidsete uskumused. Eri vanuses ja staatuses inimesed on läbi aegade kandnud veidi erinevaid rõivaid. Valdavalt väljenduvad sellised erinevused peakattes, aga ka näiteks põlle või ehete kandmises. Loomulikult on rahvarõivad ajas muutunud ning rõivaste kandmistavad koos nendega.

Tänapäeva üleilmastuvas maailmas, kus kõik muutub ühest küljest ühetaoisemaks, väärtustavad inimesed aina enam kultuurilisi erinevusi. Rahvariided on kultuurilise identiteedi kõige nähtavam osa. Kaunid ja eriomased rahvarõivad ei tähenda enam ajast maha jäämist, vaid enda päritolu väärtustamist. Kõrvaltvaatajad on sellise pärandi üle sageli heas mõttes kadedadki.

Käesolev raamatuke, mis on valminud Eesti-Läti piiriülese koostöö programmi rahastuse toel projekti „Omakultuuri piirkondade arendamine ja tutvustamine turismi sihtkohtadena“ (UNESCO-turism) raames, aitab loodetavasti tugevdada kõigi hõlmatud partnerpiirkondade rahvaste kultuuripärandit, kindistada teadmisi enda ja naabrite rahvarõivaste erilisusest ja kandmisviisidest ning oma pärandit uhkusega tulevikku kanda.

Helen Külvik

Seto Instituut, raamatu projektijuht

Kihnu

RAHVARIIDED

MAIE AAV

Sinises kõrdis naine
punase kõrdi kangast kudumas.
Foto: Olev Mihkelmaa, 2010

SISSEJUHATUS

Kihnu on Liivi lahe suurim saar: 7 km pikk ja 3,3 km lai. Väikesel maalapil keset merd elab omanäoline rahvakild: kihnlased, kes erinevalt kõikidest teistest Eesti inimestest kasutavad ka tänapäeval tavalise argiriidena rahvarõivaid. Naised kannavad kõrte (seelikuid), põllesid, sitsijakke ja rätikuid. Mehed on truuks jäänud troide (meeste kampsun) ning *kapõtatõ* (meeste sokid) kandmisele. Elavas käibes on kihnu *kiel* (murrak).

Kindlasti pole meie, tänapäeva kihnlased, enam täpselt sellised nagu meie vanavanemad, ega nemadki olnud sellised nagu nende vanavanemad. Ei keelelt, meelelt ega väljanägemiselt. Kõik, mis elab, see muutub, teiseb ja areneb. Üsna mõistetav, et rangelt piiritletud territooriumil elades ja ühise elukorralduse tulemusena kujunes ajapikku isemoodi elulaad ja oma keel. Harukordne ja imesutamist väärt on aga see, et niivõrd tugev eripära on tänaseni säilinud.

Kihnu kirik 1930-ndail
Foto: Kihnu Muuseumi kogu

ÜLEVAADE KIHNU RAHVARIIETE KUJUNEMISEST

Millal sai Kihnu saar inimeste elupaigaks, ei olegi täpselt teada. Arvatakse, et esimesed pühasukad tulid Saare- ja Läänemaalt 14. saj alguses. Uude paika jõudnute keel ja meelelaad muutus ja arenes, isoleeritud elukeskkonnas kujunes ka täiesti omamoodi eluviis ja rõivastus.

Kui mujal mõjutas lihtrahva käitumist mõis, kirik ja linn, siis Kihnus need mõjud esialgu puudusid. Lähim linn Pärnu oli 45 km kaugusel mere taga, saarel ei olnud mõisa ega kirikut. Kihnu kuulus Liivimaa Saare-Lääne piiskopkonna Audru ametkonda ja ametlikke asju aeti hoopis 135 km kaugusel Riia linnas.

Liivi sõja ajaks oli Kihnu juba nii tuntud, et pärast orduriigi langust käis saar sõdivate poolte vahel käest kätte: 1562–1565 Taani, 1565–1575 ning uuesti 1582–1600 ja 1609–1617 Poola, 1575–1582 Venemaa ning 1600–1710 Rootsi. Pärast Põhjasõda (1700–1721) liideti Kihnu koos kogu Eestiga Vene tsaaririigi külge.

1680. aastal Pärnu krahvkond riigistati ja senine haldusjaotus muutus: varem Audru alla kuulunud Kihnu saar arvati vast loodud luterliku Tõstamaa kihelkonna haldusse.

1680. aastal asutati riigile kuuluv Kihnu mõis. Seda haldasid vahelduvad rentnikud, kes olid Pärnu kaupmehed või reservohvitserid. Peale rentnike pere-

konna asusid mõisas ka mõned võõrast päritolu ametimehed, kupjad jt. Mõisa võeti ka Kihnu tüdrukuid toa- ja köögitüdrukuiks. Nemad olid juba mõisa pideva mõju all ning mõjutused puudutasid ka rõivastust: pärast mõisast lahkumist käisid nad mõneti teisiti riides kui külatüdrukud. Küla suhtus mõisatüdrukuisse pilklikult. Neid kutsutud halvustavalt „mammadeks“. Juba 1887. a lõpetas Kihnu mõis tegevuse, maad jagati taludeks, tekkis Mõisaküla.

Kirik ehitati Kihnu 1624. aastal, aga alaliselt kohapeal elavat vaimulikku ikka ei olnud. Preester käis ajutiselt saarel varem Audrust ja hiljem Tõstamaalt.

Pidevam kiriku mõju rahvatraditsioonidele algas pärast usuvahetust. Siis asutati Kihnu iseseisev vene-õigeusu kogudus. Alates 1848. aastast asusid kohale preester ja köster. Esialgu jäi püsima ka luteri usu köstri ametikoht, mis täideti Tõstamaalt pärit mehega, kes koos perekonnaga Kihnu elama asus. Samal ajal hakkas tööle ka kirikukool, kus oli ametis kaks meesõpetajat.

Sisserändajaid oli teisigi. 1864. a hakkas tööle Kihnu tuletorn, kus oli ametis võõras ülevaataja. 20. sajandi algusest alates tulid Kihnu metsavah-tideks mehed Jõõprest koos oma perekondadega. Sellegi poolest oli suurelt maalt tulnud ametnike mõju rahva traditsioonidele peaaegu märkamatu. Kuni 19. saj keskpaigani püsis Kihnu rahvariie oma muistsel moel. Iga naine oli ise oma pere kangur ja rätsep, mees aga kingsepp. Rõivaste lõiked ja töövõtted olid sajandite vältel kindlaks kujunenud. Need pärandati edasi põlvest põlve. Ainult pealisrõivad – kasukad, vammused ja kuued – lasti teha mõnel oskuslikumal külanaisel.

1846. a suvest on olemas vanim kirjalik teade kihnlaste rõivastuse kohta, milles öeldakse, et „kihnlased kannavad loomulikku tooni riideid, ainult mõni detail on kaunistatud madarapunase paela või lõngaga“¹.

Siiski polnud Kihnu välismõjude suhtes täiesti vastuvõtmatu. Kihnlased, eriti mehed, liikusid seoses kala- ja

Kihnu mehed 20. sajandi alguses.
Foto: Pärnu Muuseumi kogu

Kaubareisid üle jää.
Foto: Jaan Köster, 1954

1 Saar: 6.

Neid on veel ühevärvilistes kõrtides.
Foto: Kihnu Muuseumi kogu

hülgepüügiga laiemalt ringi. Nende tegevusareaal oli terve Liivi laht. Muidugi puututi kokku selle lahe rannikul elavate rahvastega. Vahetevahel satuti kaugemalegi: Hiiumaale, Gotlandi või Kuramaa rannikule. Talvel aga viisid kalakauplemisreisid Kihnust igasse suunda kuni 130 km kaugusele. Sagedased olid ka talvised sõidud mandrile, et hankida heinu ja puid.

Eriti tihedaks läks liiklemine alates 1860. aastatest. Siis ehitasid kihnlased endale kiviveolaevad. Neile laeti randadelt raudkive, mis viidi linnadesse ehitustele. Kive viidi peamiselt Riiga, aga ka Pärnu, Liepajasse, Ventspilsi jm.

Sel ajal oli rahval rohkem raha, mis võimaldas linnadest kaupa, ka tekstiili osta. Varem oli ostetud ainult riietuse juurde kuuluvaid kaunistusdetalle nagu siidlinte, haake, nõöpe. Kätesaadavaks muutusid ka vabrikuvärvid. Naised hakkasid valmistama ja kandma sitsiriidest põlli ja rätikuid. Pidulikel juhtudel hakati kandma siidrahte. Eriti hinnati „kalliseltsi“² rätikuid ja põllesid.

2 Kallihinnaline (kallist seltsi ehk sorti) ja väga kõrge kvaliteediga rätik, milliseid toodeti Venemaa vabrikutes.

Muutuste ajad

19. saj teisel poolel hakkasid traditsioonilised Kihnu rahvariided siiski muutuma. Naiste riietuses asendus valge seelik pikitriibulisega, mis oli moodi läinud Põhja-Eestis. Kandma hakati lillkirjalisi käiseid ja torutanusid.

Mehed hakkasid vammuste asemel kandma linnalõikelisi jakke ja pükse. Pidulikel puhkudel kanti linnast ostetud saapaid. Kübarate asemele tulid sonimütsid. Neid esemeid ei osanud naised enam ise valmistada. Kihnus hakkasid tööle rätsepad: esimesed olid pärit mandrilt, hiljem pidasid seda ametit ka kihnlased.

Kuigi meeste riidemood muutus linlikuks, õmmeldi rõivad endiselt kodus valmistatud kangast. Küll aga muutus kanga värvitoon: valmistama hakati halli villast riiet. Sellest tehti kõik meeste riided, samuti naiste vammused ja uued rõivastusesemad jakid.

Rüdevärvi järgi nimetasid kihnlased end hallideks, teisi mustadeks.

Hallikivi Pärdi tütar Elli (snd 1895. a) saanud koolist sügelised. Pärt läinud preester F. Dubkovski käest sügeliserohtu saama. Preester aga öelnud Pärdile muuseas ka seda, et sügelised tulevat mustusest. Sellele vastanud Pärt: „Üsä õigõ, ärrä, mis sä nüüd ütlesid! N'da kui tüdruk mustõ segä läks, otsõ pani süelüsi täüde nao kassuka.“ Koolis olid ju õpetajad „mustad“³.

Teati rääkida veel seda, et keegi Kihnu tüdruk, kellele linnapoiss külge löönud, öelnud: „Allid (st kihnlased) suavad, mustad (st mandrilt pärit) ei sua.“⁴

Mõnd linlikku riietuseset Kihnu mehed aga omaks ei võtnud. Kuigi mehed ei kandnud enam vammuseid, ei hakatud ka palituid kandma. Meeste riidemoodi ei tulnud ka põlvpüksid. Kraed-lipsud olid härrasmeeste tunnus, kuid kihnlaste arvates asjatu eputamine. Võõrastel laevadel madrustena sõitnud Kihnu noormehed muretsesid võõrsil endale linliku riietuse, mida koduski hiljem kandsid, v.a palitud ja kraed. Üksikud kandsid ka neid, näiteks kapten Enn Uuetoa e Kihnu Jõnn (snd 1848), tema vend Jaan (snd 1859) ja rätsep Jaan Saar (snd 1882).

Kaugemal käinud noormehed kippusid nüüd Kihnu omapära halvustama. Nende lemmikfraas oli: „Kihnlased on teistest sada aastat maha jäänud.“ Eriti naeruvääristati meeste vanamoelist valget riietust ja naiste tanusid.

Ühel Riias viibival Kihnu kivilaeval olnud meeskonnas ka üks vanem mees, kes kandnud vanamoelisi valgeid pükse. Vanamees tavatsenud vabal ajal istuda ruumiluugil. Üks noorematest meestest tõrvanud selle koha ära. Vanamees tulnud ja istunud tõrvatud kohale ning rikkunud oma püksid nii ära, et need ei kõlvanud enam kanda. Mees võtnud püksid jalast ja visanud need üle parda⁵.

3 Saar: 8.

4 Saar: 9.

5 Saar: 11.

Mõned mehed ei sallinud seda, et nende naised tanusid kandsid. Mõni üksik naine loobuski argipäeviti tanust. Kirikus ja pidustuste ajal kandsid kõik naised tanusid edasi.

Tanude kandmise vastu tegutsesid mõned purjus noormehed pulmades, kus nad oma „kultuursust“ sellega demonstreerisid, et nad naistel tanusid peast ära kiskusid või siis endile ise naistetanu pähe panid, nõnda nende kandmist naeruvääristades.

Naiste tanusid nimetati pilkavalt „toppsiegliteks“ (laeva ülemised kolmnurksed purjed). Teati rääkida veel seda, mandril öeldavat, et tanukandvad Kihnu naised olevat lehma nägu.⁶

Noormehed hakkasid ajapikku kihnlaseks olemist häbenema. Nii ei tahtud ennast linnas näidata koos rahvariides naistega. Selle kohta on teada üks drastiline juhtum:

Keegi Kihnu poiss olnud madruseks ühel kaugsõidu purjekal. See laev tulnud Pärnu. Poisi ema juhtunud ka sel ajal Pärnus olema. Ema tahtnud poega tema laevale vaatama minna. Poeg aga öelnud oma laevakaaslastele, et nad selle Kihnu eide laevast ära ajaksid.⁷

Naisedki hakkasid oma riietust häbenema. Nii ei tahtud end Kihnu rõivastes pildistada lasta. Selleks puhuks laenati endale linlik riietus (endal neid ei olnud). Fotoaparaadi ees poseeriti paljapäi, kuigi muidu käidi alati kaetud peaga.

Tuli ette üksikuid juhtumeid, kus mõni tüdruk astus välja rahvariiete kandmise vastu: Nii tahtnud Maruse Madli (Mannu) Ottenson (sünd 1882) kurameerida kooliõpetaja J. Krivluga. Et sellele meeldida, püüdnud Madli teistest külatüdrukutest moodsam olla. Selleks värvinud ta isegi oma nägu, missugune teguviis oli Kihnus ennekuulmatu ja kutsus välja üldise halvakspanu.

Veel sattus Kihnu traditsioonidega konflikti mõnevõrra noorem Nurme Reet Kossier, kes tahtnud meeldida Kihnu tuletorni ülema pojale Ekhardile:

Reet hakanud seks otstarbeks kandma linlikku riietust, millega sattus külarahva pilke alla. Reet otsustas Kihnust lahkuda. Ta läks vanemate vastuseisust hoolimata salaja Kihnu Jõnnu laevale kokaks ja jäigi Kihnust ära. Kord tuli ta siiski veel Kihnu. Sel ajal juhtunud seal pulmad olema, kuhu ka Reet kutsutud. Ta läinud pulmaga linnapreilina riietatult. Seda põlastanud naised eriti, arvates, et pulma oleks pidanud ikkagi Kihnu riides tulema. Pärast seda juhtumit lahkunud Reet Kihnust lõplikult.⁸

Nii oli Kihnus 19. sajandi lõpuks kujunenud kaks vastandlikku tendentsi suhtumises rahvariiete kandmise: noored mehed suhtusid põlglikult, ent naised kaitsesid vanu traditsioone. Muutustest hoolimata kandsid naised vammuseid ja pastlaid edasi. Kui kellelgi saapaid juhtuski olema, siis neid peaaegu ei kantud.

6 Saar: 13.

7 Saar: 14.

8 Saar: 16.

Kihnu Jõnn kinkinud Antsu Mari Sepale (snd 1861) kord ühel kevadel saapad. Mari vend Jaan (snd 1880) ostnud samal ajal ka enesele saapad. Sügiseks olnud Jaanil saapad kantud. Mari imestanud, kuidas Jaan nii ruttu saapad ära pidanud. Temal, Maril, olevat saapad alles üsna uued. Muidugi, Mari ehk käis saabastega suve jooksul ainult paar korda kirikus. Selgi puhul käidi kirikutee paljajalu ära. Saapad pandi jalga alles kiriku ukse ees. Kirikust väljudes võeti saapad jällegi jalast ja kodutee käidi paljajalu.⁹

Laevanduse õitseajal 1890.–1914. a toodi linnadest, peamiselt Riiast juba ka riietuseks vajalikku vabrikukaupa. Eriti rohkesti osteti naistele sitsi põlled ja jakkide valmistamiseks. Nii kadusid käibelt omavalmistatud riidest linased rätid ja põlled, käiste asemel hakati kandma sitsijakke. Viimaseid tehti ka kodusest villasest hallist riidest. Mehed kandsid üldiselt linnast ostetud mütse ja üht-teist muudki.

Kihnu rahvarõivaste areng 20. sajandil

Esimese maailmasõjajärgsed kitsad majanduslikud olud sundisid kihnlasi, eriti lapsi ja tüdrukuid, mandrilt tööd otsima. Lapsed käisid hulgi mandritaludes karjas, tüdrukud aga suvilisteks ja aastateenijateks. Teenistuskohtadel kanti seal moesolevat riietust. Algul maksti palka natuuras, muu hulgas rõivastes. Loomulikult ei olnud palgaks saadud riided Kihnu-pärased ja tuli neidki kandma hakata. Eriti läksid tüdrukutel moodi karusnahkse kraega palitud. Need tõrjusid välja vammused. Paljud vammused harutati ära ja neist tehti jakid. Vahetult pärast sõda jaotati kehvematele lastele tasuta USA-st saadetud riietusesemeid. See oli nn *Amerika and*. Seegi levitas mõnel määral linlikku riidemoodi. Ka saabaste kandmine ei olnud enam väga haruldane.

1920. aastate alul tuli Kihnu külaskäigule USA-sse välja rännanud Tuma-peatri Mihkel Laane. Sel puhul pidutsetud ja tantsitud tema kodukohas sageli. Lahkudes kinkinud Laane kõigile Linaküla tüdrukuile saapad tasuta tema auks läbitantsitud pastelde eest.

Noormeeste riietus oli selleks ajaks muutunud juba üsna linlikuks. Pastlaid kandsid nad ainult tööd tehes. Poistel ei kõlvanud enam pasteldes pidudele minna. Theodor Saar mäletab 1920. aastate keskelt järgmist juhtumit: *Olid pulmad, kuhu oli kutsutud ka Mihkel Alas (snd 1899). Tal ei olnud saapaid. Pasteldes ta pulma minna ei söandanud, kuid sealt ära jääda ei tahtnud. Mihkel leidis olukorrast järgmise väljapääsu. Ta pani jalga naiste sukad ja naiste pastlad ning läks nii pulma. Niisugust esinemist võeti pulmarahva poolt naljana.*¹⁰

Noormehed olid hakanud Kihnu-pärast riietust sootuks põlgama. Nii ei tahtud enam kanda kirjusid kampsuneid, troisid. Need pidid olema ühevärvilised,

9 Saar: 20.

10 Saar: 23.

Kihnu naised ja tüdrukud 20. saj alguses.
Foto: Kihnu Muuseumi kogu

Leeri lõpetajad 1927.
Foto: Kihnu Muuseumi kogu

mustad või hallid. Endised kirjud troid värviti mustaks või harutati üles. Saadud lõngast kudusid naised endile sukki või kindaid. Ka kirjud Kihnu mustriga kindad ning valged või hallid sokid ei kõlvanud enam noormeestele. Hakati kandma täiesti musti või lillkirja kindaid (*mue kjõndu*) ja musti või põikitriibulisi sokke.

1930. aastatel kandsid naised ikka veel igapäevaselt rahvarõivaid. Sel ajal hakkas halvustav suhtumine rahvariide kandmisse taanduma, ehkki mõned võõrast päritolu ametnikud panid rahvarõivaid pahaks. Niisuguseid leidus eriti piirivalvurite hulgas. Rohkem aga leidus neid, kes rahvariie kandmisvääriliseks pidasid. Näiteks hindasid rahvarõivast kõrgelt saart külastanud etnograafid. Kaitseliit ei organiseerinud Kihnu Naiskodukaitset sel kaalutlusel, et vormiriietuse kandmine võõrutaks Kihnu naised rahvariie kandmisest. Kihnu preester Georg (Jüri) Pärl (ametis 1922–1936) viis läbi selle, et leeritüdrukud hakkasid leeri lõpupjumalateenistusel käima pidulikuis rahvariides.

Uus murrang rahvariie kandmises tuli alates 1944. aastast. Kodus valmistati riideid järjest vähem. Hakati kandma peamiselt poest ostetud riideid. Nii ei tehtud enam üldse pesu, naised hakkasid kandma ostetud pluuse, mehed loobusid pastelde kandmisest lõplikult. Kihnu tuli palju tööjõudu väljast, sest kalavastuvõtupunkt vajas töökäsi. Neist töolistest jäid mitmed püsivalt Kihnu elama, jäädes truuks oma linlikule riidemoele. Siiski võttis osa võõraid omaks ka Kihnu rahvariide.

Kui haridusministeerium kehtestas 1960. aastatel nõudmise, et õpilased peavad koolis kandma vormiriietust, siis läks see läbi Kihnuski. Mõned lapsevanemad nurisesid uue korralduse üle. Nendele vastas mandrilt pärit koolidirektor, et kihnlased ei pea olema elava muuseumi eksponaadid, vaid üldise moega kaasa minema. Asja niisugune kulg ei meeldinud rahvatraditsioonide austajaile. Theodor Saare mälestustes on kirjas, et ekskursandid Gruusiast küsisid kord,

miks Kihnu lapsed ei kannu rahvariideid. Saanud teada, et haridusministeeriumi ettekirjutus nõuab seda, lubasid küsijad esitada selle kohta haridusministeeriumile protesti.¹¹

Kurioosumid

Kord hakatud poistele isegi uut „esinduslikku“ rahvariiet kombineerima. Rahvatantsijatel poistel olid seljas harilikud mustad püksid, vööl ripnesid naiste vööd, seljas olid harilikud valged särgid. Peas kanti naiste triibulisest seelikuriidest mütse, millel ripnes lagipeal säärepaela tutt. Niisuguses „rahvariides“ käidi isegi Tallinnas esinemas. Tütarlapsed hakkasid esinemiste puhul kandma maani ripnevaid vööd või sidusid vööd koguni pähe.¹²

Kihnu seelik tegi kaasa ka linliku minimoe. Niisugune seelik täiskasvanu seljas jättis veidra mulje, eriti kui selle juures kanti Kihnu sukki ja pastlaid. Õnneks taandusid minikördid peagi ja taas hakati kandma normaalpikkuses korte.

Lisalugemist

Kust tee mõisa läheb?

Rüssa Mihkel olnud Riias „kripsnik“. Sügisel tulnud ta sealt koju. Ta olnud enesele linnariided ostnud ja tulnud nii „härasmehena“ koduvärvavasse. Naine Ann olnud õues. Ta ei olevat meest ära tundnud. See küsinud: „Kust tee mõisa läheb?“ Ann tulnud välja teed näitama ja alles siis tundnud mehe ära.¹³

Tõstamaa ja Pootsi mõisade parunid teinud väljasõidu Kihnu saarele 1911. aastal ja kirjeldanud seda nii:

Kihnule lähenedes torkavad silma rohked ankrusseisvad purjelaevad – saarel on üle 40 kahemastilise kuunari ja 2-3 kolmemastilist kaugesõidulaeva. Sadam kihab rahvast, meestel on seljas valged, musta kirjaga kampsunid – troid. Rahvas on silmatorkavalt pikka kasvu ja sirged nagu Kihelkonnas ja Sõrus – arvata rootsi tõugu. Alandliku välimusega talumajad on seest puhtad ja korralikud – värvitud põrandad, palkseinad valgeks lubjatud – haruldane asi mandri taludega võrreldes.

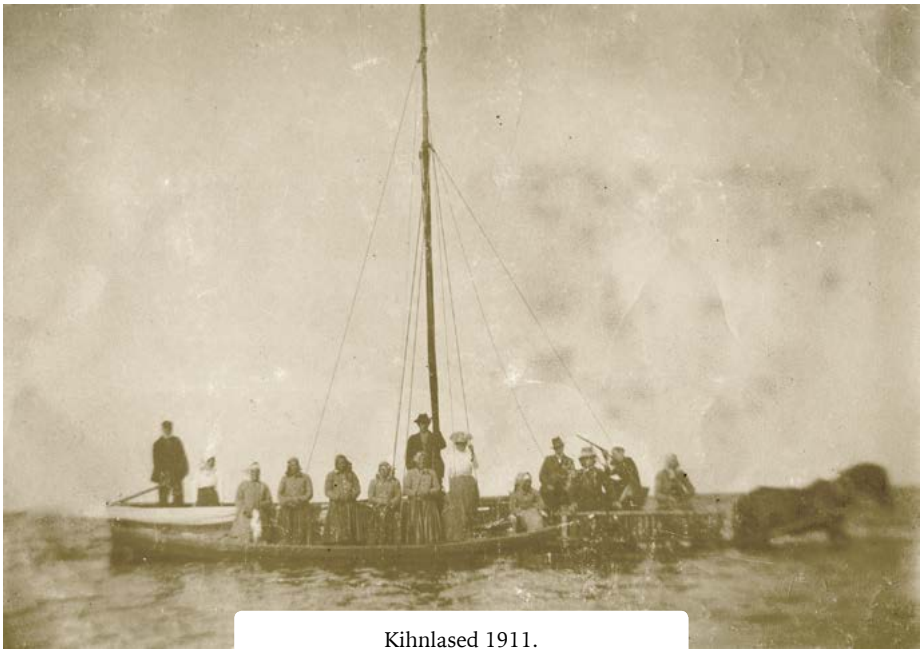

Kihnu naised ja tüdrukud esinemas tanudega, aga põlledeta.
Foto: Lehti Lasn, 1969

11 Saar: 28.

12 Saar: 32.

13 Saar, Theodor: 33.

Kihnlased 1911.
Foto: Pärnu Muuseumi kogu

Mehed on viimseni meresõitjad. Teenitakse kiviveoga Saaremaalt Pärnusse, Riiga, Tallinna ja mujalegi. Naised kaebavad, et teenistus kulub märjukesele ära. Muidu on elu kroonuvallas lähedam kui mujal.

Läbikäimine „suure maaga“ on elav. Ainult kevadel ja sügisel ollakse nädalate kaupa maismaast lahus. Väimuhariduselt ei paista kihnlased kuidagi mahajäänud olevat – rändamine merel aitab silmi selgitada. Kõneviisis on tunda vähe venestamise vaapa: „Laps, ütle traastu!“ (ütle tere!)¹⁴ (Võib-olla tulenes see sellest, et Kihnu kool oli kuni 1917. aastani õigeusu kiriku abikool.)

14 Volmer 2006: 81–82.

KIHNU NAISE RIIETUS

Seelik (kört)

Kört on Kihnu naise riietuse kõige olulisem osa. Pikitriibulisi körte on Kihnu naised ikka kudunud ja iga päev kandnud, kannavad veel praeguselgi ajal. Selliseid, tänapäeval tuntud Kihnu rahvarõivaid on valmistatud alates 19. saj teisest poolest, kui Kihnu meresõitjatel tihedamini mandrile asja oli ja nad sealt riidevärve ning sitsikangaid kaasa tooma hakkasid.

Vanimad Kihnu kõrdid – rellkõrdid ehk drelltehnikas kõrdid – on hoiul Eesti Rahva Muuseumis. Kõige vanem on 1780. a tehtud haruldane sinise-halliruuduline drelltehnikas kootud kört. Sarnane teine drelltehnikas kootud kört on valmistatud umbes 1850. aastal. 1921. aastal, mil kört esemekogusse osteti, märkis müüja Ann Vessik Vahkla talust Sääre külast, et see valmistati kolm põlvkonda tagasi. Ühel drellkõrdil on allääres säilinud ka punane pael: Kihnu kõrtide iseloomulik tunnus. Imelik on see, et mujal Eestis tulid ruudulised seeelikud kasutusele alles 19. sajandi lõpus (1880-ndail).

Teisedki 70-80-aastased vanakesed kinnitasid vanavara korrajale Voldemar Haasile 1921. aastal, et nende lapsepõlves *enäm rellkörtä ei kuõtass*. Siis kandnud neid veel mõned, kel vanemast ajast jäänud. *Rellkõrdid* on poolvillased, sinise-valgelapilise kirjaga.

Ka sinise-halliruudulisel drellkõrdil oli allääres punane pael – kõikide Kihnu kõrtide iseloomulik tunnus. Drellkõrdi detailvaade.

Foto: ERM A 316:54.

Kurrutatud ehk *kordoskõrtdi* esipool.
Kihnu Muuseumi kogu.
Foto: Silvia Soide

Kurrutatud ehk *kordoskõrtdi* tagapool.
Kihnu Muuseumi kogu.
Foto: Silvia Soide

Ka 1948. aastal Kihnus käinud Aino Voolma kirjutab oma etnograafilises päevikus, et Mari Saar oli talle rääkinud: „Vanematest kõrtidest teatakse veel siniseid, sinise ja valgesilmilisi linaseid rellkõrte.“ Aino Voolma uskus, et see on õpitud Läti kangrutelt. Kihnlased käisid vanal ajal lätlaste ja eriti liivlastega läbi küll. Käsitöömeister Ärmä Roosi kinnitab, et Kaevandu Anni ja Laane Liisi kudusid viimastena veel sellises tehnikas katteid ja tekke.

18. saj lõpus – 19. saj alguses tuli kasutusele kurrutatud ehk *kordoskõrtdi*. Hallil ja mustal *kordoskõrtdil* oli eesmine laid sarnaselt Ruhnu seelikuile kurrutamata ning ülemine pool heledam ja materjalilt täislinane. Musta kõrdi kangast ei kootud musta koelõngaga, vaid halliga, ning värviti peale vanutamist mustaks: kuna linane lõim värvi külge ei võtnud, jäi see paistma ning kõrdi üldmulje oli tumehall. 20. saj alguses (kõige enam 1920-ndail) hakati kodus vanutamise ja värvimise asemel musta kõrdi kangast viima Pärnu, Tõstamaa, Audru või Seliste villavabrikutesse uhtuma ja värvima. Valget kõrti kanti vanemal ajal pühade aegu, pidudel jne; argipäevane kõrtd oli ühevärviline: sinine, must jne.

1921. aastal on kihnu naine *kordoskõrdi* kohta rääkinud: „neid tarvitati kirikuskäimiseks, labasega keegi kirikus ei läinud. *Kordoskõrdid* hakkasid 40–50 aasta eest kaduma (s.o 1870–80). Kodus töö

juures tarvitati varemalt ja on veel praegu igapäev tarvitusel poolvillased hallid või mustad kõrdid. Nende tegemiseks võetakse neli laidu riidet.¹⁵

Melania Sutt (snd 1876) mäletab, et tema nooruses (1880-ndail) kantud veel halle ja musti korduskörte, aga noored enam korduskörte juurde ei teinud. Mustad kõrdid olid *murelistel* (kurbadel), muidu kanti halle.

Kihnu korduskõrdid hakkasid tarvitusele kaduma 1870. aastatel, kuna Eesti saarte rahvariiete areng üldisemalt oli jõudnud uude ajajärku: seelikuid hakati kuduma pikitriibulisena. Algul tehti pikitriibulisi körte vähem, seetõttu kestis korduskörtide mood mõnda aega edasi, eriti vanema põlvkonna seas. Musta ja halli korduskõrdi välimus pisut muutus: kui enne olid nende põlleadused kõhuesised linased nii koelt kui ka lõimelt, siis edaspidi kooti kõrdikangas üleni ühesugusena, villase koelõngaga. Endine valge kõhupealne, mis varem oli linane, tehti nüüdsest poolvillane ja sama värvi kui seeliku ülejäänud osa. Teine muudatus oli see, et ühevärvilisi körte enam ei kurrutatud.

19. saj II poolel tulid mujalgi Eesti saartel kasutusele pikitriibulised ja värvierksad seelikud, nn tänapäevased kõrdid, aga mitte kusagil mujal peale Kihnu saare ei ole neid igapäevaelus kasutatud tänapäevani.

Esimeste kõrtide triibud olid kootud taimedega värvitud lõngadest, sest aniliinvärvid polnud veel Kihnu jõudnud. Ka kõrdialune pael oli madarapunane. Eialgu olid mõnda aega tarvitusel nii triibulised kõrdid kui ka korduskõrdid. 1921. a räägib Kihnu naine: „60–70 aasta eest (s.o 1860-ndail) oli *riibulisi kõrtä* veel vähe: nooremail igal ainult üks. Neid tarvitati pulmas ja pidudel. Tööd tehti endiselt ühevärvilise korduskõrdiga, mis ei pidanud enam kurrutatud olema.“¹⁶

Punast värvi saadi madarast, kollast putkeõitest, paakspuulehtedest ja kaselehtedest. Puuduvad andmed, millega saadi roheline värv. Sinine saadi indigost (potisiinine), aga ka Lätist toodud sinerõikast. Indigopõõsa lehed kääritati ja seejärel hapendati uriinis: tekkis kristalliline aine,

Kihnu tüdrukud 1920-ndail.
Foto: Kihnu Muuseumi kogu

15 Jõeste 2012: 67.

16 Jõeste 2012: 70.

mida Kihnu tõid harjusid e rändkaupmehed. Nemad tõid ka puupunast. Viie kopika eest saadud paras käevarrejämedune halg, mille küljest lõigati lõnga värvimiseks laaste. Aniliinvärvidega hakati kangast värvima alles 19. saj lõpus. Erk punane sai siis peaaegu kõikjal Eestis moevärviks.

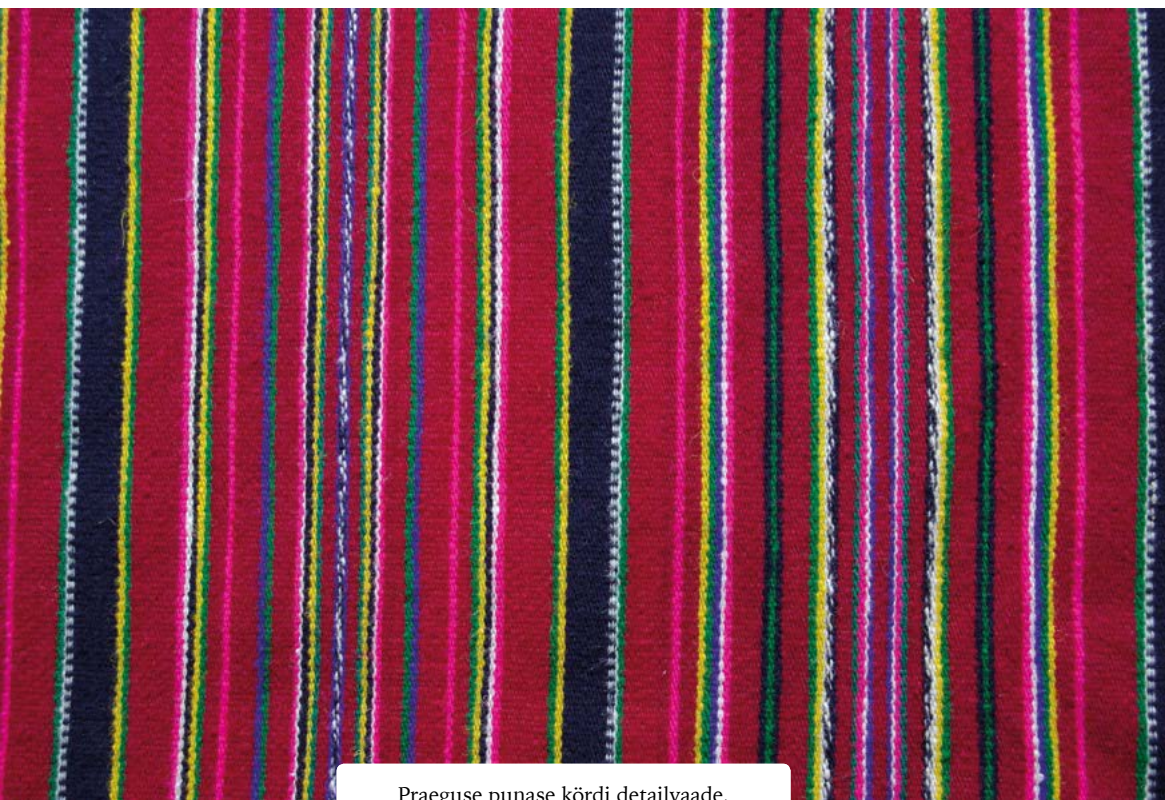
Eialgu olid kõrditriibud laiad (keskmiselt 1 cm), need muutusid kitsamaks 1890-ndail. Nii vanematüübiliste kui ka tänapäevaste kõrtide triibustikud koosnevad kahest erinevast triiburühmast, mis üle ühe vahelduvad (*ripsud või lapid*). *Ripsud* on sümmeetriliste pooltega, st *ripsu* keskel on mingit kindlat värvi triip ehk *ripsusüda*, millest kummalegi poole kootakse kindlate vahede ja värvidega ühesugused triibud. Eristatakse *piäriipsu* ning *vaheriipsu*. Kandja kõhu peale peab jääma *piäriips*, mille äärtele on kootud hambad (vaheriipsul neid pole). Kui kõrt välimuse värskendamise eesmärgil pahupidi pööratakse, siis jääb kõhu ette vahe-riips.

Kördikangas kooti ja kootakse praegugi keskeltläbi 2,5 m pikk (enamasti 16 või 18 lappi). Vanasti olid kõrdid pikemad (pahkluuini), tänapäeval lühemad. 20. sajandi alguses (1910. a paiku) valmistatud Kihnus Linakülas lauaga kootud kõrte, mis meenutasid tekikirja, aga see komme hääbus varsti. Lauaga kootakse tänapäevani tekke.

Kördi õmblemisel sätitakse kangas värvli pikkuse ulatuses voltidesse. Voltide sügavus oleneb kandja vööümbermõödust. Üldjuhul on kõrdiaugu kõrval kolm volti, kõhupealne on voltimata, siis algavad uuesti voldid. Voltimise juures jälgitakse, et *riipse*-vahelised tumesinised triibud jääksid voltide sisse peitu ja kõik muud värvitriibud nähtavale.

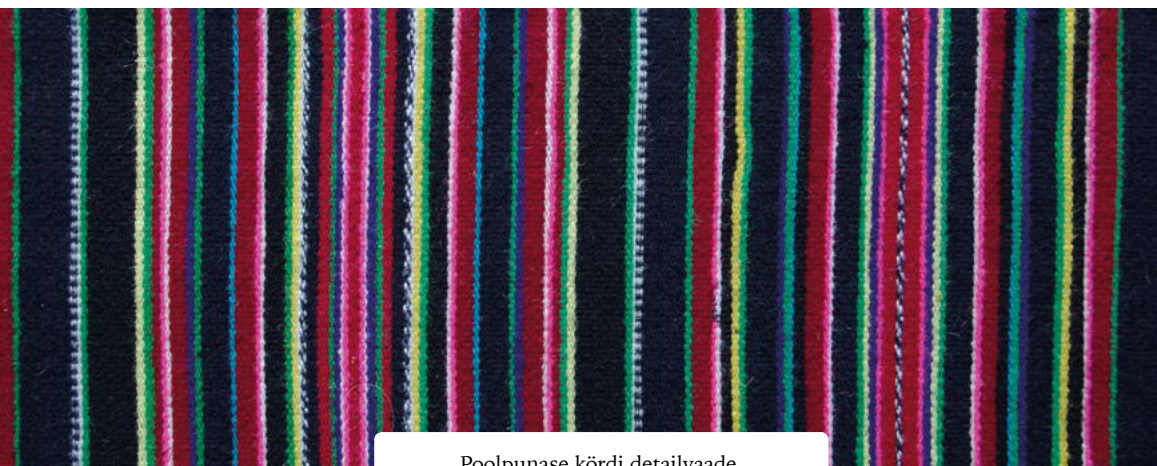
Olenemata kõrdi põhivärvist õmmeldakse kõrdi alläärde alati punane kõrdi-pael, mis rahvauskumuse kohaselt ennetab kurja sissepugemist.

Kihnu kõrtide värvisümboolika väljendub põhiliselt rõõmu ja leina eristamises. Selline loogika toimis juba kordoskõrtide perioodil, mil musta peeti murevärviks, valget pidulikuks ning halli/sinist argiseks. 19. sajandi lõpupoole, kui oli jõudnud kätte triibuliste kõrtide ajastu, muutus nende värvisümboolika keerukamaks ja detailirikkamaks. Varasema kolmeastmelise tähistuskorra asemele kujunes pikapeale viieastmeline süsteem.

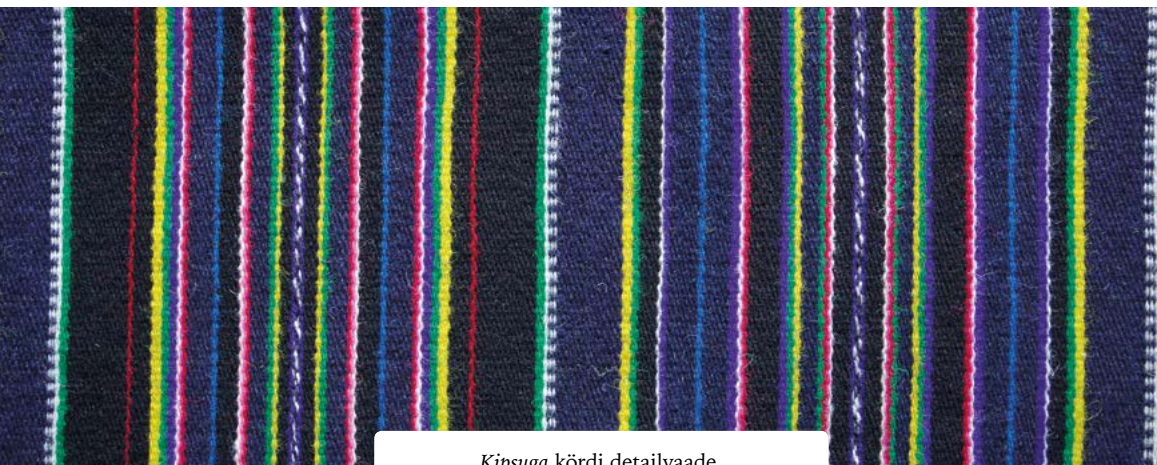
Praeguse punase kõrdi detailvaade.
Foto: Silvia Soide

Punane kõrt – tüdrukueast, juba alates käimaõppimisest hakkavad Kihnu tüdrukud kandma punast kõrti. Juba lapseas õpetatakse, et kõrt tõmmatakse selga üle pea, mitte ei astuta selle sisse. Pidudel ja pulmas, kirikus kantakse uue kõrdiga koos tsaariaegseid *kalliseltsi* rätikuid ja abielunaised punasepõhjalisi *kalliseltsi* põllesid. Punane kõrt on tantsukõrt ja see on laiem, tantsu keerutades peab valge aluskõrt kõrdi alt välja paistma. Viimastel aegadel on tekkinud uus punase kõrdi alaliik: nn vanainimese punane, milles on natukene rohkem tumedat triipu. Seda kannavad eakad naised, kellel ei ole leina ja kes vanasti oleksid eakuse pärast kandnud poolpunast kõrti.

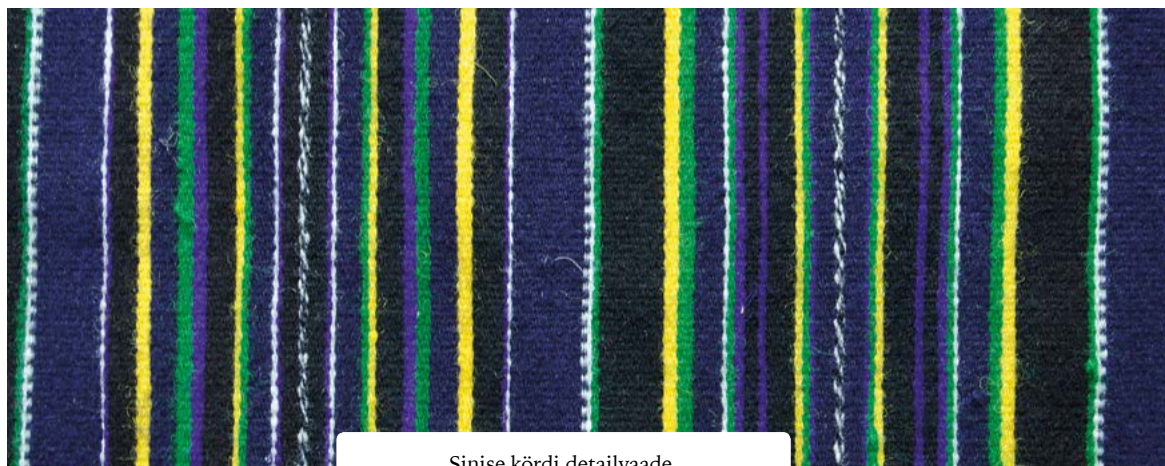
Poolpunase kõrdi detailvaade.
Foto: Silvia Soide

Puõlpunanõ kõrt – laulatuskört, surmakört. Vanasti kandis poolpunast ka tüdruk, kelle vend oli sõjaväes. Poolpunane jaguneb ühe-, kahe- ja kolmepoolisteks (st kõrdile on kootud üks, kaks või kolm voki poolitait punast lõnga). Pruudil pulmas on poolpunane kõrt seljas seni, kuni veimed jagatud ja pruut riietub ümber tanuga tantsuks. Ka leinajad, kes muidu kannavad sinist, panevad pulma korraks selga poolpunase kõrdi. Ülemine kuvorm leinakõrdilt rõõmukõrdile. Kuhnu naised maetakse poolpunases kõrdis.

Kipsuga kõrdi detailvaade.
Foto: Silvia Soide

Kipsuga kõrt – sinise kõrdi kirjale on lisatud mõni punane või roosa triip (*küps*). Kui musta ja sinist kõrti kandes ei sobi tantsida, siis kipsuga kõrti kandes juba võib.

Sinise kõrdi detailvaade.
Foto: Silvia Soide

Sinine kõrt – see on juba leinaseelik. Triibustikus leidub musta, valget, rohelist jt värve, kuid puuduvad punased värvitoonid. Sellist seelikut nimetatakse ka *jõlma punasõta kõrt*. Sellega käiakse matustel. Seda kantakse näiteks vanaema või teiste kaugemate sugulaste leinamise puhul. Ema surma puhul hakatakse sellist seelikut kandma umbes poole aasta pärast, mehe surma puhul aga umbes ühe aasta möödumisel.

Musta kõrdi detailvaade.
Foto: Maie Aav

Must kõrt – päris leenä riie, mida kantakse kõige lähema inimese, näiteks mehe, ema või lapse surma puhul. Mehe surma puhul kannab naine musta kõrti ühe aasta, ema surma puhul veidi vähem.

Teatud erinevused on seelikutel ka vastavalt kandjate vanusele. Noorte seelikud on erksamad, aga alates umbes 60. eluaastast hakkavad naised kandma poolpunast kõrti, mille triibustikus on kõrvuti kaks sinist laia triipu. Tänapäeval on reeglid mõnevõrra vabamaks muutunud, näiteks punast kõrti kannavad meelsasti ka vanemad naised, eriti pidulikel puhkudel.

Kõrdi eluiga lõpeb kartulipõllul roomates või mõnda muud musta tööd tehes. Riietus kaotab nüüd märgilisuse ja alles jääb vaid praktilisus: musta tööd tehes pole kõrdi värv oluline.

Kartulivõtt 1960-ndail.
Foto: Kihnu Muuseumi kogu

Põll

Põll on abielunaise rõivastusese. 19. saj esimesel poolel olid Kihnu naistel valged linased põlled, sajandi keskel hakati pidupuhkudel kandma sitspõlli. Kõrdi värv määrab ära põlle värvi: punase kõrdiga kantakse punasepõhjalist põlle, sinise kõrdiga sinisepõhjalist, musta kõrdiga musta põlle jne. Neerulised põlled on eriti ilusad. Neerukirjaga põlle kandes peab jälgima, et neerude peenemad otsad vaataksid üles.

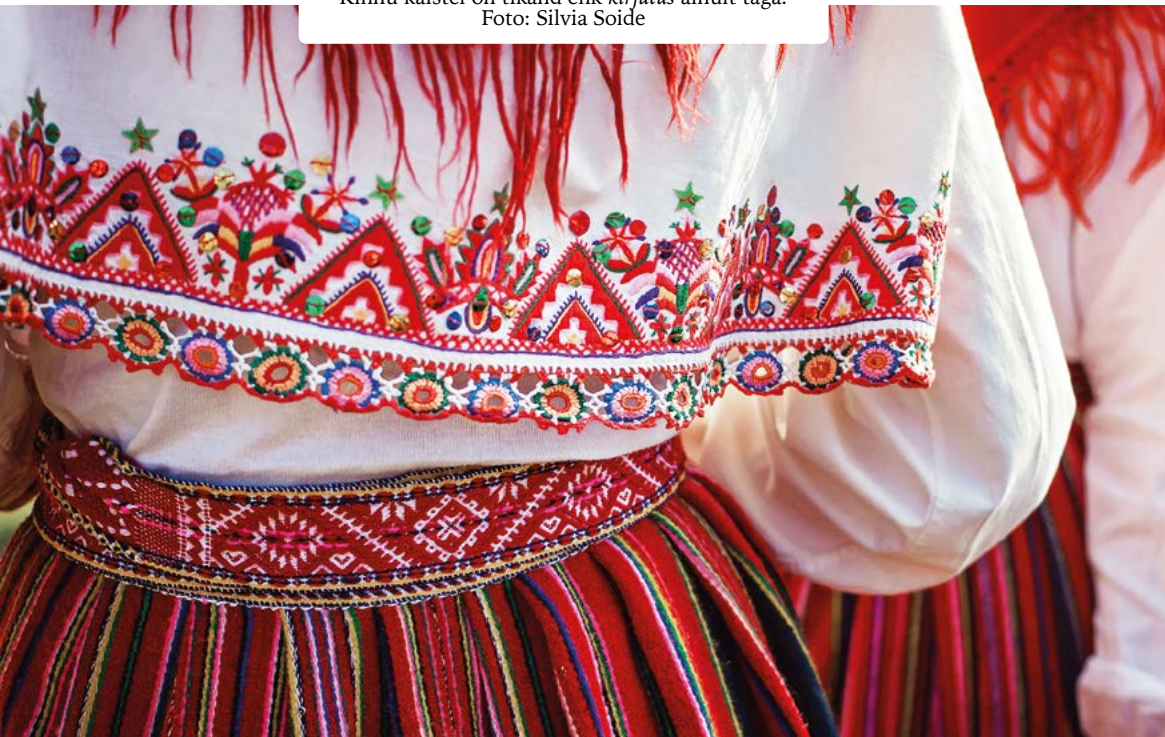

Raudkäsi ja noorik
1958. aasta pulmas.
Foto: Kihnu
Muuseumi kogu

Käised (käüsed)

Naised kandsid Kihnus käiseid nagu ka rannarootslased, hiidlased, muhulased ja põhja eestlased. Alates 19. sajandi lõpust, mil naistel levisid sitsijakid, kantakse käiseid põhiliselt vaid pulmades ja suurtel pidudel. Käiste pihaosa on nii lühike, et ümber keha mähitud vöö ja isegi särk käiste allserva õmmeldud pitsilt on näha. Kihnu käistel ilustatakse tikandiga ainult seljaosa, sest rinnaesine

Kihnu käistel on tikand ehk kirjutus ainult taga.
Foto: Silvia Soide

Kaelaraha, pross ja helmed korraga käiste ja narmastega rätiku peal.
Foto: Silvia Soide, 2018

on kaetud narmastega õlarätikuga, mille otsad pistetakse ees vöö vahele; selline rätiku kandmisviis on omane tervele Pärnumaale. Käistega kantakse rohkesti ehteid: kõrvuti kaelarahaga helmeid või kudruseid, aga jaki peal kantakse ainult ühte ehet: kas kaelaraha või kudruseid.

Käiste kaelus kinnitati pisikese vitssõle või väikese preesiga. Helmed pidid naisel alati kaelas olema. Lisaks kanti kannaga või kodaratega raha. Ühe rahaga kaelaehte nimetus oli kaelus, kolme rahaga kaelaraha.

Tasku (*kullitu*)

Taskut (*kullitu*) kantakse seeliku all nii, et kui käsi vasakul pool asetsevast kõrdiaugust sisse panna, siis on taskust võimalik raha või võtmed kätte saada.

Vardakott

Vardakotis on peidus Kihnu naise kõige tähtsamad tööriistad: vardad ning pooleliolev näputöö. Kui tuleb sobiv moment, siis võtavad naised vardakotist pooleli jäänud töö välja ja hakkavad kuduma, näiteks laevas sõites või lennujaamas lennukit oodates. Tänapäeval võetakse vardakott kaasa isegi pulma või rahvamajja, lihtsalt ilu pärast. Nüüdsel ajal on vardakott natuke eputamise asi, nagu mõnel linnaproual ridikül. Mõned noored isegi tantsivad, vardakott käe otsas.

Riiidelappidest õmmeldud Kihnu tasku.
Foto: Silvia Soide

Kihnu vardakott.
Foto: Silvia Soide

Vöö (üe)

Vöö on korjatud kirjaga ja mõõgaga kootud, domineerivad tumesinised ja madarapunased värvitoonid. Pool vööst on lapilise kirjaga ja pool küüsilise kirjaga, mis peab vöö vöölepanekul pealepoole jääma. Kihnu vöö-kiri, mille tunnus on kahele poole avanevad küüned, on vähemalt kolmesaja-aastane. Veel varem on kootud ka ilma küünteta, ainult lapilist kirja vööd¹⁷.

Ka alussärgi alumisse äärde õmmeldi vanasti mõõgaga kootud vöö, mis oli peaaegu nagu tavaline vöö, kuid kitsam ja terves ulatuses ühesuguse kirjaga. Särgid koos särgialuste vöödega kadusid, kui tulid pitsidega aluskördid.

Kitsas vöö naiste alussärgi allääres.
Foto: Silvia Soide

Uhiuus, 2018. a suvel vöömeister
Roo Aime kootud Kihnu vöö.
Foto: Maie Aav

17 Aavik 2009: 76.

Vammuses ema ja tema väike tütar
Kihnu Muuseumi taasavamisel
2009. aastal.
Foto: Olev Mihkelmaa

Lühikesed villased jakid
on kaasajalgi populaarsed.
Foto: Silvia Soide, 2016

Üleriided (vammus, ja^ekk, kassukas)

Kergemaid ülerõivaid nimetati Kihnus vammusteks. Vaevalt põlvini ulatuv vammus valmistati villasest kangast. Naiste vammus käib eest lahti, kaelus on kanditud kirju sitsiribaga ja külgedele on õmmeldud puusadeni ulatuvad siilud. Meeste vammus on eest kinnine ja meenutab lõikelt särki. Hülgepüügile minnes kanti valgest villasest kangast vammust.

Vammust tänapäeval argirõivana ei kasutata, aga naiste seljas võib seda näiteks pulmas või folkloorikontsertidel esinedes kohata.

Seevastu lühike villane jakk on ka tänapäeval Kihnu naise garderoobis olemas. Jakid (nii villased kui ka sitsist) tulid tarvitusele käiste asemele, neid õmbles kõige enne Pootsist pärit Kirju Juku. Algul, 19. sajandi lõpul, valmistati jakid vesihallist villasest kangast ja sellest ajast on neid jakke kutsutud üldnimega „hall jakk“, kuigi vahel on need hoopis sinist või pruuni värvi.

Kasukad tehti valgest lambanahast ja kaunistati punaste rihmadega – *ristegä kassukas*.

Tänapäevane tanu. Kihnu Muuseumi kogu.
Foto: Silvia Soide

Tanu

Tanu kandsid abielunaised kuni 19. sajandi lõpuni iga päev. Kirjatud tanud olid peotanud, igapäevased tanud olid valged ja tikandita, eesääres ainult niplispits. Kihnu värviliste kirjadega tanusid valmistatakse praegugi kohapeal ning need kuuluvad kindlasti pulmariiete juurde.

Rätikud

Rätikuid hakkasid 19. sajandi teises pooles kaugetest sadamatest (Liepāja, Riia, Peterburi jm) saarele tooma Kihnu meremehed. Eriti ilusaks peetakse Venemaal toodetud väga kvaliteetseid nn *kallisseltsi rätikuid*. Pulma, eriti nooriku toomisele ei sünni tänaselgi päeval minna ilma *kallisseltsi* rätikututa. Kel omal *kallisseltsi* rätikut ei ole, see kasvõi laenab endale sõbra oma korraks pähe. Üsna sageli annavad vanemad naised oma *kallisseltsi* rätikuid noorematele, et need rätikuid hoiaks, kannaks ning edasi pärandaks.

Sitsirätik on tänapäeval kõige tavalisem peakate Kihnus. Seda kannavad nii vallalised kui ka abielunaised. Kört dikteerib taas rätiku põhivärvi: punase kõrdiga kantakse punasepõhjalist, sinise kõrdiga sinisepõhjalist ja ilma punaseta rätikut, musta kõrdiga musta rätikut jne.

Kihnu naised uue praami pidulikul vastuvõtul Kihnu sadamas aastal 2015.
Foto: Silvia Soide

Sukad

Kirjatud villased sukad ulatuvad põlvest umbes vaksu jagu kõrgemale. Seistes paistavad kõrdi ääre alt ainult sukahambad ja valged pöiad, kirjakiri on näha vaid käies või tantsides. Sukki hoiavad üleval punasest villasest lõngast palmitsetud pastlapaelad, mis köidetakse üles põlve alla. Tänapäeval kantakse palju ka nn suka järglasi: suka kirjalapiga kaunistatud sokke.

Kindad (kjõndad)

Kindaid kulub kihnlastel palju: neid pannakse pulmas veimevaka peale ja jagatakse pulmalistele; kui pruudile teisel pulmapäeval veimede eest raha antakse, pühib ta selle luuaga kokku, käes roositud kindad; kui maetakse naisterahvast, antakse hauakaevajatele tema enda kootud labakindaid jpm.

Nagu kõrditriibu kombinatsioon, nii on ka kindakirju sadu. Kirjadel on nimed: kasskäpp, hane-silmaline, kärbse- ja tähekirja jne. Kootakse nii labakindaid kui ka sõrmikuid. Kihnu kinnaste tunnus on nn kihnu vits, mida kootakse kindavarre alustamisel.

Kihnu sukad.
Foto: Maie Aav

Roositud kindad.
Foto: Silvia Soide

Sõrmkindad *kasvatõt-kahandõt* varrõga.
Foto: Silvia Soide

Soonikvarrega, veidi uuemad labakindad.
Foto: Silvia Soide

Troides ja uusates Kihnu poisid parmupilli mängimas.
Foto: Silvia Soide

KIHNU MEHE RIIETUS

Kampsun (*troi*)

19. sajandi teisel poolel tulid Kihnu meestel kasutusele varrastel kootud kampsunid ehk troid, mis tõmmati selga üle pea. Esialgu olid troid ühevärvilised. Alates 19. sajandi lõpust kooti nad sinise ja valge tiheda mustriga. Troi on tänapäeval olenevalt uudsuse astmest nii pidu- kui ka tööriivaks.

Sokid (*kapõtad*)

Kapõti on Kihnus läbi aegade tehtud nii valgeid, lambamusti kui ka halle. 19. sajandi lõpul hakati mustale sokile värviliste lõngadega triipe sisse kuduma. Tänapäeval kootakse mustale sokile triibu keskele käärad, diagonaalid, hanesilmad või muud kirjad. Soki kannalla võib kududa igasuguseid märke: kahe lõngaga kootult on kand vastupidavam ja märgi järgi leiab kadumaläinud sokk oma paarilise.

Meeste *kapõtad*.
Foto: Silvia Soide

Püksid (*uusad*)

Mehed kandsid Kihnus kuni 1880ndateni, so üleminekuni linnatüüpi rõivastusele, poolpikki valgeid värvli külge kroogitud või pikki halle pükse (*uusad*). Uusad õmmeldi kokku kahest kitsavõitu säärest, millele lisati jalgevahele rombikujuline kiil. Värvelkinnis sõlmiti keskkohast veidi paremal.

Särk

Meeste särk tehti valgest linasest või takusest riidest mahamurtava kraega. Kaelus kinnitati vitssõlega. Hillisemal ajal, kui rätte oli juba saada, seoti särgikrae ka kaelarätiga üles.

Üleriided (*vammus*)

Kihnu mehe põlvini ulatuv valge või helehall villane umbkuub (*vammus*) kuulus tüübilt Eesti arhailisemate rõivastusesemete hulka. Vammusele tõmmati lai

vaskpandlaga nahkvöö, mille küljes rippus nahktupes nuga. Kuigi 20. sajandi keskpaigas olid kihnlased juba üle läinud linnapärasele riietusele, kandsid nad hülgejahile minnes ikka veel vammust.

Jalakatted (*pastlad, luõvad*)

Jalavarjudeks olid meestel vanasti nahkrihmadega kinnitatud vasikanahksed pastlad või hülgeõibadest valmistatud karusnahksed *luõvad*, mida tänapäeval kohtab ainult muuseumis.

Kindad (*kjõndad*)

Meeste kindad ei erinenud naiste kirjudest kinnastest muu kui suuruse poolest. Peente, pidulikumat puhul kantavate potisiiniste sõrmkinnaste kudumisel loodi vardasse 30 silmust.

Peakatted (*tulla*)

Meeste peakatteks oli külmal ajal enamasti kootud müts või kõrvadega müts ehk *tulla*, suvel kanti kõige rohkem sonisid.

Kihnu laevamehed 20. sajandi alguses.
Foto: Kihnu Muuseumi kogu

KIHNU LAPSE RIIETUS

Titemüts

Kohe pärast sündimist sai laps mütsi pähe. Pea pidi kogu aeg kaetud olema, sest *piäst ju laps jahtub*. Tüdrukutel ja poistel on eri lõikega mütsid. Tüdrukutele õmmeldakse kolmest lapist ja poistele viiest siilust müts. Tüdruku mütsil on otsa ees kitsas pits, aga poisi mütsil on lagipeal riideribadest tutt.

Kuue nädala jooksul pärast sündimist seoti lapsed tugevasti vööga teki sisse kinni, et *laps sjõrgõks lähäks*. Seejärel hakkasid lapsed, nii poisid kui tüdrukud, kandma kleidisarnast rõivast ehk *kuube*. Poiste kuued olid õmmeldud sinisekirjust riidest ja tüdrukute kuued punasekirjust riidest.

Oma jala peal kõndima hakates said tüdrukud selga pihaga kõrdi ja poisid särgi. Veel suuremaks sirgudes kandis tüdruk juba tavalist kõrti ning selle all valget särki tikitud krae ja käiseotste ning kitsa vööga allääres.

Kura pere lapsed vanaisaga 20. saj alguses.
Foto: Kihnu Muuseumi kogu

Kihnu naised ja tüdrukud Metsamaa pärimustalu õuel.
Foto: Silvia Soide, 2017

KIHNU RAHVARÕIVAD TÄNAPÄEVAL

Tava kanda rahvariideid on suuresti aidanud hoida mõnede nimekate võoraste eeskuju. Nii on Kihnu riideid kandnud kultuuri uurijad Otilie Kõiva, Ingrid Rüütel, Mark Soosaar jt.

1976. a avaldas Mark Soosaar ajakirjas „Kultuur ja Elu“ kirjutise „Ära ankrut unusta“. Selles esitas ta nõudmise, et Kihnu koolis kannaksid õpilased rahvariideid. Tema arvates pidanuks haridusministeerium tegema vastava korralduse. See kirjutis tekitas Kihnu koolis elevust. M. Soosaare ettepaneku vastu olid võorast päritolu lastevanemad, kellel rahvariided üldse puudusid. Küsitleti õpilasi, mida nemad asjast arvavad. Nende meelest võinuks talvel külmal ajal rahvariideid kanda, soojal ajal aga mitte.

Vanade traditsioonide väärtustamisele on palju kaasa aidanud rahvakunsti-meistrite koondis „Uku“. Selles organisatsioonis töötas palju Kihnu naise, kes kudusid peamiselt etnograafiliselt ehtsaid kindaid. Vahepeal oli see tava hakanud hääbuma.

Pärast nõukogude aja lõppu ja Eesti riigi taasiseseisvumist hakati omakultuuri jälle palju rohkem väärtustama. Kihnu kultuuri arvamine UNESCO maailma pärimuskultuuri pärlite hulka on tõstnud tublisti kihnlaste enesehinnangut ja innustanud hoolega hoidma meie keelt, kombeid, mõtteviisi ja elukeskkonnaga seotud esemeid.

Läbi ajaloo on Kihnu naine olnud vanade traditsioonide kandja ja kaitsja. Ka tänapäeval on rahvarõiva-armastus naistel palju suurem kui meestel: ühel iseenesest lugupidaval kihnlannal on olemas paarkümmend kõrti, aga mehel ainult üks troi.

Praegu on Kihnu ajaloos aja-järk, mil majandus muutub eriti murranguliselt. Vanade, põliste elualade (ühistöö põllul ja merel) taandudes saab moodsa ja mugava elustiili pealetung eriti suure hoo. Õnneks on kihnlaste eneseteadvuse kasv ja soov oma kultuuri väärtustada pidanud enam-vähem ühte sammu saare ja muu maailma vahelise ühenduse paranemisega. Oma tõusude ja mõõnadega, parajal määral uueneva maailmaga kohanedes, on kihnlased oma värvika eripära seni suutnud väga hästi säilitada.

Väike Kihnu riietes tüdruk.
Foto: Silvia Soide, 2016

Kihnu noorik pulmas –
uus ja vana käsikäes.
Foto: Silvia Soide, 2016

Kokkuvõte

Üks Kihnu rahvariide elujõu mõjutaja on kindlasti saareline keskkond. Et lähim mandripunkt on Tõstamaa kandis 10,2 km kaugusel, leidubki kihnlaste rõivastuses, eriti kinnastel ja sukkadel, enim ühisjooni Tõstamaaga.

Ühest küljest meri lahutab ümbritsevast maailmast ja Kihnus lihtsalt pidi oma tehtud riietega läbi ajama. Teisest küljest meri hoopis ühendab – rannarahva ja meresõitjate vahendusel jõudis saarele näiteks naiste tava kanda käiseid, mis sarnanevad hoopis Põhja-Eesti ja rannarootslaste omadega.

Vastandlik on olnud Kihnu meeste mõju rahvariiete kandmisele. Ühelt poolt on nad alavääristanud ja häbenenud oma rahvarõivaid, aga teisalt loonud eeldused rahvariiete arenguks ja kujundanud neid, tuues saarele riidevärve, põllesid ja rätikuid.

Eesti folklorist ja kihnlaste suur sõber Ingrid Rüütel on öelnud: “Et rahvus ja kultuur säiliks ja areneks, selleks on vajalikud kaks näiliselt vastandlikku tendentsi – traditsioon ja innovatsioon. Esimene tagab püsivuse, ajaloolise ja kultuurilise järjepidevuse, teine arengu ja kohanemise uute oludega, mis on samuti säilimise garantii”.

Lohutav on mõelda, et igasuguseis muutusi ei pea kartma, aga kindlasti peab tundma vana, et selle põhjalt ise ja teadlikult uut arendada.

Kirjandus

- Aavik, Svea (koost.) 2009. Elumõnu. Ärna Roosi. Kihnu Kultuuri Instituut.
- Jõeste, Kristi 2012. Kihnu kõrdid eile ja täna. Semiootiline esemeuurimus. – Studia vernacula 3. Eesti Loomeagentuur, Viljandi.
- Jõgisalu, Harri 2001. Kihnu ning Manõja. Tallinna raamatutrükikoda, Tallinn.
- Kaarma, Melanie; Voolmaa, Aino 2015. Eesti rahvarõivad. Estonian folk costumes. Eesti Raamat, Tallinn.
- Kalits, Vilve 2006. Kihnlaste elatusalad XIX saj. keskpaigast XX saj keskpaigani. Kihnu Kultuuriruum.
- Kont, Ülli; Randmaa, Anu; Raud, Inna 2017. Pärnumaa rahvarõivad. Saara kirjastus.
- Leesment, Leo 1942. Kihnu ajalugu. Tartu/Dorpat.
- Pink, Anu 2018. Eesti silmuskudumine II. Sukad ja sokid. Saara kirjastus.
- Saar, Theodor. Kihnu rahvariiede kandmisest. Käsikiri Kihnu Muuseumis (ilmselt 1970- aastad).
- Saar, Theodor 1998. Kihnu raamat. Emakeele Seltsi toimetised 68. Eesti Teaduste Akadeemia, Tallinn.
- Summatavet, Kärt 2009. Kihnu Roosi käsitöökogu. Minu ajalugu. Varrak, Tallinn.
- Summatavet, Kärt 2008. Kihnu Roosi kindakirjad. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia, Ajakirjade kirjastus.
- Uus, Ingrid 2012. Noppeid Kihnu näputööst. Eesti Loomeagentuur, Viljandi.
- Volmer, Omar 2006. Tõstamaa kihelkonna ajaloost 13.–20. saj. Tõstamaa vallavalitsus ja Pärnu muuseum.
- Voolmaa, Aino 1971. Eesti rahvarõivaseelikud. – Etnograafiamuuseumi aastaraamat 25. Valgus, Tallinn, 106–144.

Seto

RAHVARÖIVAD

ELVI NASSAR

Meremäe kandi naised rahvarõivastes.
1920.–1930. aastad.
Foto: Sinaida Sarapuu kogu

SISSEJUHATUS

Setomaa on setode põline asuala kunagise Liivimaa kubermangu naabruses Pihkva kubermangus. Venelastega aastasadu kõrvu elamine on mõjutanud nii seto keelt kui ka ehitustavasid, toitu ja rõivastust, samuti usku: setodest said õigeusklikud. Eestlastega oli vanemal ajal vähe kokkupuuteid, takistuseks ei olnud mitte niivõrd keel, kuivõrd erisugune usk. Kõigi nendest asjaoludest ja puudulikust kooliharidusest ajendatuna püsis traditsiooniline maailmamõistmine siinses piirkonnas kuni 20. sajandi esimeste kümnenditeni.

Selle teatava isoleerituse ja konservatiivsuse tõttu säilis seto rahvakultuuris väga vanu soome-ugri rahvaste kultuurile omaseid jooni. Arhailisust oli märgata ka rahvarõivastes, mida nimetati *uma' seto rõiva'*. Peorõivad olid enamasti peenemast linasest ja täisvillasest kangast, argipäevariietus jämedamast linasest, takusest, kuid lõikelt olid need rõivad üsna sarnased.

Valdavalt kadusid rahvarõivad Eestis käibelt 19. sajandi lõpuks, aga seto naised kandsid iga päev rahvarõivaid kohati veel pärast teist ilmasõdagi. Ulgtöödel käies linnamoega kokku puutunud mehed hakkasid järk-järgult rahvarõivaste kandmisest loobuma juba 19. sajandi viimastel kümnenditel. Enam hakkasid mehed linnamoele iseloomulikku rõivastust kandma 20. sajandi esimesel kümnendil, eeskätt Petserist lõuna poole jäävatel aladel. Kohati kanti rahvusomaseid särke, kindaid ja peakatteid kauemgi.

Vanemates seto rahvarõivastes on enam ühisjooni Lõuna- ja Kagu-Eesti rahvarõivastega: need on valged, kaunistatud punase maagelõnga ja geomeetrilise ornamendiga. Erinevalt eesti naistest ei hakanud seto naised kandma vöökohale kinnituvat kokku õmmeldud seelikut, kampsunit ega tanu. Hilisemas rõivastuses on olnud venepäraseid mõjusid.

Tänapäeval kannavad seto naised peamiselt uuemat rõivakomplekti: uhkete käisekirjadega hamet, musta või tumesinist pihikseelikut ja värvilist põlle.
Foto: Toomas Tuul

SETO NAISE RIIETUS

Seto naistel on 19.–20. sajandi jooksul olnud kasutusel kolm põhilist rõivakomplekti: varasem, mis oli omane 19. sajandi algul ja esimesel poolel; vanem, mida kanti sajandi keskpaiku ja teisel poolel, ja uuem, kujunenud välja 1920. aastatel.¹ Uuem komplekt oli kasutusel kuni ajani, mil rahvariided kadusid igapäevarõivastusest. Seto naiste vanemaid rahvarõivaid uurides on leitud sarnasusi nii vanade eestlaste kui ka vадja-isuri ja soomlaste rõivastega.

Särk (*hamõh*)

Soome-ugri ja balti hõimudele oli iseloomulik tuunikalaadne särk, mida Lõuna-Eestis kutsuti *hameks*. Eesti naiste särkidel oli tavaliselt peenemast linasest riidest pihaosa ja takune alaosa, kuid seto naise vanem õlaõmblusteta ja väga pikkade varrukatega särk – *pikki käüssidõga hamõh* – õmmeldi kolmesugusest linasest riidest. Särgi T-kujulise kaelasisse-lõikega piht ehk *imä* kooti õhukesest linasest, jätk (*hammõ alonõ*) karedast takusest riidest, varrukad aga kõige peenemast linasest. Selles särkil olid eriliselt pikad (kuni 123 cm!) ja kitsad varrukad, mis otsa pool muutusid veelgi kitsamaks.

Kui varrukad töö juures segasid, pisteti käed küünarnuki kohal olevast august välja, ja varrukaotsad seoti seljale sõlme. Särgi kaunistasid õlgadel kaelajoonest kuni varrukapärani ulatuvad punased maagelõngaga sisse kootud triibud, varrukapäras ja särgipiha vahel olev valge punase kirjaga niplispits ja selle kõrval varrukapäras punane tikitud vöö-kiri. 19. sajandi esimesel poolel kanti hamet koos valge rüüga, hiljem säilis sama komplekt mõrsjarõivastusena.

Seto naise varasem rõivastus. Eesti Rahva Muuseum. ERM EJ 58: 19.
Joonistus: Aarne Mõttus, 1926/1927

¹ Naise rõivakomplektide jaotus tugineb M. Piho hiljuti ilmunud artiklile (Piho 2017: 663–668). Varasemas kirjanduses on seto naise rahvarõivad olnud liigitatud ka kaheks komplektiks: 19. sajandi esimesel poolel kasutusel olnud vanem komplekt ja hilisem naiserõivastus, mis võeti tarvitusele 19. sajandi teisel poolel ning püsis mõningate muutustega kuni 20. sajandi esimese pooleni (Trees 1957: 49–54).

Vanemat tüüpi hame ja selle kaunistus (detail). Näha kirjad õlal, varrukapäras ja varrukasuus. Eesti Rahva Muuseum. ERM A 295: 28

19. sajandi teisest poolest tuli kasutusele teist tüüpi särk. Laiad varrukad olid kokku õmmeldud pealmisest ja alumisest poolest, varrukasuu oli kurrutatud ja kanditud. Pealmisele varrukapoolle kooti sisse punane ornamendiriba ning värvli kohale punased triibud. Värvlid olid kaunistatud poepaelaga.

Eialgu olid särkidel kootud geomeetriselised käisekirjad, mis sarnanesid vana tüüpi särki kaunistustega. Hiljem asendusid need suurema geomeetriselise või lillkirjaga. Kirjalõngadena kasutati omavärvitud või ostetud villast lõnga. Ajapikku hakati särgikirjades kasutama aina tumedamaid, tume- ja bordoopunaseid kuni mustjaspruune vabrikuvillaseid lõngu.

Tõenäoliselt oli üleminekul vanalt särgitüübilt uuemale kasutusel veel üks tuunikalaadne särgitüüp, millel olid vanamoodi kaunistatud õlad ja varrukapärad, kuid varrukad juba suust kurrutatud, laiad ja lühikesed. Tarvitusel olid ka kirjadeta tööhamed.

Pealistrõivad (kõrik, rüüd, kitasnik, sukman)

17.–18. sajandil, ilmselt veel 19. sajandi algulgi, kui hakati õmblema valgeid rüüsid, kandsid seto naised ümber puusade mähitavat vaip- ehk ümbrikseelikut, mis oli tuntud mujalgi Eestis. Sellise villase küljeõmbluseta seeliku nimetus oli Setomaal *kõrik*, *kõr'k*.

Kõrikul olid äärtes kaunistused ja see seoti särgile, kui mindi kodust kaugemale, aga vajaduse korral sai selle ka sõbana ümber võtta. Veel 1912. a on Olohkova (Olohkuva) külas Ida-Setomaal üles kirjutatud ühe talunaise meenutus: *Wanast kõedeti kõrik ümbre perse ja sõs mindi gulanje pääle. [---] Laja wüügä mähibi kinni nigu tsuhknal [eestlasel] um. Sukmani, kitasnikku, rüüdi midagi ei olnud. Kõrik pandi otse hammõ ümber.*² Suvise argi- ja pidurõivana kanti linast ümbrikseelikut (*pall`apuul*).

19. sajandil kandsid seto naised tavaliselt hame peal sarafanilaadset pealistrõivast, mida materjali järgi kutsuti kas *rüüd*, *kitasnik* või *sukman*. Vanim neist oli iseõmmeldud *rüüd*, mis peo puhul oli lambavalgest villasest riidest, igapäevane aga takune või linane. Rüül olid taga pikad kitsad valevarrukad, mis seoti seljal vöö alla. Kandmisel seoti peale vöö. Pidurüü kaeluse-, rinnalõike-, käeavade servad ja alläär oli kaunistatud punase villase kaaruslõngast või siidpaelast kandiga. Hiljem hakati töörüüsid värvima lepakoortega, seejärel musta poevärviga. 19. sajani lõpukümnendil moodi läinud sinised rüüd lasti värvida elukutselistel värvalitel *sinelnikutel*. Valge rüü jäi igapäevasest kasutusest välja, kuid endiselt kasutati seda mõrsjarüü ja surirüüna.

19. sajandi teisel poolel tuli koos uuemamoelise särgiga kasutusele tumedat värvi *kitasnik*. Külla, kirikusse jm minekuks õmmeldi see mustast või tumesinisest puuvillasest poekangast. Kitasniku pihaosas on vooder ja voodrriidest tasku, servakandid on kaunistatud punase poepaelaga. Kõige pidulikumaks pealistrõivaks peeti tumesinist või musta *sukmanit*: rätsepa õmmeldud paksust villasest vanutatud riidest või vabrikukalevist täisvoodriga pealistrõivast, mis oli kaunistatud samamoodi nagu kitasnik. Sellega käidi pulmas, kirikus ja külas.

Kõrik. Seda kanti vaipseeliku või õlakattena.
Eesti Rahva Muuseum. ERM A 295: 31

2 Sibul, Tiit 2017. Pussusõgõl perse pääle ja gulänijele! – blog.erm.ee/?p=9362.

Hame peal kannavad naise musta või tumesinist pihikseelikut (sukman või kitasnik). Foto: Kerti Vissel

Ülerõivad (räbik, särk, kask)

Ülerõivastena kandsid seto naised 1860.–1870. aastateni valgeid pikk-kuubi: suvel poolvillane *räbik*, talvel täisvillane *särk*, lisaks pikk lambanahkne kasukas (*kask*). Kõigile neile seoti varasemal ajal vöö.

Nii räbiku kui ka villasärgi pihaosa oli taljes, alumisele poolele andsid laiust siilud, mis olid voltidesse seatult õmmeldud külgedele, hõlmade ja seljatüki vahele. Üks esihõlm ulatus üle teise ja suleti küljel nõõbi ning aasaga. Räbikuid ehtisid seljal voldipeade kohale õmmeldud punasest ja rohelisest kaarusnöörist kaunistused, ka esihõlmal ja varrukasuus olid kaarus- ja poepaelad; villasärki ilustasid paelad – *siidi*'.

Töörõivasteks tehti jämedast takulõngast kaunistusteta pikk-kuubi ja lühemaid kuubi.

Kasukat said varasemal ajal endale lubada jõukamad naised, nende valmistamiseks kulus 9–12 valget lambanahka. Taljes kasuka seljaosa külgedelgi olid enamasti voldid ja vööjoonel nende kohal neljakandiline kaunistatud põõn (*kaska siid*). Varrukasuu ja esihõlma serva ning alumisse äärde õmmeldi karusnahkne riba ja 20. sajandi esimeste kümnenditeni ostetud punasest nahast kaunistusribad, hiljem kardniidiga paelad. Selleks et vältida määrdumist, tõmmati külla minnes kasuka peale villasärk, tööd tehes aga takuriidest räbik.

Seto naistekasukas. Kaunistused on nii esi- kui ka seljaosal.
T. Ogarjova eramuuseum.
Rad 79.
Foto: Kadri Vissel

Naiste suvine üleriie on valge poolvillane räbik, mida seljal ehivad kaaruspaelast kaunistused.
Foto: Heiko Kruusi

Puusarätid ja põlled (*puusarätt, põll*)

18. sajandi lõpus ja 19. sajandi esimesel poolel hõlmas seto naise ja neiu peorüü valgest linasest riidest puusapõlle ehk *puusarätti* või *vüürätti*, nagu neid kanti ka Tartu-, Võru- ja Viljandimaal. Kui kanti veel kõrikut, kattis puusapõll lahtised seelikulaiu otsad, hiljem ehtis see valget rüüd. Otstest rikkalikult punaste koetriipude, geomeetrilise tikandi, ka niplispitsi ja tuttidega kaunistatud pikk rätik murti pooleks ning seoti vöö alla. Kuni 20. sajandi alguseni kuulus puusapõll mõrsjariiete, s.t valge komplekti juurde.

19. sajandi lõpu poole tulid linaste puusarättide asemel järk-järgult kasutusele omakootud, hiljem värvilisest vabrikuriidest ees kantavad poolpõlled. Põlle kandsid rüü, kitasniku või sukmani peal nii naised kui ka neiud. Kodused tööpõlled olid ühevärvilisest või triibulisest linasest või takusest riidest. Pühapäeva- ja kirikupõlled õmmeldi peenvillasest, puuvillasest sitsist-satäänist või kunstsiidist. Põlle ehtisid allääres kant ja vaksajagu sellest kõrgemal poepits(id), hiljem ka lilemotiividega siidtikand. Setod pidasid põlle pigem peoriideks, kirikusse ja pulma mindi alati põllega.

Seto abielunaine vanemat tüüpi rõivastuses.
Küljel kirjatud puusapõll.
Foto: Ahto Raudoja

Vöö (vüü)

Setod on vööd kandnud nii pealis- kui ka ülerõivastel. Vööd hakati kandma juba lapsepõlves, vööta käimist peeti patuks. Usuti, et kui kehal on vöö, ei venita ennast töötegemisel ära. Naistevöö oli tavaliselt vöömõõgaga kootud kirivöö, meestevööd olid enamasti kõladega kootud.

Vanematel vöödel domineeris helepunane kiri, 19. sajandi keskpaiku lisandus punasele roheline ja kollane villane lõng. Juba sajandi lõpul hakkasid vöödesse lisanduma punase tumedad toonid, algul kirsipunased, hiljem mustjaspruunid, ning vööd muutusid laiemaks. Kirjadel olid nimetused: *katõhangu'*, *kolmõhangu'*, *pääs`ohännä'*, *häräsilmä'*, *sõlekirä'*, *tsiasilmäkirä'* jne.

Vöökudumine andis seto naistele sissetulekut, neid käidi müümas Petseri laatadel. Vöödel oli suur tähtsus ka seto pulmakombestikus. Mõrjsja veimevakas pidi olema üle saja vöö, et jaguks andideks mehe sugulastele ja pulmakülalistele, samuti kombetäitmiseks kaevule, sauna, lauta jm. Tüdrukud pandi juba 9–12-aastaselt pulmavöösid kuduma.

Peakatted (*linik, vanik*)

Seto abielunaine ei tohtinud käia katmata peaga. Pärast abiellumist hakkas noorik kandma peenest linasest riidest pikka linikut.

Kaetuna oli seto abielunaise pea iseloomulikult kandilise kujuga. Selleks et saavutada seda laadi kuju, põimiti juuksed otsmikult alates kahte patsi (*kossa'*), mis keerati seejärel ringikujuliselt ümber pealae. Et pats oleks paksem ja pea „kõrgem“, punuti patsidesse linakiude (*kossalina'*). Vanemal ajal jäeti patsid isegi magades pähe. Hiljem ja ka praegusel ajal ei punuta linakiude enam oma juuste sisse, vaid tehakse neist kaks kokkuseotud patsi, mida

Abielunaise pää tegemine algab patside ehk kossade punumisest. Foto: Jaan Christin, Arvi Matvei kogu

Abielunaised kannavad kitasniku/sukmani allääreni ulatuvat pikka linikut. Kaunistuseks seotakse peavöö külge värvilisi siidlinte.
Foto: Toomas Tuul

kutsutakse samuti *kossa'* deks. Need keeratakse pealaele oma juuste ümber.

Patside peale seoti pikk linik. Selle keskkohat köideti ümber pea ja kinnitati peavööga. Pikad linikud olid üle kahe meetri pikad ja umbes 30 cm laiad: *pea kolm arssinat pikä' ja puultõist vassa laja'*. Linikut kaunistasid otstesse kootud punane puuvillane geomeetiline kiri või punasest puuvillariidest riba (*kumak*), mille peale tikiti värvilised mustrikirjad. Otsa külge õmmeldi punase-valgemustriline niplispits, hiljem värviline heegelpits, makrameest ilustus või narmad. Nagu käisekirjadki olid linikurjad varem helepunase mustriga, hilisemad tumepunase kuni mustja mustriga.

1930. aastate algul hakati kandma *üteotsaga* linikuid: seljal rippus kaunistatud ots, teises otsas oli külge õmmeldud neljakandiline valge riidetükk, mis paelte abil ümber pea kinnitati. 1940. aastate algul võeti kasutusele ka nn lühike linik: nelinurkne riidetükk, mille kahte otsa olid õmmeldud sidumispaelad. Nii ühe otsaga kui ka lühikese liniku peal kanti peavööle lisaks alati pearätti, kahe otsaga linikut kanti rätita, kodunt välja minnes köideti rätt pähe. Liniku kinnitamiseks kasutatud peavöö, *päävüü*, oli villaste lõngadega põimitud, umbes 2 m pikk ja 3–6 cm lai, otstes oli spiraalselt mähitud lõngadest sõrestik ja selle otstes tutid. Peavöösid ei osanud igaüks teha, neid valmistasid mõned üksikud käsitöoga elatist teenivad naised.

Iga päev kanti ka pearätikuid. Argirätid olid varasemal ajal omakootud lina-
sed, talvel poolvillased või villased. Pidupäevarätid andsid võimaluse muuta oma välimus vaheldusrikkamaks. Puuvillased

kiriku- ja peorätid osteti poest või laadalt. Neid armastasid peorõivastega kanda suuri ühevärvilisi narmastega siidrätte (*s`olgasõ` räti`*), tsaariaja lõpul hakati kandma värvilisi siidrätte.

Tõenäoliselt 19. sajandi lõpul või 19.–20. sajandi vahetusel hakkasid levima brokaadist kolmnurksed taft-rätid, mida kutsuti kuldrättideks. Eriti pidulikel puhkudel seoti need lisailustusena peavööle. Kui kuldrätti ei olnud, seoti peavööle lai ühe- või mitmevärviline siidlint (*pääsiid*), mida täiendasid kuklasse seotud siidлиндid (*hanna`*).

Oletatavasti 1930. aastate lõpul hakati peavöö siidlinte kaunistama helmeste ja/või litritega, sellist ehispaela kutsutakse *helmine*. Võimalik, et helmeste levikule aitas kaasa asjaolu, et kuldrätid kulusid ning uusi polnud saada.

Neid käisid tavaliselt paarätiga või paljapäi. Juuksed punuti ühte patsi, mille otsa kinnitati värvilistest paeltest kaunistusi. Neidude pidulik peakate oli vanik, mis kinnitati tagant paeltega. Vanik oli kaunistatud läikiva valge või punase kanga ehk karraga (*kard*), taha oli vanemal ajal kinnitatud punasest kalevist umbes 35 cm pikkune ja 20 cm laiune siidlint (*vanigõ hand*). Tõenäoliselt 1920.–1930. aastatel hakati vaniku taha siduma mitu siidlinti. Vaniku ülaseri kaunistati volditud paelaga.

Sageli kaetakse linik omakorda valge paarätiga.
Foto: Carl Sarap

Kuldbrokaadiga kaetud vanik ja vaniku lint.
Eesti Rahva Muuseum.
ERM A 291: 31ab

Seto neid 1947. a üldlaulupeol. Neid kannavad pruutneitsi (*podruski*) rõivastust ehk vanikut ja sõlge. Võrumaa Muuseumid
SA. VK F 788: 1/19 F.
Tundmatu fotograaf, 1947

Naiste labakindad. Eesti Vabaõhumuuseum SA. EVM E 305: 10ab

Kindad (*kinda'*)

Naised kandsid nii laba- kui ka sõrmkindaid ja need jagunesid töökinnasteks, kiriku- ja käimiskinnasteks, pulma- ja matuseskinnasteks. Kinnaste värv, muster ja suurus olenes otstarbest.

19. sajandi esimesel poolel ja keskpaiku kooti oletatavasti valge-, halli-, musta- või pruunipõhjalisi kindaid. Mustrilõng oli ühe- või kahevärviline, toonilt tagasihoidlik.³ Kui võeti kasutusele aniliinvärvid, muutusid kindamustrid kirkaks, kuigi leidub ka tagasihoidliku värvilahendusega mustreid.⁴ 1930. aastatel läks eriti moodi roosat värvi lõng, nn *melimar'anäolinõ*. Motiividest olid enim levinud mitmesugused ruudukesed (nn toominõ kiri), jooned ja tähed (täheleline kiri), hilisemal ajal ka taimemotiivid. Seto kindamustreid on võetud eeskujuks ka mõnedes Lõuna-Eesti kihelkondades (nimetatud setu kirjaks).

Kindapära kooti soonikkoes ühevärviline või triibuline, leidus ka valelapilise-tehnikas kindaid. Vahel, enamasti pulmakinnastel, kooti kindavitsad kalasabamustriliste sakkidega. Sõrmkindad olid kaunistatud koekirjaliste muustritega, mõnikord ka geomeetrilise tikandiga. Eriti uhked olid mõrsjate vikeldatud-tikutud pulmakindad. 1930. aastatel, kui levisid käsitööajakirjad ja koolis õpetati tüdrukutele käsitööd, läksid moodi uued mustrid. Ka uusi motiive kasutades eelistati setopärast ühtlast ja tihedat mustrit. Hilisemal ajal, 1960.–1970. aastatel, kooti kinda seljamuster sageli uhkemas kirjas kui peopesa.

3 19. sajandi esimese poole seto kindaid on säilinud vaid üksikuid, vt ERM A 177: 27 [1820]; ERM 14322/a [1838]. Muuseumikogudes tallel olevad vanemad kindad pärinevad enamasti 19. sajandi viimasest veerandist ja 20. sajandi alguskümnenditest. Kinnaste puhul on harva märgitud, kas tegemist on meeste- või naistekinnastega.

4 ERM 10871 [1883]; ERM A 291: 18/b [1894].

Jalakatted (*jalanärdsu', rasu', kapuda'*)

Naised kandsid vanasti iga päev omakootud linaseid või villaseid jalarätte. Suvised jalarätid – *jalanärdsukõsõ'* – kinnitati jala ümber pastlanööridega. Mõnikord tehti neid ka kantud riidest: hamejätkust või meeste vanadest pükstest. Talvel kandsid naised argipäeval musti villaseid sääremähiseid, *rasusid*, millel olid sidumiseks küljes kõlavöökesed. *Rask* oli umbes 120 cm pikkune ja 20 cm laiune.

Pidusema rõivastusega kanti silmkoelisi kannata sukki (*kapuda'*), hiljem kooti naiste sukad juba kannaga. Naiste pidusukad olid ühevärvilised (valdavalt valged, hallid või pruunid), ent väga keerulise pitsimustriga. Selliseid pitsikirjadega kootud naistesukki on nimetatud vikkelsukkadeks. 19. ja 20. sajandi vahetusel tulid Setomaal moodi poevärvidega värvitud lõngast sukad, mille sääreosa kaunistasid kiritriibud.

Jalanõud

Kuni 19. sajandi keskpaigani kandsid seto naised jalas viiske (*viiso'*) ja pastlaid (*tsuvva'*). Eraldi olid tööjalatsid (*päternä'*). Viisud punuti kadaka-, paju- või pärnakoorest ja köideti jala linaste nööridega (*kabla'*), mis mähiti kolm korda ristates ümber sääre ning seoti põlve all kinni: *säädüss ka õks ol`l kolm kõrd ristkaplu panda'*. Talveks tehti pastlaid parkimata nahast, suveks aga pargitud hobuse- või vasikanahast.

*Päternä'*d meenutasid kujult viiske. Enamasti punuti neid keerutatud takunööri. Selliseid jalatseid kasutasid laialdaselt venelased ja setod võtsid neilt üle nii valmistusviisi kui ka nime-tuse (вн пятерня). Tehti ka linasest või villasest riidest pealsetega ning takusest riidest tallaga tööjalatseid, mille tald takunööri tihedalt läbi õmmeldi.

Saabaste kandmisse ei olevat seto naised esialgu kuigi soojalt suhtunud, nimetades neid koguni *kitsesõrgadeks*. Siiski, varasemal ajal on jõukamad naised (nagu mehedki) mitmel pool pidulikul puhul jalas kandnud uhkeid ja hoitud *verevä seerega saapit*, mis arvatavasti olid taimparknahast helepruunid, punaka tooniga saapad. 19. sajandi lõpul hakati peorõivaste

Paar päternäid
Väraska Talumuuseumi ekspositsioonist.
Foto: Elvi Nassar

juurde kandma musti poolkõrge kontsaga tihedalt nõõritavad poolsaapaid. Neid osteti laatadelt ja telliti Petseri kingseppadelt. Kuna saapad olid kallid, olid need hinnatud kingitus – ka peigmehele pruudile kihluste kinnituseks.

Pidulikel puhkudel kandsid seto naised musti nõõritavaid poolsaapaid.
Eesti Rahva Muuseum.
ERM A 563: 183ab

Seto naise ehtekomplekti kuulub suur hõbesõlg ja rohkelt teisi hõbebehteid.
Foto: Carl Sarap

Hõbehted (*hõpõkraam*)

Seto naise hõbehted – *hõpõkraam* – kuuluvad rahvariietega kokku. Nagu mujalgi väljendasid ehted jõukust ja toredust. Kõige silmatorkavam ja toretsevam ehe oli suur kuhiksõlg. Suur sõlg oli seto kultuuris sünnitusealiste naiste tunnus. 19. sajandi esimesel poolel kanti rinnas väikest sõlge koos traditsiooniliste kaelaehetega.⁵ 19. sajandi teisel poolel muutusid sõled üha suuremaks. Suurt sõlge kandsid pidudel (kirmastel) mehelemineku eas neid ja viljakas eas abielunaised. Kel sõlge polnud, see laenas selle peole minnes. Öeldi, et *kui sõlge joba es ole, sis tuu inemine olli kehv*. Geomeetrilise või taimornamendiga hõbesõlgi telliti Petseri, Pihkva ja Tartu meistritelt, odavamaid, nn *poolahõpõtsit* osteti ka laadalt. Suurimad, kuni 600 g kaaluvad sõled on pärit 19. sajandi lõpust. Sõlgi, nagu ka teisi ehteid, anti edasi lastele ja lastelastele.

Ilmselt tsaariaja lõpul hakati suuri sõlgi juba vähem kandma. 1921. a on üles tähendatud, et *nüüd kannavad teda [sõlge] ainult mõrjsja, podruskid ja kaasitajad pulmas*.⁶

1940.–1950. aastatel, kui sõlgi enam juurde ei tehtud, laenasid noored neid vanematelt inimestelt ühismajandi isetegevuskollektiivide esinemistele, pulma vm minnes. Uhkusega kantakse neid ka tänapäeval.

Ehtekomplekti kuulus rohkelt hõbekeesid. Neid oli kombeks kanda võimalikult palju, nii et *rinnaesine tihedalt hõpekraamiga kaetud on*.⁷ Vanemal ajal pandi kaela kahes reas keed (*helmekõrd/lehekõrd*). Hõbemunakestest ehk krõllidest (*hõpõhelme*) ja nende vahel rippuvatest hõbenööpidest ehteid kandsid setod 19. sajandi esimesel poolel. *Helmekõrd* rippus rinnal sõle keskkohast kõrgemal. Veidi allapoole ulatus *lehekõrd*, mis koosnes hõbehelmestest ja hõbelehekestest. Ehtekomplektis jäi kõige alla rippuma mitu korda ümber kaela käiv keerdke (*püürdü' keedi*).

Sõlgedega ehitud abielunaine (istub) ja neiu. Võrumaa Muuseumid SA.
VK F 1239: 5 F.

Foto: Tundmatu fotograaf, 1929

5 Piho 2017: 665.

6 Märks 1921: 9.

7 Trees 1952: 147.

19. sajandi teisel poolel lisandus ehtekomplekti ajapikku uut tüüpi keesid, millel esialgu säilisid ka arhailised ripatsid. 20. sajandi algul kanti koos suure sõlega juba ka uut tüüpi keed: kahe ketirea vahele kinnitatud müntidest koosnevat kaelakeed (*kaalakõrd*) ja pikemat mitmerealist keed (*rahadsõ*). Tsaarirubladest valmistatud keed kutsuti *ruublikõrd*. Eriilmeliste ripatsitega (mündid, ristid, südamekesed) keed olid tuntud kui *tsäposka'*, olulisel kohal nende hulgas oli ažuurne suure hõberistiga kee ehk *ristikõrd*.

Igapäevaselt oli noortel neidudel rohkem ehteid kui abielus naistel, vanematel naistel oli ainult ketike. Vanaemaks saanud naised enam suurt sõlge ette ei pannud. Vastavalt võimalustele kanti ehetena ka käevõrusid ja sõrmuseid.

Abielunaise uhke ehtekomplekt.
Foto: Toomas Tuul, 2013

SETO MEHE RIIETUS

Seto meeste rõivad olid valged, v.a püksid. Mehed hakkasid seto rõivaste asemel linliku moega rõivaid kandma varem kui naised.

Särk (*hamõh*)

19. sajandil olid linasest riidest meestesärgil küljeõmblustes kiilud, et lisada laiust, ja kaenla all rombikujuline kaenlalapp. Särgi kaeluses, veidi vasakul pool, paiknes lahtine rinnalõhik, mis hilisemal ajal oli nõõbitav.

Meestesärgid, *poissa hammõ*, on eri pikkusega. 19. sajandi keskpaigani või veidi kauemgi kanti põlvini ulatuvat särki, mille kaeluses, rinnalapil, varrukasuus, allääres ja kaenla all olid punase vil-lase lõngaga sisse kootud geomeetrilised kirjad, mis hiljem asendusid tikanditega. Värvlita käised, *laja'ku' papikäüse*, ning kitsas püstkrae olid kirjatud. 19. sajandi teisel poolel hakati kandma lühemaid särke, mille alumist serva ei kaunistatud. Särgi varrukatele õmmeldi nüüd kinnitusega varrukasuud, 1870. aastatel muutusid sellised särgid tavaliseks.

Särki kanti pükste peal, särgi peale seoti vöö. 19.–20. sajandi vahetusel hakkasid eelkõige noored mehed kandma linnamoele omaseid krae ja man-settidega särke.

Püksid (*kaadsa'*)

Püksid õmmeldi linasest riidest. Pidusemad valged või sinise-valgetriibulised püksid olid suvel peenemast linasest, talvel paksemast linasest. 1890. aastatel peeti veelgi paremaks trüki-mustriga riidest pükse. Neid kutsuti *kirivä' kaadsa'*. Takused püksid kuulusid tööriietuse hulka.

Vanemad püksid olid ees umbes 15 cm pikkuselt lahti, püksid seoti kinni ülaserava aetud kurrupaelaga (*kaadsa nõör'k*). 19.–20. sajandil õmmeldi pükstele värvel ja nõõbid, aga taskuid polnud. Püksid ulatusid poole sääreni, neid kanti säärikute või sukkadega, mis köideti põlve juurest paelaga kinni. Ka jalarätid

Seto abielumees kirjatud hamega.
Foto: Sirje Otsa kogu

seoti nii, et need ulatusid püksisäärele. Külmaga kanti jalas kaht paari pükse, palavaga seevastu käisid mehed mõnikord püksteta, ainult pika särgi väel. Poisid käisid püksata, vaid pika särgi väel veel varateismelisenagi, kuni tõsisemalt tööle hakkasid.

Ülerõivad (rābik, puulsärk, ärmāk)

Arvatavasti 1860.–1870. aastateni kandsid seto mehed särgi peal pikka valget või hallikat poolvillast pikk-kuube ehk *rābikut*. Argikuued õmmeldi jämedast takusest riidest. Lõikelt sarnanesid need naiste omadega.

Rābiku asemele tulid hiljem kasutusele *puulsärk* ja *ärmāk* – seto mehe piduriided, millega käidi kirikus, pulmas ja külas. *Puulsärk* oli val-

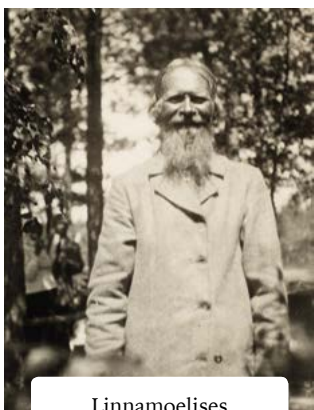

Seto mehe pidulikud püksid on tavaliselt õmmeldud sini-valgetriibulisest kangast.
Foto: Kerti Vissel

Meeste *puulsärk* on umbes põlvini ulatuv soojema aja ülerõivas. Eesti Ajaloomuuseum. AM 13741: 342 F 11684: 153 ja AM 13741: 342 F 11684: 155

Linnamoelises
pealiskuu esimesel mees. Eesti
Rahva Muuseum.
ERM Fk 350: 166.
Foto: Armas Otto
Väisänen, 1922

Mehed kaabudega. Noormehel on peas juba
moekam peakate. Eesti Rahva Muuseum.
ERM Fk 350: 19.
Foto: Armas Otto Väisänen, 1912

gest (pool)villasest riidest soojema aja kuub. Särgi kohta öeldi ka *poissa särk* või *väikene särk* (vastandina *ärmäk'* ule, mille kohta öeldi *suur särk*).

See ulatus põlvini või pisut üle selle, selja taga olid vööjoonelt algavad kimpvoldid, nende kohal sametist välja lõigatud kaunistused. Ees käisid hõlmad vaheliti, kinnituseks nõöp. Kraed kattis tume samet, sakiline sametserv oli ka pealmise hõlma esiservas, varrukasuus ja taskuäärel.

19. sajandi lõpus hakkasid mehed poolsärgi asemel kandma linnamoelise oma-
seid kodukootud hallist riidekangast pintsakuid.

Külmemal ajal kanti pikemat laia villasest või poolvillasest pikk-kuube (*ärmäk*). Tegumoelt sarnanes see poolsärgiga, kuid oli pikem ja laiem, ilma kimpvoldideta. Laiust lisasid küljeõmbluste vahele õmmeldud kaenlaaugust allservani ulatuvad siilud, mistõttu seda hüüti *laja sääläga särk* või *suur särk*, ja seda sai talvel kasuka peale panna. *Ärmäk* seoti kinni laia vööga.

Talvel külma ilmaga käidi rätsepa õmmeldud lambanahkse kasukaga, millele kulus keskmiselt seitse suurt lambanahka. Kasukad sarnanesid lõikelt rübikuga: seljast allpool moodustusid külgedele vabalt langevad voldid. Seljal oli kaunistatud põõn, ees nahast lõigatud servakaunistused. Väljaspool kodu kanti kasukat *ärmäk'* u all, kodustel toimetustel võeti kasukale kaitseks peale takuriidest rübik.

Peakatted (*kaap, küpär*)

Kõige levinum meeste peakate oli tumedast vildist kaapkübar (*kaap, küpär*). 1860. aastatel olevat Setomaal moes olnud tugevast vildist läikivate pannaldega kaunistatud kübarad, mida tol ajal olid kandnud vene postipoisid. 1920. aastatel osteti linnast musti viltkaabusid, millel olid ülespoole pööratud laiad ääred.

Palavaga kattis vaesema mehe pead õlgkübar, moekamatel noormeestel aga peenest vildist *säksa kaaba*, mida sai kortsumist kartmata taskusse torgata. Rahvarõivaste kandmisest loobunud mehed kandsid ka nokaga mütse. Talvel kandsid rikkamad rebasenahast, vaesemad lambanahast allalastavate kõrvadega läkiläkit (*luntmüts*).

Praegusel ajal kannavad mehed peamiselt ümmarguse nööri heegeldatud või ümber varda punutud võid, nn pudelisuuvõid.
Foto: Elvi Nassar, 2017

Vöö (*viüü*)

Põhiliselt kandsid mehed kõladega kootud võösid: *poissavüü' olli' suurembalt jaolt lavvakitõga* [kõladega], *naistõ uma' rabajaga tettü'*. Need kalasaba- või triibumustriga võöd olid kõigest sõrmejämehused. Kanti ka kitsaid kirivõid või põimitud võösid (*palmigu'*). Üleriietel kandsid seto mehed ka laiu punaseid või triibulisi villaseid kootud võösid ehk võörahte (*viüürätt*). Neid ei seotud, vaid otsad topiti vöö alt läbi ning jäeti külgedele rippuma.

Uuemal ajal, umbes 80–85 aastat tagasi, hakati kandma ümmarguse nööri heegeldatud võösid. Vöö sõlmiti ühele küljele: naisemees paremale, poissmees vasakule.

Kindad

Talveriiete täienduseks olid kindad. Kahjuks on muuseumikogudes väga vähe 19. sajandi meeste kindaid, samuti pole arhiivides talletatud kirjeldusi. Võib oletada, et vanemad igapäevakindad, nagu mujalgi Eestis, olid kootud lühema kindavitsaga kui hilisemad. Selleks et kindad hoiaksid sooja, võis muster olla kootud tihedalt kaht värvi lõngaga.⁸ Säravamaid toone hakati mustri loomisel – nagu naistekinnaste puhulgi – kasutama alles siis, kui aniliinvärvid muutusid kättesaadavaks. ERMi kogus leidub paar 20. sajandi esimeste kümnendite meestekindaid, mis paistavad silma eriti küllusliku värvikasutusega.⁹ Kindamustrid sarnanesid naiste-

8 Seto levinumaid kindamustreid on üles joonistatud 1941. a Järvesuu vallas, kuid pole täpsustatud, millisel ajal olid need enim kasutusel. 1874. a sündinud informant on üksnes nimetanud, et 'vanasti'. – Pino 1941: 50–56.

9 ERM 6514; ERM A 509: 2713/ab.

Meeste labakindad. Kudunud Anastasia Verevmägi 1960. aastatel.
Eesti Vabaõhumuuseum SA. EVM E 306: 18

kinnaste mustriga, veimedeks kootud meestekinnastelegi kooti sakilised värviliste triipudega pärad.

Tänapäeval on tavaks kududa meestekindad tagasihoidlikumate värvidega, kindapärad kootakse sooja hoidmiseks tavaliselt soonikkoelisenä. Vanemal ajal pruugiti töötades ka vanast kasukatükist tehtud nahkseid kindaid, mis olid pak-sud ja vastupidavad. Kalapüügil olevat kantud koeranahast kindaid, kuhu pandi sisse heina, et kätel soojem oleks.

Jalakatted (*jalanärdsu', kapuda'*)

Nagu naised kandsid ka mehed suvel linaseid jalarätte, talvel aga villaseid sääremähiseid ja pidulikumal puhul põlvini ulatuvaid sukki (*kapuda'*). Talvised hallikarva sääremähised, villakud, sarnanesid jalarättidega, kuid olid suuremad. Mõlemad seoti nõoriga (*kablaga*) ümber jala. Rikkamatel olid kinnituseks värvilisest lõngadest punutud paelad.

Meeste lambavalgeid või lambapruune, vahel ka halle villasukki kaunistasid varasemal ajal kitsamad puna-valged säärekirjad, kooti ka potisinise ja maranapunasega kirjatud sukki. 19. sajandi lõpust ja 20. sajandi algusest alates, kui kasutusele võeti poevärvid, kooti sukkadele uhked umbes vaksalaiused värvilised kirjad. Meeste sukad kooti alati ilma kannata, öeldi: *küll jalg ise kannä leiab*. Sukad olid laiad, kuna need tõmmati pükste peale.

Mees jalarättide ja pasteldega. Eesti Rahva Muuseum. ERM Fk 350: 131.
Foto: Armas Otto Väisänen, 1913

Meestesukkade (kaputidõ) mustrikirju. Eesti Rahva Muuseum. ERM EJ 356: 42

Tavaliselt kanti kirjatud sukkade all lihtsaid valgeid sokke või ka vaid jalalaba katvaid sääreta sokke (*tallukõsõ*). Talvel pandi jalga kaks-kolm paari sukki ja peale seoti villakud. Suure pakasega pandi villakute alla tallukesed ja peale *suurõ' kapuda*'.

Jalanõud (*kängidse'*)

Jalatsitena kandis seto mees 20. sajandi alguseni, kohati hiljemgi viiske ja pastlaid ehk *tsuugõ* nagu naisedki. Viiske punusid tihti karjalapsed. Kuna viisud pidasid vähe vastu, peeti neid kehvakesteks: *viiso' ol' li' hädäkängidse'*. Meestepastlad tehti enamasti tumepruunist, harvem punakaskollasest nahast. Nagu naistel olid ka meestel takunöörist kuiva ilma tööjalatsid, *pätärnä'd*.

Pidulikel puhkudel kandsid mehed alates 19. sajandi lõpust musti säärsaapaid, linnamoeliste pükste juurde käisid tumedast nahast madala sääreosa ja kontsaga nõorsaapad. Säärsaapaid peeti uhkuseasjaks, neid hoiti. Ka mehed hindasid eriti punakaspruune *verevit saapit*, need pandi jalga üksnes kirikusse, külla või pulma minnes.

Seto kaupmees Pavel Vinogradov säärsaabastes. 20. saj algus.
Foto: Sinaida Sarapuu kogu

Pulmad Setomaal 1936. aastal.
Keskkel pruut mõrsjakaali ja -kübaraga.
Seto talumuuseum. STM F 1

RIIETUS ERIPUHKUDEL

Abiellumisriietus (*saajarõiva*)

Vallalise mehe ja abielumehe rõivastuses ei olnud olulist vahet, küll aga erinevad neiu ja abielunaise rõivastus. 16–17-aastasele pruudiikka jõudnud neiu õmmeldi kitsnik ja sukman ning ta võis hakata kandma vanikut. Esimest korda hõbeehetes ja neiurõivastes peopaika ilmunud tütarlast panid noored erilisel tähele. Pulmad kujunesid suguvõsa, koguni küla tähtsaimaks peoks. Nendeks valmistuti kaua; suure osa ettevalmistustöödest võttis pulmariiete valmistamine.

Nagu eespool kirjeldatud, kuulus vanemal ajal, aga kohati veel 20. sajandi alguseski, mõrsja rõivaste juurde valge (pool)villane *rüüd*, mille kaela- ja rinnaava oli uhkelt kaunistatud. Selle all kanti pikkade käistega särki, vööl puusapõlle. Oli teisigi arhailisi rõivaesemeid, mida Setomaal kandsid ainult mõrsjad. Üks selline oli punasest kalevist *mõrsja küpär*, mis oli ääristatud musta lambanahaga; seda peakatet kandis pruut sugulasi pulma kutsudes. Arhailiseks võib pidada ka seljale seatud *mõrsja sälarätti* ja *mõrsja käerätti/nõnarätti/ikurätti*, mida pruut pulmas käes hoidis. Kaitseks kurja silma eest kaeti mõrsja nägu valge linase või puuvillase, punaste kiritriipudega õlakattega (*kaal*). Kaali varjus sidus ristiema noorikule liniku ümber pea.

Vana kombe kohaselt kandis mõrsja enne pulmi ja esimesel pulmapäeval rinnas ainult sõlge, teisel pulmapäeval peigmehe kodus sai ta liniku, uue hame ja sukmani ning ta ehiti *kaalakõrra* ja teiste keedega.

Seto noorpaar. Mõrsjal on ümber kaal.
Eesti Rahva Muuseum. ERM EJ 58: 25.
Joonistus: Aarne Mõttus, 1926/1927

Peiul oli pulmas seljas peenest linasest särk (*kosilasõ hamõ*), mille kaelus, rinnaava ja varrukasuud olid kaunistatud punasest lõngast tikandiga, omakorda *hamõ* peal kanti musta sametiga kanditud *puulsärk*'i. Uhke suur õlarätt seoti vasaku õla pealt parema käe alla, selle peale seoti vöö. Need mõlemad hoidsid paigal seljal rippuvat siidrätti.

Pulmakombestikus oli tähtis roll kinnastel: neiu kinkis kosjade aegu kosjainkaid, enamasti sõrmkaid, pulmas jagati hõimule annikaid jne. Pulmas kulus vähemalt 50 paari kindaid, tüdrukud hakkasid kindaid kuduma juba 8–10-aastasena. Mõrsjakindad olid valged ja pitsilise seljaosaga, vahel ka tikandiga. Peigmees kandis pulmas uhkeid valgeid kindaid, mis olid

vikeldatud või madalpistes kaunistatud. Uhked olid ka peigmehe sukad ehk *kosilasõ kapuda*: pikad, vähemalt kolmevärvilised ja keeruliste kirjadega. Kui kosilane sellised sukad jalga pani, jäid ääresakid saapasäärest välja paistma: *tuu ol' l veiga suur uhkus*.

Mustades rätvides leinajad Väraska surnuaial.
Foto: Elvi Nassar, 2015

Leinarõivad (*leinärõiva'*)

Seto leinarõivastel puudusid kaunistused ja ehted, särk oli valge (esialgu oli setode leinavärv valge), ilma õlakirjadeta. Põlle ega ehteid leina ajal ei kantud. Must muutus leinavärvina üldiseks 19. sajandi teisel poolel, üleminekul linnamoele.

Peas pidi olema must rätik, sest *kui naine oli leinapäeval valge pearätiga, kutsuti teda kekokõsõst*. Tütarlapsed sidusid patsi ümber musta paela. Seto meesterõivastuses leinavärve ei eristatud. Hauakaevajad said tasuta meestekindaid. Need kooti tumedad ja väikese mustriga ning lõpetuslõng jäeti kinnitamata.

Surirõivad (*koolurõiva'*)

Kui surnu oli ära pestud, pandi talle selga *koolurõiva'*. Mehele seati selga peenikest linasest hame ja vöö. Jalga pandi valged püksid, nende peale mustad linased püksid. Jalga tõmmati *kapuda'* ja parknahast pastlad, mille nõõre ei pandud risti. Naisele pandi selga lihtne mustrita hame, millel olid vaid punased jooned varrukasus ja valge *rüüd*.

Seto rahvariideid kandev presidendipaar
Eesti Vabariigi 99. sünnipäeva vastuvõtul.
Foto: Rene Riisalu / Vabariigi Presidendi Kantselei

RAHVARÕIVAD TÄNAPÄEVAL

Materjal ja tegumood

Seto rahvarõivad on populaarsed. Eelmisel sajandil nägi seto rõivaid väljaspool Setomaad põhiliselt laulupeol, ent 21. sajandil on hakanud neid rahvalikel üritustel kandma ka mittesetod. 2017. aastal köitis rohkelt tähelepanu president Kersti Kaljulaidu pidulik vastuvõtt Eesti Vabariigi aastapäeval, kus presidendipaar kandis seto rõivaid. Ehete asemel kandis president ametiraha. Seto kogukonnas pälvis presidendi julgus – kanda ehteestilike rahvarõivaste asemel marginaalsemaid – suurt lugupidamist.

Tänapäeva kaubakülluses ei ole puudust rahvarõivaste valmistamiseks vajaminevast tekstiil- ega kaunistusmaterjalist, nüüd on hakatud hindama rõivaid, mida on mugav kanda ja hooldada: kitsanik õmmeldakse vähekortsuvast stretšist, täisvillasele sukmanile eelistatakse õhemat villast, põlled tehakse sünteetilisest kangast jm. Praegusel ajal ilustavad põllesid mitut laadi puuvillased või sünteetilisest poepitsid, uudsena on lisandunud seto värvilise heegelpitsi ribad. Veel 1980. aastateni kooti hamede kirjamuster kodus värvitud lõngadega, mis tihti andsid värvi (hame varrukad värvusid roosaks), nüüd on võimalik hamekirju kududa värvikindlamate lõngade-niitidega.

Kokkumurtud brokaadist kuldrätid on kasutuselt peaaegu kadunud, nende asemel kantakse helmestega tikitud ja litritega kaunistatud otsmikusiide, helmiseid. Kuklasse riputatavad peasiidid on samuti mitmekesisemad: on laiud siidlinte, kangast lõigatud ja siksakõmblusega ääristatud ribasid, viimasel ajal ka pakutrükis trükitud siide.

Vanikud on kaunistatud rohke tikandiga. Käsitöölise valmistatud vanikud järgivad traditsioonilise vaniku kuju, need on sisse pandud tugevdustega ja otste poole kaardus. Rahvarõivakandjate omavalmistatud vanikutel selline kuju puudub, need meenutavad pigem tihedalt pea ümber hoidvat kitsast poolvõru, mis on ehitud pärlite ja litritega.

Rõivaste tegumood on läinud lihtsamaks: pealisrõivad õmmeldakse kangast kokku hoides kitsamad kui traditsioonilised, kitsaniku-sukmani püstkrae lõigatakse liiga lai, vahel ümardatud nurkadega.

Muudatusi on tinginud ka praegusaja kiire elutempo, mis eeldab praktilisi ja mugavaid rõivaid.

Muutused rõivaste kandmisviisis

Kuna rahvarõivaid kantakse tänapäeval üksnes peo puhul, nagu Seto kuningriigi päev, kirmased, esinemised, siis on rõivastuses ja selle kandmisviisis suuna näitajad seto laulu- ja tantsukollektiivide liikmed või käsitöölised, mitte enam traditsioonilisest elukorraldusest tulenevad nõuded: enam ei peeta vanade kommete järgi pulmi ega matuseid, kus rõivastusel ja selle detailidel oli märgiline tähendus. Ent kui peiedele minnaksegi põlleta ja eheteta, on seljas ikka kirjadega hame, sest ilma kirjadeta hamet lihtsalt polegi.

Muutunud on ka naiste peakatete kandmise tavad. Enam ei osuta pähe seotud linik ühemõtteliselt naise kuulumisele abielunaise hulka, kuna seda kannavad ka vallalised lastega naised. Enamasti kinnitatakse pähe lihtsam, nn ühe otsaga linik. Samuti on muutunud liniku alla käivate nn kossalinade kinnitusviis: linast *kossa*'sid ei pletita enam kokku juustega, vaid kinnitatakse paeltega ümber pea. Mõned vanemad seto naised on leiu tanud veelgi lihtsama abinõu, asetades liniku alla silinderja polsterdatud „mütsi“.

Kuna liniku kandmine eeldab ajamahukat „pea tegemist“, eelistatakse kanda lihtsalt pearätti. Erinevalt vanemast ajast, kui pearätti otsad seoti lõua alla sõlme, on järjest enam näha kuklasse seotud rätisõlmi – üsna tavatu kandmisviis, mis varem oli lubatud

Pää tegeminõ on rõivastumisel üks aeganõudvamaid osi.
Foto: Toomas Tuul

vaid töötades, nt lehmälüpsil. Seda on põhjendatud nii palava ilmaga kui ka väitega, et vanamoodi sidumisviis muudab näo vanaks, tihti öeldakse lihtsalt: „teisedki teevad nii“. Kui kantakse rahvariiete komplekti, tuleks siiski eelistada vana sidumisviisi ja jälgida, et rätisõlm oleks õigesti seotud. Rätti või vanikut kandes tuleks jälgida, et juuksed oleks lahku kammitud, kinnitatud ja tukk varjatud. Põlle puhul eksitakse enim laiuse ja pikkuse vastu: põll on tehtud kas liiga kitsas ja liiga lühike või puhuti hoopis ülemäära pikk, nii et ulatub üle kitsaniku või sukmani serva.

Meestel on pükste peal kantavad särgid varasemaga võrreldes märksa lühemad ja neile seotakse lai kirivöö, nagu neid varem on kandnud naised. Samas võib järjest enam näha kitsaid kõla- ja heegeldatud vöösid, mida mehed-noormehed on tavapäraselt kandnud. Vahel kannavad mehed seto meestesärgi all traditsiooniliste linasest riidest pükste asemel tumedaid teksased või koguni viigipükse, kuid seda võiks vältida. Nii nagu naiste rābikuid ja villasärke kantakse praegusajal ka meeste poolsärke, mida vahel on ekslikult nimetatud *ärmäk'*uteks. Kuna nüüdsel ajal ei sõideta hobusega, vaid autoga, ei kanta enam traditsioonilist pikka kasukat.

Väljas esinedes kannavad naised võimaluse korral endiselt rābikut või villasärki. Õlgadele võetakse villane kodukootud suurrätt. Jalanõudena kannavad naised rahvarõivaste juures enamasti musti poolsaapaid või kinniseid kingi, mehed säärikuid. Naistel on jalas valged sukad või põlvikud, meestel setopäraseid põlvsukad.

Hoolimata mõnedest eksimustest ja mugandustest võib siiski kinnitada, et setod hindavad oma rahvarõivaid ja kannavad neid uhkusega. Rahvarõivaid õmmeldakse või lastakse teha ka oma lastele. Vanu rahvarõivaid (hamesid, linikuotsi) on veel võimalik osta, samuti lasta soovikohased riided käsitöömeistritel valmistada. Suur roll rahvarõivaste valmistamise ja kandmise teadlikkuse kujundajana on olnud seto käsitöölisi koondaval Seto Käsitüü Kogol.

Rahvarõivameistri koolituse lõputööde näitus 2013. aastal.
Foto: Seto Käsitüü Kogo

Seto ehteid kantakse meelsasti ka tänapäeval.
Foto: Kersti Virro, 2018

Ehete teisendid

Hõbeehete kandmine seto naiste hulgas on traditsioon, mis ei näi hääbuvat. Vanad ehted on hinnas. Seda kinnitab asjaolu, et antikvariaatidesse müüki toodud hõbesõled ja -ketid ostetakse hoolimata kõrgest hinnast kiiresti ära. Kuna ehteid on pärandatud, siis leidub küllaltki palju ehtekandjaid, kel on kaelas vanaemade või koguni vaaremade *hõpõkraam*. Seega on möödas ajad, kui seto rõivaid peaaegu ei kantud ja ka ehteid ei hinnatud.

1960.–1970. aastatest võib kuri-oosumina meenutada juhtumit, kus hõbesõlge osta soovinud linnaseto kuulis külanaiselt, et see oli sõlele leidnud uue otstarbe koera toidukausina. Tsaarirubladest on lõigatud tükke kooli lõpusõrmuste tarbeks, ühes peres kasutasid perepojad hõbekeesid „ohjadena“ hobust ja ratsanikku mängides. Mõistagi on need vaid üksikud negatiivsed näited, üldjuhul suguvõsa pärandvara hinnati ja müüdi ära vaid suure raha-puuduse korral.

Koos Eesti laulva revolutsiooni sündmuste ja muinsuskaitseliikumisega hakati taas väärtustama vana pärimust, sh rahvarõivaid ja rahvuslikke ehteid. Ka seto hõbeehete väärtus kasvas, neid hakati tellima meistritelt ja ostma vanavarakauplustest. Kuna ehted olid kallid, juhtus sedagi, et soovijatele polnud hind jõukohane. Pärast Eesti astumist Euroopa Liitu ostsid aga antikvariaatidest vanahõbedat kokku investeerimisoskusega soomlased. Eriti kasvas nõudmine seto ehete järele sel ajal, kui loodi uusi leelokoore.

Kuna hõbeehteid ei olnud saada, aga ka n-õ palja rinnaga ei sobinud esineda, tellis üks laulukollektiiv 2000. aastate algul juba käibelt kadunud Nõukogude rubladest ja kopikatest rahakeed.

Uue tendentsina on hakatud valmistama kaelarahasid ka käibelt kadunud Eesti Vabariigi oma rahast, 1992.–2010. aastate valgest metallist müntidest. Praegusel ajal on Eestis kümnekond hõbesepa, kellelt saab tellida soovikohaseid seto ehteid, kuid tihti piirab tellijat hind. Nagu ütles üks hõbesepa: *ehtit tetäs nuid, midä telljä mõist küüssü' ja midä meistri mõist tetä'.*

Kuna seto vanad hõbeehTED sisaldavad numismaatilisi münte, mis tuleb Euroopa Liidu välispiiri ületades deklareerida, on laulu- ja tantsukollektiivide seas viimasel ajal juurdunud tava sõita Venemaa folkloorifestivalidele vähem väärtuslike ehetega. Kuna ehtekomplekt jääb nii üsna hõredaks, on püütud luua asendusehteid: Hiinas toodetud kettidele lisatakse kõikvõimalikke *replica*-münte, südamekesi ja helmeid, et saavutada õige hõbekraami ilmet. Nii hakkavadki nüüd rahvakoogunemistel seto rahvarõivastel silma mitut laadi ehteid.

Sõlgi võib näha nii päris suuri kui ka väiksemaid. Praegusel ajal väga suuri sõlgi ei tellitagi, sest need on kallid. Samas ei järgi selle rinnaehte omajad varasemat kindlat traditsiooni, mille kohaselt tohtis suurt sõlge kanda ainult viljakas eas, pealinikut kandev abielunaine (erandkorras ka neiud pulmas) – soovides näidata kogu ehtekomplekti kannavad nüüd sõlge ka eakamad naised.

Hiinast tellitud odavatest kettidest-ripatsitest valmistatud ehted.
Fotod: Ingrid Toomtal

Nõukogude-aegsetest müntidest (rubladest) tehtud käevõru.
Foto: Elvi Nassar, 2018

Rahvarõivastes seto naised ja mehed festivalil. Leelokoor Sõsarõ, lipuga artikli autor Elvi Nassar. Foto: Sandra Bakanovaite

Kokku võttes: kuigi seto rahvarõivad on aja jooksul läbi teinud mitmeid muutusi lõigetes, mustrites ja kandmisviisis, on need põhijoontes jäänud selliseks, nagu nad olid kujunenud välja 20. sajandi alguseks. Ka riietusesemete vanad nimetused on rahvas seas endiselt kasutusel, kuid praegusajal kantakse nii rahvarõivaid kui ka nende juurde kuuluvaid ehteid ainult pidupäevadel, pidulikel vastuvõttudel või esinudes. Eelkõige kannavad rahvarõivaid naised.

Seto rahvarõivastes kogukond Tallinnas. Foto: Karolin Kruuse

Kasutatud allikad

Arhiiviallikad

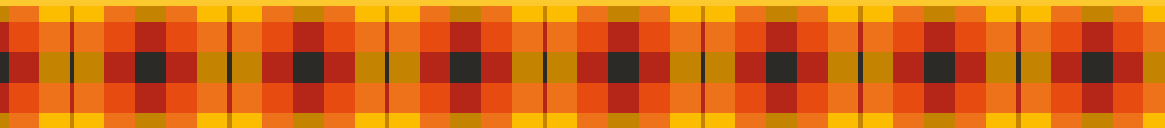
- Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv (ERM EA)
Eesti Rahva Muuseumi korrespondentide vastused (ERM KV)
Eesti Rahvaluule Arhiiv (ERA)
Eesti Keele Instituudi eesti murrete ja soome-ugri keelte arhiiv (EMSUKA)
Märks, Evald 1921. Päevaraamat. ERM TA 275.
Pino, Veera 1941. Endisaegsest naiste käsitööst. Setu-Järvesuu. EMSUKA ES KT 23
Trees, Linda 1952. Kagu-Eesti rahvarõivad. – ERM EAp 228 EA 58:1/7.

Trükised

- Andreson, Sigre 2004. Seto meestesukad ehk poissa kapuda: Eesti Rahva Muuseumi kogude eeskujul valmistatud seto meestesukad. Tartu, Seto Noorte Selts.
- Astel, Eevi 2017. Eesti vööd. Tartu, Ilmamaa.
- Heikel, Axel Olai 1909. Ethnographische Forschungen auf dem Gebiete der Finnischen Völkerschaften. III, Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen und in Setukesien. Helsingfors, Finsk-Ugriska Sällskapet.
- Историко-этнографический атлас Прибалтики: Одежда. 1986. Издательство: Зинатне. Рига.
- Kaarma, Melanie; Voolmaa, Aino 1981. Eesti rahvarõivad. Tallinn, Eesti Raamat.
- Kuiss vanal Võromaal eleti 2005. Valimik korrespondentide murdetektse VI. Tallinn.
- Kunst, Tiiu 2014. Nõukogude aja mõju seto rahvarõivale. – Setomaa kogumik 6. Uurimusi Saatse Seto Muuseumi auks. Tallinn-Saatse, 79–95.
- Kurrik, Helmi 1938. Eesti rahvarõivad. Tartu, Eesti Rahva Muuseum.
- Manninen, Ilmari 2017. Eesti rahvariiete ajalugu. Tartu, Eesti Rahva Muuseum.
- Nutov, Mirjam 2012. Kinnas ja selle funktsioon Värska ja Obinitsa piirkonnas Setomaal. – Setumaa kogumik 5. Uurimusi Setumaa loodusest, ajaloo- ja rahvakultuurist. Tallinn-Värska, 294–331.
- Paltser, Ülle 2011. Seto lavvaguvüü'. Seto kõlavööd. Tallinn.
- Piho, Mare 2000. Punane ja valge. Setud. Värv ja kultuur. Tartu, Eesti Rahva Muuseum.
- Piho, Mare 2001. Setu ehted: näitus Tallinnas Tarbekunstimuuseumis. Eesti Rahva Muuseum.
- Piho, Mare 2003. Setu ehted 17.–19. sajandil. – Setumaa kogumik 1. Uurimusi arheoloogiast, numismaatikast, etnoloogiast ja ajaloo- ja rahvakultuurist. Tallinn, 183–209.
- Piho, Mare 1988. Setu metallehted 19.–20. sajandil. – Rahvakunst ja kaasaeg. Eesti Rahva Muuseumi XXX teaduskonverentsi teesid. Tartu, Tallinn, 26–28.
- Piho, Mare 2017. Seto rahvarõivad, tekstiilid ja hõbeehted 19.–20. sajandil. – Inimese Muuseumi ekspeditsioonid Eestisse. Boris Vilde ja Leonid Zurov Setomaal (1937–1938). Koostanud ja toimetanud Tatiana Benfoughal, Olga Fišman, Heiki Valk. – Seto Instituudi Toimetised 2. Tartu, 663–680.
- Pink, Anu 2018. Eesti silmuskudumine 2. Sukad ja sokid. Türi, Saara Kirjastus.
- Raaskõisi Setomaalt 2013. Setomaa Jakob Hurda silmi läbi aastagil 1886 ja 1903. Kommentaarõga vällännõq. – Seto kirävara 6. Seto Instituut, Eesti Kirjandusmuuseum.
- Рихтер, Елизавета 1954/1. Женская народная одежда сеты. – Tallinn, Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised, 51–68.
- Setumaa 1928. Maadeteaduslik, tulunduslik ja ajalooline kirjeldus. Tartu.
- Trees, Linda 1957. Setu rahvarõivad. – Eesti rahvarõivaid 19. sajandist ja 20. sajandi algult. Tallinn: 49–54.

Andmebaasid ja internet

- Muuseumide Infosüsteem (MuIS). – www.muis.ee.
- Sibul, Tiit 2017. Pussusõgõl perse pääle ja gulänijele! – blog.erm.ee/?p=9362.

Syidi

RAHVARÖIVAD

JURIS LIPSNIS
DACE MARTINOVA
MĀRA ROZENTĀLE

Püha Miikaeli päeva ristikäik.
Foto: Dzintars Leja

SISSEJUHATUS

Suidi rahvakillu asuala hõlmab luteri usku Kuramaal otsekui katoliikliku saare, mille keskus on Alsunga. See piirkond, mis üldjoontes võtab enda alla praeguse Alsunga maakonna ning Gudenieki ja Jürkalne valla, oli aastail 1573–1738 Schwerini suguvõsa valduses.

Suidi rahva ajaloo alguseks võib pidada aastat 1623, kui Johan Ulrich von Schwerin muutis piirkonna uuesti katoliiklikuks, loobudes luteri usust. Kui Schwerin oli Poolas sõjaväeteenistuses, armus ta kõrgest soost Barbara Konarskasse. Selleks et saada luba abielluda, pidi ta usku vahetama: temast sai katoliiklane. Samal aastal suri Johan Ulrich von Schwerini isa ja ta naasis koos abikaasaga Alsungasse, kutsudes kaasa jesuiidid, kes misjonitöö tagajärjel pöörasid rahva katoliku usku.

Praegusel suitide alal tegutseb kolm katoliku kogudust: Alsunga Püha Miikaeli roomakatoliku kiriku, Gudenieki Püha Ristija Johannese roomakatoliku kiriku ja Jürkalne Püha Joosepi roomakatoliku kiriku kogudus.

Suidi rahva traditsioonid on lahutamatult põimunud kristlike tavadega, luues ainulaadse kultuuriruumi. Aastal 2009 kanti suidi kultuuriruum UNESCO inimkonna suulise ja vaimse pärandi nimekirja. Praegusajal kuuluvad ajaloolise Suidi kihelkonna alad Alsunga maakonna, Ventspilsi maakonna Jürkalne valla ja Kuldīga maakonna Gudenieki valla haldusse (k.a Basi küla).

Ülevaade suidi rahvarõivaste kujunemisest

Kui võtta kõne alla suidi rahvarõivaste kujunemislugu, tuleb alustada 17. sajandist: siis võtsid suidi kogudused vastu katoliku usu. Peale Poola ainelise kultuuri ja katoliku usu leviku on suidi rõivaste arengut mõjutanud sellised ajaloosündmused nagu hertsog Jakobi (*Jēkabs*) valitsemisaeg Kuramaal, Põhjasõja sündmused Läti territooriumil, ajaloosündmused Euroopas, Napoleoni sõjategevuse tagajärjed Kuramaal ja talupoegade vabastamine 19. sajandi alguses.

Juba hertsog Jakobi aegadest (17. sajandi keskpaigas) kuni Napoleon I sõjategevuseni (1812) olid Kuramaal manufaktuuride meistriteks olnud prantslased. Seetõttu võib suidi rahvarõivastel leida prantsuspäraseid rõivaosi ja -detalle.

Ajaloosündmused puudutasid otseselt kõiki kuramaalasi, sealhulgas suite. Ajaga käis kaasas ka talupoegade rõivastus. Lähtudes oma arusaamadest ja traditsioonidest võtsid suidid vajadust mööda üle uuendused ja sobitasid oma rõivastusse. Põlvkondi püsinud katoliiklik konservatiivsus aitas neil siiski säilitada rahvarõivaste omapära 20. sajandi alguseni.

SUIDI NAISE RIIETUS

Särk

Naiste särkidel on pikad käised, mida kaunistab rikkalik tikand, ja helmestega ehitud krae. Samalaadsed toretsevad kraed on ka Ventspils ja Kuldīga maakonna särkidel. Uhketeks kraedeks kutsuvad suidid särgikraesid (*krādziņš*), mis on kaunistatud helmeste ja värviliste lõngadega. Kraed valmistatakse eraldi särgiosana ja kantakse selliselt, et neid ei oleks tarvis pesta.

Särgid koosnevad kahest osast: ülemisest ja alumisest. Ülemine osa on kootud võimalikult peenest materjalist, alumine aga jämedamast riidest, kuna see jääb seeliku (*lindruks*) alla ega ole näha. Ülemine osa on kaunistatud tikandiga, et rõhutada naise väärikust. Need uhked särgid pandi ülle ainult suurte pühade ajal, argipäeval kanti punaseid jakke või suvejakke ilma särgita.

Esivanemate pärandatud särke, millel on uhkelt väljaõmmeldud varrukad, hoiavad suidid hoole ja suure austusega, sest nende tegemine nõuab väga palju aega, head silma ja kannatlikkust. Praegu hakkab suitide rõivastuses üha enam silma heegeldatud varrukaid: need valmivad hõlpsamalt ja kiiremini.

Uhke ehk helmestega krae (*greznais krādziņš*)

Uhke helmestikandiga krae seatakse plusikraele. Eestpoolt kinnitatakse see peene värvilise paela või linasest nööriaga.

Naise pikk särk alumise osa pikendusega. Foto: Dzintars Leja

Uhke helmestikandiga krae. Foto: Dzintars Leja

Krae valmistatakse jämedakoelisest linasest kangast. Mustri piirjooned tiki-takse ristpistes sinise villase lõngaga, peale õmmeldakse klaaspärlid (*smeldze, salmiņš*). Mustri pinnatäiteks kasutatakse värvilisi villaseid lõngu. Krae serv kinnitatakse ja õmmeldakse äärimispistetega. Kõige sagedamini kasutatakse valgeid pärlmutterhelmeid ja rohelist ning punaseid helmeid.

Seelik (*lindrak*)

Suidi keeles nimetatakse seelikut *lindrakiks* (*lindraks*), *lindrukiks* (*lindruks*) või *pruntsiks* (*brunči*), varem kasutati nimetust *rindūki*.

Seelik on keskkohalt, rinna all, kõrgendatud lõikega, ülaosa on tõmmatud krookesse, seatud väikestesse voltidesse (*bunte*). Olenevalt kandja jõukusest on riide pikkus 4–6 meetrit. Riie on tähnilise mustriga: kootud kahevärvilise korrutatud lõngaga. Et seelikut oleks kergem kanda, õmmeldakse selle külge triibulisest kangast pihaosa. Seeliku värvid on oranž, punane, roosa ja lilla. Varem kanti ka tumesinist värvi seelikut (*mēļie brunči*), mis veel 19. sajandil kuulus pruudirõivastusse.

Kui seeliku alumine äär oli ära kulunud või ei sobinud enam ülaosa, siis harutati see seeliku küljest ära; ülaosa hoiti alles, et vajaduse korral seda taas kasutada. Tänu sellele võib nüüdki leida suitide rõivakirstudest seeliku ülaosi (*augšīņa*).

Seeliku peale seotakse kas telgedel kootud või metallist vöö (*sleņģene*).

Suidi naise seelik.
Foto: Dzintars Leja

Tumesinine seelik on vanemat tüüpi seelik, enam sellist ei kanta. Foto: Dzintars Leja

Vammus ehk must kalevist jakk.
Foto: Dzintars Leja

Jakid (*vamzis, sarkanā jaka, vasaras jaciņa*)

Jakk on suidi naise igapäevane, aga ka pidulik rõivaese. Suidi naise rõivakapis on kolm jakki: must jakk ehk vammus, punane jakk ja suvejakk. Jakid on lühikesed ja ulatuvad vain seeliku pihikuosani (*nieburs* ehk *augšīna*).

Suidi naise piduliku rõivastuse hulka kuulub must kalevist jakk ehk **vammus** (*vamzis*), mis on kaunistatud värvilise niit- või pärltikandiga. Tavaliselt kasutatakse labases või toimses koes kootud musta, tumesinist või halli tooni villast riidet. Uhke tikand on loodud aed- ja ahelpistes, kasutades punast, rohelist, kollast ja tumesinist villast lõnga. Tikandiga kaunistatakse jaki kinnis, esiosa alaserv, rinnajoon ja varrukaservad. Vammustele on omane kinniseosa pikendus, mida samuti ehib tikand. Jaki voodrina kasutati varem linast riidet, tänapäeval aga puuvillast ja voodririidet.

Helmestest ja villasest lõngast tikandist piki jaki kinnist ja varrukate äärtes moodustub vammuse uhke kirjatud riba.

Vammuse all kantakse tikitud käistega pikka särki, peale pannakse uhke krae (*greznais krādziņš*). Sellise piduliku rõivastuse juurde käivad ka randmesoojendajad (*dūrgali* ehk *maučī*).

Punast jakki kantakse nii pühade ajal kui ka argipäeval. Selle jaki riie on kootud peenest punasest villasest lõngast, sisse on kootud ka värvilisi lõngu (rohelist, roosat, valget või punast tooni). Jakki kaunistab ilutikand ning värvilised ja sametpaelad kinnisel, alaserval ja varrukaäärtel.

Punane jakk.
Foto: Dzintars Leja

Punast jakki kantakse kahel moel: kas särgita või pannakse alla pikk, tikitud kätistega särk ja peale uhke krae. Kui jakki kantakse peorõivana, tõmmatakse kätte ka randmesoojendajad.

Suvejakke pruugiti tööriivana, kuid sellegipoolest oli needki kenasti kaunistatud. Suvejakiid õmmeldi jakilõike järgi õhukesest ühevärvilisest või lillelisest puuvillasest riidest; kinnise- ja aläärt ning varrukaservi kaunistati tikandi ja värviliste paeltega. Vahel ilustati servi värviliste kolmnurkselt kokku volditud kangaribadega, et jakk paistaks uhkem. Jakil oli linane või puuvillane vooder.

Suvejaki all ei kantud pikka tikitud käiste ja uhke kraega särki ega randmesoojendajaid, vaid pikka varrukateta särki.

Suvejakiid. Foto: Dzintars Leja

Basi suurvöö.
Foto: Dzintars Leja

Vööd ja paelad (*audene, slenģene*)

Suitide rõivalaegastes võib näha kahte liiki vööd: telgedel kootud (*audene*) ja metallist sepistatud vööd (*slenģene*). Kootud vööd kutsutakse ka *prievets'*ideks. Nende laius võib olla 1,2 kuni isegi 7,5 cm. Kitsamaid paelu kasutati sukkade, põlleda ja pükste sidumiseks ning rihmana majapidamises (lammaste jalgade sidumiseks jne), laiemaid seevastu seelikute ja mantlite vöötamiseks. Majapidamises tarvilikud vööd (rihmad) kooti mitme meetri pikkused ja keerati kerrasse ning sealt siis lõigati vajaliku pikkusega jupp.

Seelikuvöö on kandja ehe ja auasi. Vööd valmistati telgedel. Keskmise laia mustririba ääri palistavad tavaliselt kitsad lillelised ribad. Mõnel vööl on eraldi nimetus, näiteks Basi (sanimelise küla järgi – *tõlkija kommentaar*) suurvöö. Suitidele on omane, et seelikuvööd ei seota sõlme, vaid keeratakse kaks korda ümber keskkoha ning pealmine ots pistetakse alumise alt läbi ja jäetakse seose peale. Selline seos hoiab seelikut kindlalt, samas pole ka sõlme, mis jääks vammust kandes segama (sõlme tõttu kerkivad vammuse kinnise otsad inetult üles). Kui vöö on seotud sõlme, kutsutakse seda seasõlmeks (*cūkmezgls*). Vooruslikul tüdrukul pidi vöö olema seotud nii, et mõlemad otsad oleksid ühepikkused.

Vana ja uus kolmerealine sõlg ehk suursõlg.
Foto: Dzintars Leja

Sõled

Suidid kannavad uhkusega esivanematelt päritud sõlgi. Sõled võivad olla eri suurusega: kolmerealine ehk suursõlg, kahe- ja üherealine sõlg.

Erinevalt teistest piirkondadest ehivad suitide sõlgi punased silmakesed. Teistes piirkondades kantakse 19. sajandi rõivastuses

Naise pidulik riietus.
Foto: Dzintars Leja

üksnes ajastule omaseid ehteid, ent suidid pruugivad ka vanemaid sōlģi. Praegusaegse pruugi ja ajaloolaste ülestähenduste järgi tuleb kõige uhkemateks pidada suursōlģi ehk kolmerealisi sōlģi, mille pinda ehivad kolme kontsentrilisse ringi seatud sõrmkübaralaadsed detailid ja punased klaaskivikesed. Sōlģ on kõige suursugusem, kui talle lisada ripatsid ja nn sōlesōrmus (see käib sōle keskosas olevasse tühimikku – *tōlkija kommentaar*).

Kasutatakse ka väiksemaid sōlģi, mille kaunistused on seatud kahte või ühte ritta. Seetõttu kutsutakse neid kahe- või üherealisteks sōlģedeks. Neid valmis-tati hōbedast või mõnest teisest metallist või sulamist. Pealispind oli tavaliselt kullatud või pronksitud.

Peole minnes kasutati suursõlge eraldi või koos sõlesõrmusega. Naised kannavad seda „pöörase sõbaga“ (*trakā drāna*) või mustakirju sõbaga, neiu aga tumesinise sõbaga (*mēlenis*) ning valge või kirju sõbaga (*aizsitenis*). Suursõle täiskomplekt, s.o koos sõlesõrmuse ja ripatsitega, kuulus pruudirõivastusse. Ühtaegu sõbasõlgedega kasutatakse ka särgisõlgi. Kõige enam võib kohata punaste kivikestega kaunistatud särgisõlgi, mida kannavad nii mehed kui ka naised. Praegusel ajal on mehed jätnud „punasilmsed“ särgisõled naiste pärusmaaks ja kasutavad ise särkide kinnitamiseks lihtsamaid sõlgi, paelu või nõöre.

Sõbad ja õlarätid

Suidi rahvarõivad paistavad silma mitmepalgeliste ja uhkete sõbade ning villaste rätikute poolest, millest üks on toredam kui teine ja igapähele on oma nimetus. Neid on kootud telgedel ja toodetud ka tööstuslikult.

Külmal ajal kantakse halli või pruuni tooni suuremat sõba, mida kutsutakse suurrätiks (*lielā drān`*). Eraldi nimetuse on saanud punane sõba (*raibene*), tumeda põhivärviga sõba (*kanisers* ehk *mellais nēzdogs*), valge kirjatud sõba (*aizsitene*) ja sõba nimetusega „pöörane riie“ (*trakā drāna*). Suitide hulgas on kõige popu-

Naise sõbad.
Foto: Dzintars Leja.

laarsem **pöörane sõba**. Seda kantakse suurte pidustuste ajal koos suursõlega (jõukamad naised ka koos sõlesõrmusega). Selle sõba nimetuse päritolu ei ole selge. Arvatakse, et nimetus viitab rõiva pööraselt rõõmsatele värvidele.

Et oma jõukust näidata, panid naised peole minnes mõnikord õlgadele, pöörase sõba alla suured siidist või peenvillasest rätid. Eest jäeti mõlemad otsad vabalt rippuma, et rätt ikka hästi näha oleks.

Valge kirjatud sõba (*aizsitene*)

Suurematel pidudel kantakse valget kirjatud sõba ja tumesinist sõba, mis on teistega võrreldes uhkemad ja valmistusviisilt keerulisemad. Neid kantakse koos, tumesinine on valge all ja kinnitatakse sõlega.

Ajal, kui rahvas liikus jalgsi või hobuvankritega, pruugiti sõitudeks mõeldud reisisõba. Neid kanti peorõivaste peal. Need sõbad kooti samamoodi nagu valged suurrätid, kuid ilma kirjatud riba ja narmasteta.

Valged sõbad olid väga ilusad ja erilised. Sellest annab tunnistust Soome Rahvusmuuseumi kogudes olev materjal, mille on kogunud Soome etnograaf Axel O. Heikel, kes 20. sajandil algul jõudis oma ekspeditsiooni aegu mööda Läänemere äärt ka suitide juurde.

Valge kirjatud sõba kuulub noore tüdruku ja mõrvoja rõivastusse. Matšs Siliņš on kirjutanud, et valge sõba, mis kuulub lahutamatu kokku tumesinise sõbaga, katab või varjutab teise: kui seada üle valge sõba, jääb sinisest suurrätist paistma umbes peopesalaiune riba koos selle ääres olevate vasest kaunistustega.

Kui taheti oma rõivastega uhkeldada, kanti valget sõba kokkupanduna käsivarrel ning riideese-mele oli kinnitatud kõige suurem sõlg, mis neiule kuulus.

Naise pidulik rõivas valge sõbaga.
Foto: Dzintars Leja

Tumesinine sõba.
Foto: Dzintars Leja

Tumesinine sõba (*mēlene*)

Tumesinine sõba on valmistatud ühekordsest vanutatud või toimselt kootud riidest, mis on sinirõikaga värvitud; suurus on 90 x 140 cm. Sõba äärde on õmmeldud nõör, mille küljes on pronks- või messingripatsid. Sõba muster moodustub kahes pikkuses metallspiraalidest. Mustririba luuakse alläärde ja nurkadesse. Nurkades võivad mustrid olla erisugused.

Tume rätt (*mellais nēzdogs* ehk *kanisers*)

Tumeda põhivärviga nn **tume rätt** kuulub suurrätikute hulka. See rätik paelub pilku punase värvuse ja erk-sate ääretüüpudega. Rätti kanti ka talvel mantli või kasuka peal. 20. sajandi algul kodus Alsungas rätikuid Nikolajs Henķis.

Ilga Leimane on jutustanud oma emast Balande külast pärit Anna Porziņģest (1907–1994), kes olevat koos teiste naistega öelnud, et igal endast lugupidaval naisel oli üks ruuduline pöörane sõba, üks lehmamäärätt ja üks tume suurrätt.

Pikknarmasrätt (*garpraņa*)

Pikknarmasrätt on saanud nime pikkade, isegi üle 20 cm pikkuste narmaste tõttu. „Neid õlarätte kandsid neid pühapäeviti, et uhkeldada oma veimevakaga,“ jutustab Ilga Leimane.

Suurrättide hulka kuuluv tume rätt.
Foto: Dzintars Leja

Pikknarmasrätt.
Foto: Dzintars Leja

Lehmamaorätt (govkuņģis)

Lehmamaorätt on praegu üks hinnatu- maid õlarätte. Seda kantakse nii rah- varõivastega kui ka pidulikel juhtudel (minnes kirikusse, koosviibimistele, üritustele) kõrvu tavarõivastega või suitide kõnepruugis *luturu* rõivastega (nimetuse lähtealus on luterlased, kes katoliiklastest suitide ümber elasid – *tõlkija kommentaar*).

Ilga Leimane jutu järgi tuleneb õlaräti veider nimetus asjaolust, et pinna eripära poolest meenutab rätt lehmamao ühte osa. Nimetuse päritolu kohta võib lugeda Pēteris Upenieksi raamatust „Balandnieki“ („Balande küla elanikud“), kus on põhjalikult kirjeldatud suitide elu: „Ka täna, kui oli koitnud nelipühade teine päev, ehtisid kõik Balande neiud end, kand- sid uhkeid suidi seelikuid, ja kuna ilm polnud veel piisavalt soe, olid kõigil õlgadel pehmed villased rätid, mida kutsuti lehmamagudeks. Need on punasel põhjal rätid, millel on rohe- lise-, valge- ja kollasekirju ruudustik, meenutavad vahakärge.“

Need rätid pole kohapeal kootud, vaid toodud mujalt, arvatavasti Venemaalt. Iseäranis hindasid neid rätte just suidid. Räti ebatasane pind oli kellelegi mee- nutanud lehmamagu ja nõnda antigi sellele rõivatükile säärane huvitav nimetus.

Rätid on kootud poolvillasest lõngast. Pēteris Upenieks on kirjutanud, et esialgu toodi lehmamaorätte välismaalt nagu teisigi rätte, ent kui see polnud enam võimalik, hakkasid suidid neid ise kuduma. On teada, et 1930. aastatel kudus Alsungas lehmamaorätte Anna Kulberga, 20. sajandi lõpus ja 21. sajandi algul oli rätte kudunud Basi külast pärit suidi kuduja Elza Blūma Kuldīgas.

Lehmamaorätt.
Foto: Dzintars Leja

Siiditriiburätt.
Foto: Dzintars Leja

Suurrätt ehk suur villarätt,
mida kanti mantli asemel.
Foto: Dzintars Leja

Siiditriiburätid (*zīdstrīpa*)

Suitide rätikute hulgas on austusväärsel kohal uhked **siiditriiburätid** (nn siiditriip). Nimetus tuleneb rätти kootud siiditriipudest, mis moodustavad ruudustiku.

Neid rätte on nii vanemat kui ka uuemat tüüpi. Vanad on ostetud rändkaupmeestelt; neis rätides on sisse kootud siiditriibud. Uued on omakootud, seejuures on siidiniit on asendatud kollase, roheline või sinise lõngaga. Kahjuks on neist omakootud rätidest säilinud ainult mõni eksemplar.

Suurrätt (*lielā drāna*)

Suurrätti on kutsutud halliks rätiks ehk suureks villarätiks, samuti on olnud kasutusel nimetus „palvetekk“ (*pātardeķis*). Sellist rätти kanti argipäeval mantli asemel.

Suitide rõivastusse lisandusid need 19. sajandi lõpus. Rätikud on nii suured, et neid kantakse kaheks kokku voldituna. Sel moel annab riideese paremini sooja ja kaitseb vihma eest.

SUIDI NAISE PEAKATTED

Noored tüdrukud kannavad pidulikul puhul **metallnööbikestega pärga** (*spangu vainags*). Praegu võib sagedamini kohata pärgasid, mis on valmistatud pärast 1970. aastaid. *Spanga*'de ehk metallist nööbilaadsete augustatud detailikeste laius on 0,8 cm. Vanematel pärgadel, mida on väga vähe säilinud, on *spanga*'de läbimõõt 0,5–0,6 cm.

Pärjad on valmistatud õhukesest 1,3–1,5 cm laiusest metallvõrust, mille äärtele on peenikese traadi abil kinnitatud *spanga*'d (alusena on kasutatud ka puukoort – pärnaniint – või papiriba). Pärjad on vooderdatud punase villase riidega.

Metallnööbikestega pärgasid kohtab ka Kuldīga ja Ventspilsi kandis.

Pruudilinic (*linkainis*), mida kasutatakse kord elus abielu sõlmimise tsereemonia ajal, on piklik riidetükk (umbes 85 x 250 cm). See volditakse erilisel viisil kokku ja kinnitatakse meelekohtadel uhkete prossidega, mida ehivad kivikesed.

Abielunaine paneb pähe mitu peakatet üksteise peale. Kõige alla käib lapp ehk higrätt või alustanu, selle peale tanu, siis sarvedega rätt ja kõige peale ülerätt.

Metallnööbikestega pärg.
Foto: Dzintars Leja

Pruudilinic.
Foto: Dzintars Leja

Lapi ehk higirätina (*lupata jeb sviedrauts*) kantakse tänapäeval lihtsuse mõttes alustanu või pitsilist rätikukest, mis täidab tanu all higiräti otstarvet.

Abielunaise peakate on **tanu** (*aube*, harvem *mice*). See on valmistatud peenest värvilisest puuvillasest riidest. Tanu laubaosa on ehitud tihedalt kroogitud kahes reas pitsidega, mille vahele on lisatud värvilised paelad.

Pearätid

Peole minnes sidusid naised pähe uhked peenvillased või siidist **pearätid**, argipäeval kanti puuvillaseid või linaseid pearätte. Pearätil oli oluline tähendus ka argipäeviti. Peol oli peakate üks naise jõukuse näitajaid, kuid kuuma suveilmaga kaitses see pead palavuse eest.

Talgutel, kui naabermajadest oli abilisi oodata, pöörati rõivastusele veidi rohkem tähelepanu.

Suur pearätt (*kuģenieks*) on tööstuslikult kootud lillemuustriga žakaartehnikas rätik. Alsungalanna Marija Steimane (snd 1932) on selle kohta öelnud: „Neid rätikuid kohapeal ei tehtud, neid toodi väljamaalt, laevaga toodi. Sellepärast ka selline nimetus.“ (*kuģis 'laev' – tõlkija märkus*)

Nn **sillerdavad siidrätikud** (*visādais zīdenis*), nagu ka teised siidist ülerätikud, seoti pähe vaid pidulikel juhtudel. Sillerdavad siidrätikud on žakaartehnikas ja valmistatud 19. sajandi lõpus Venemaal.

Kui naine sidus kirikusse minnes pähe valgest siidist **kirikuräti** (*baznīcas zīdenis*), andis see talle juurde pidulikkust ja tõstis esile sündmuse tähtsust.

Tanu peale seotakse siidist või peenvillasest lõngast rätt, mida nimetatakse **sarvedega rätiks** (*ragu lakats*). Rätt keeratakse kolmnurgaks ja pannakse pähe, otsad ristatakse kuklal ja tuuakse ette, sidudes lauba kohal lehviks. Seda kutsutakse sarvedeks, millest tulenebki räti nimetus.

Sarvedega räti peale pannakse ülerätt, mis seotakse lõua alt kinni. Sarvede kohal volditakse see nii, et moodustub omamoodi tuutu.

Rätikud ja sõbad.
Foto: Dzintars Leja

Peenvillane suur pearätt.
Foto: Dzintars Leja

Siidist kirikurätt.
Foto: Dzintars Leja

Külmemal ajal kanti **peenvillast rätti** (*cēbers*), mis võis olla uhke, sissekootud siidiniitidega või ka lihtne ruuduline rätik.

Jalanõud

Kuni 20. sajandi alguseni kanti argipäeval viiske, mida valmistati paju-, pärna- või kadakakoorest või isegi linasest või kanepinöörist. Igapäevaste jalavarjude hulka kuulusid ka puukingad.

Pidulikul puhul kandsid naised kingi, pastlaid või poolsaapaid. Et pikendada kontsade eluiga, olid neil messingist või pronksist kontsaplekid. Naised olid väga kokkuhoidlikud, mistõttu argipäeval käisid nad paljajalu. Pühapäeval mindi paljajalu lausa kirikuni, kiriku juures järves pesti jalad puhtaks ning tõmmati jalga sukad ja jalanõud, et võiks väärilt pühakotta siseneda.

Naise ja mehe jalanõud.
Foto: Dzintars Leja

Mehed kuubedes.
Foto: Dzintars Leja

Vana suidi meeste kuub.
Foto: Dzintars Leja

SUIDI MEHE RIIETUS

20. sajandi algusest on säilinud kirjeldus, mille järgi kuulub mehe pidulike rõivaste hulka tikandiga särk, püksid, telgedel kootud või metallist vöö, kaelarätt, müts, kirjadega sukad, saapad või pastlad, kindad, kuub ja pikk-kuub. 19. sajandil kandsid jõukamad mehed ka vesti.

Kahjuks pole meeste rõivastest peaaegu mitte midagi säilinud. Suidi naine Ilga Leimane on seda selgitanud järgmiselt: „Põhjus, miks neid nii vähe alles, on väga lihtne: sõja ajal ei mõelnud keegi selliste asjade peale. Sõjajärgsetel aastatel leidis aset suur küüditamine. Kes mõtles rõivaste valmistamisele? Tühjadest majadest varastati kõik vähegi kõlblikud asjad. Kui hakati tegema suuri maa-parandustöid, majad lihtsalt lammutati. Maal algas kollektiviseerimine. Suurt puudust kannatades olid inimesed sunnitud oma asju müüma kokkuostjatele ja neid polnud sugugi vähe. Kolhoosiaeg jättis samuti oma jälje.

Tuleb ka lisada, et meeste rõivaste puhul polnud tegemist nii suure valikuga kui õrnema soo esindajatel.“

Seda, milline oli suidi meeste rõivastus, võime praegu järeldada kirjalike üles-tähenduste, fotode ja suidi rõivaste põhjal, mis on hoiul muuseumide fondides.

Kuub (*bruslaks*)

Meeste kuue varrukatel olid mitmesugused tikandid. Väga huvitav tikand on ainsal suitide juurest leitud kuuel.

Kuuevolte hoiab seestpoolt koos linane niit, mis on õmmeldud mööda voltide murdejoont mitmest kohast eri kõrgustel. Vooder on varrukatel, kuue esi- ja tagaosas, mitte aga volditud osal. Kuue üksikasjaliku kirjelduse on 20. sajandi algul kirja pannud Matšs Siliņš: „Kuube kantakse mantli all või ongi ta mantli asemel. [---] Kuub õmmeldakse ja kirjatakse nagu mantelgi, vaid rinnaosas ei kasutata haake, selle asemel on nõöbid, et hõlmad oleks tihedalt koos, ja kahes reas. Varem, kui vähegi võimalik, kenast hõbedast, nüüd heledad pärlmutrised. Kuna kuue esiosa on rikkalikult ornamentidega kaunistatud, siis jäetakse talle pealetõmmatud mantel eest poollahti. Sellisel juhul on vajalik vöö. Neist kõige silmapaistvam on särav metallvöö (*slenģene*), mis kuube vääriliselt vöötab, ees-poolle kämblalaiused pikad metallplaadid.“

Fotol olev kuub on ainus, mis on senini suitide juurest leitud.

Pidulik särk

Ehkki pidulikke särke hoiti hoolega, on suidi meeste algupärastest särkidest säilinud vaid mõned kraed.

Sellest, milline oli suidi mehe pidulik särk, annab tunnistust üksnes Matīss Siliņšī kirjeldus: „Meeste särk on kirjatud nagu naiste särkki. Krae on palju laiem kui pikk-kuuel või kuuel. Särgi püstkrae annab võimaluse uhkeldada hästi nähtava mustriga, sest krae ulatub kõrgemale pikk-kuue ja kuue kirjatud kraedest. Rinnaosa on vöökohani rikkalikult kirjatud. Soojemal ajal hoitakse ülerõivaste hõlmad lahti, tuues nii nähtavale kaunid mustrid. Peale selle on ülerõivastel samal eesmärgil kurgu all väljalõige. Seda saab kinnitada sõlega, millel on mõni punane kivike.

Särgi kirjad on kõik naiste käsitöö. Kindlasti pidid meeste pidulikud särgid olema ka tüdrukute veimevakas. Särki hoiavad kaela juures koos punased või rohelised siidpaelad või sõled (varem), või seotakse ümber kaela veel samades värvides paelaks kokku volditud siidrätik, mille seos on lõua all.“

Peole minnes kandsid mehed peeni siidrätte, sidudes need kirjatud särgi kaelusesse.

Mees vestis.
Foto: Dzintars Leja

Vest

Meeste vestid olid uhked. Nende olemasolu oli märk jõukusest, sest mitte kõik mehed ei võinud endale lubada kuue (*bruslaks*) all vesti. Vestid õmmeldi kahest riidest. Eesmine osa tehti uhkemast riidest, kahe nõõbi-reaga. Seljaosaks kasutati ühevärvilist villast või linast riiet. Uhkeldamiseks kinnitati vesti külge ketiga kell ehk uur. Uurikett jäeti vestitaskust välja rippuma.

Püksid

Püksid õmmeldi heledast villasest riidest, suvel kanti linaseid pükse. Pükste kinnis käib vasakule küljele, nõõbid jäävad kinnise serva alla peitu. Pükstele käib peale nahkvöö.

Jalanõud

Nagu naisedki kandsid suidi mehed 20. sajandi alguseni argipäeviti viiske, samuti puukingi. Jutustab Marija Pütele: „Jõukamad suidi mehed kandsid musti nahksaapaid. Kui saapaid polnud, pandi jalga kingad või pastlad. Püksisääred sätiti kirjatud sukkadesse, mis oma värvikuselt ja uhketelt kirjadelt ei jäänud sugugi alla naiste omadele.“

Vööd

Suidi mehed kandsid kootud, metall- ja nahkvöösid. Nahkvöö pannel on kaunis metallist sepis.

Nahkvööd.
Foto: Dzintars Leja

Viltkübar (*ratene, krancis*)

Suidi mehe rahvarõivaste juurde kuulub must, tumepruun või hall viltkübar. Peakattele seotakse ümber värviline lint või omalaadne punutis (*krancis*). Selle tarvis keerutatakse kokku linased niidid, hobusejõhvid ja värvilised helmed. Punutise otstesse jäetakse tutid, mis ulatuvad üle kaabuserva.

Mehe kübar
omalaadse punutisega.
Foto: Dzintars Leja

Mantel

Mantel on talvine rõivaese, seda kantakse kuue peal, mille peale käib omakorda lai triibuline telgedel kootud vöö. Mantel on õmmeldud heledast tihedast villasest kangast ja seda kaunistab rinnaosal tikand. Et tõsta esile mehe suursugusust ja tuua esile kuue säravad nõöbid, jäeti mantel sageli kinni nõöpimata.

Talverõivad

Talvel kandsid nii naised kui ka mehed lambanahkseid vooderdatud ja paljas-kasukaid. Vooderdatud kasukad õmmeldi kalevist ja vooderdati lambanahaga.

Meeste mantel õmmeldi pikk, lai ja püstkraega, mille külge kinnitati keep. Varrukatel olid reväärid. Mantli peale käis telgedel kootud vöö.

Meeste mantel.
Foto: Dzintars Leja

SUKAD, KINDAD, RANDMESOOJENDAJAD

Sukad

Suidide rõivakappides on siiani alles nii mõnigi aare: kirjatud sukapaarid, mille meistrid on võitnud lugupidamise käsitöö peene koe ja kauni mustri tõttu.

Värvilised rikkalikult kirjatud sukad kooti peenvillastest lõngast, mõnikord lausa nelja värvi lõngast. Suidi kihelkonnas on alati olnud usinad käsitöömeistrid. Sellest annab tunnistust uhke sukkade kogu nii Läti ajaloomuuseumis kui ka Liepāja ja Kuldīga muuseumis, ning ühtteist võib leida ka vanaemade rõivakirstudest.

Kõige populaarsemad on põlvini ulatuvad mustrilised sukad (*zarainās, zārdainās zeķes*). Neid on kootud nii linasest kui ka villasest lõngast. Värvilisi mustrilisi sukki on kandnud ja kannavad tänini nii mehed kui ka naised. Mehed kandsid neid pastelde ja kingadega, tõmmates sukad püksisäärte peale. Uhked värvilised ja mustrilised jalakatted olid kasutusel pühade ajal, argipäeval käidi tavaliste sukkadega.

Kõige vanemad on valged peenvillased sukad, mis on kootud taimedega värvitud korrutatud lõngast; sukkade ülaosa kaunistab 12 cm laiune muster.

Selleks et rikkalikult kirjatud sukad järgiksid jalakuju, on silmi ühel äärel kahandatud või kasvatatud. Joont, mis tekib silmade kahandamisel, kutsuvad suidid *sāntāpslis*'eks.

Kudumisoskust on edasi antud põlvest põlve, seda kinnitab tava kududa mustrilisi sukki ka praegusajal. Sukad kuluvad kiiresti, seepärast tuleb ikka ja jälle uusi kududa. Silmapaistev traditsioonide tundja ja edasiandja on Antonija Trumsiņa, kes on esivanemate käsitööoskusi õpetanud oma tütrele Ilga Pavārele ja tütre-tütardelegi. Viimastel aastatel on suidi sukki hoogsalt kuduma hakanud Jūrkalnest pärit Aleta Bērziņa, kes pakub oma käsitööd müügiks Kuramaa käsitöölaatadel.

Suidi sukad.
Foto: Dzintars Leja

Suidi kindad.
Foto: Dzintars Leja

Kindad

Tänapäevalgi on väga populaarsed ja laialt kasutusel kindad. Nagu sukad on ka kindad erksavärvilised ja rikkaliku mustriga. Kui kootakse argipäeva tarbeks uusi kindaid, võetakse sageli näidiseks vanade kinnaste mustrid ja värvivalik.

Randmesoojendajad (*dūrgali* ehk *maučī*)

Sārgivarrukatel kandsid nii mehed kui ka naised kootud või heegeldatud randmesoojendajaid, mille mustrid on loodud värviliste lõngade või sissekootud helmestega.

Suitide hulgas peetakse randmesoojendajate kudumise taaselustajaks Dace Nastevičat. Dace jutustab: „Kõik algas otsekui muinasjutt – juba väga ammu, kui laulsin koos suidi naistega. Suurepärasel lauljal Veronika Porziņģel olid toona ainsana helmestega kaunistatud punased randmesoojendajad, mida ta koos rahvarõivastega kandis. [---] Uurisin ja katsusin, vaatasin küll ühelt, küll teiselt poolt, aga ikka ei saanud aru. [---] Ühel hommikul ärgates teadsin äkki kõike: kuidas helmeid silmuste vahele kududa, kuidas lugeda ruudukestesse joonistatud mustrit, kuidas helmest niidile saada.“

Suidi kihelkonna kõige uhkem randmesoojendajate kogu kuulubki Dace Nastevičale. Ta on oma teadmisi ja oskusi edasi andnud paljudele huvilistele. Randmesoojendajate kudumine muutub suitide hulgas üha populaarsemaks.

Randmesoojendajad.
Foto: Dzintars Leja

LASTERÕIVAD

Poiss suidi rõivastes.
Foto: Dzintars Leja

Suidi lasterõivad on samasugused nagu täiskasvanutel. Varem andsid uhked rõivad ja nende komplekteeritus tunnistust pere jõukusest, tublidusest ja oskusest kehakatteid valmistada. Tänapäeval kannavad lapsed samasuguseid rõivaid nagu täiskasvanud. Kuni teismeliseeni ei kannu tüdrukud nõobikestega pärgasid (*spangu vaiņags*). Nende kandmisaeg on teismeeast meheleminekuni.

Praegusajal on levinud pihik (*ņieburs*) ehk must tikitud vest. Pihikut ehivad samasugused tikandid nagu mustal vammusel, need tikitakse värviliste niitidega või kasutatakse helmestikandit.

Tüdrukud suidi rõivastes.
Foto: Dzintars Leja

Kirjandus

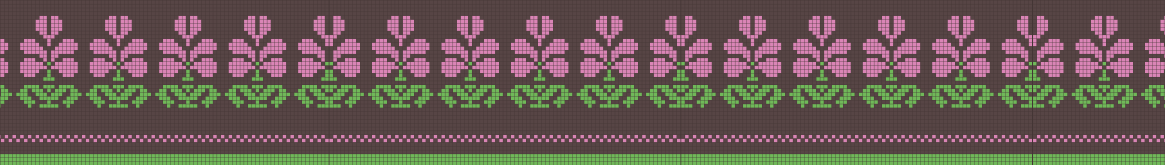
Martinova, Dace; Vasiļevska-Stepanova, Kristīne 2017. Suit' drān's. Suitu novada mantojums.

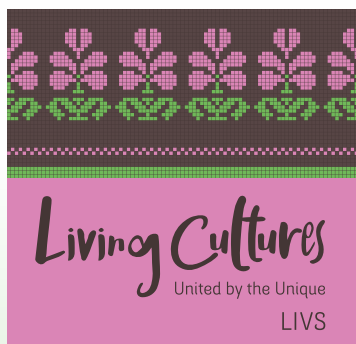
Katalog. Sēts "Etniskās kultūras centrs "Suiti"".

Upenieks, Pēteris 2005. Balandnieki. Rīa, Madris.

Foto: Dzintars Leja

Liiivi

RAHVARÖIVAD

ZOJA ŠĪLE

Liivi mehe rõivaste rekonstruktsioon.
Rahvarõivakeskus „Senā klēts”, foto
Irita Žeiere raamatust “Muinasrõivastus,
selle valmistamine, kandmine ja
komplekteerimine tänapäeva Lätis.”
Foto: Reinis Oliņš

11.–12. sajandi liivi naise rõivaste
rekonstruktsioon. Dagnija Pārupe rõivad,
foto Irita Žeiere raamatust “Muinasrõivastus,
selle valmistamine, kandmine ja
komplekteerimine tänapäeva Lätis.”
Foto: Reinis Oliņš

LIIVI RAHVARÕIVASTE KUJUNEMINE

“Mul kangastuvad naiste rätid tuules lehvimas,
kui liivi meeste paadid merele on minemas.
Ei aastasadu minu meelest haju ...”

Uldis Krasts, „Liivi motiiv“ („Lībiešu motīvs“)

Liivlaste rõivastus muinasaja lõpus

Ammusel ajal elasid praeguse Läti alal balti hõimude kõrval läänemeresoome rahvaste hulka kuuluvad liivlased, vähesel määral ka eestlased ja võndlased. Me ei tea kuigi palju sellest, milliseid rõivaid need toonased inimesed kandsid. Ainus tõendusmaterjal on arheoloogiliste väljakaevamiste leiud tolleaegsetest elu- ja matmispaikadest. Leidude põhjal kandsid need rahvad ühtemoodi valmistatud rõivaid, ka kandmistavad olid sarnased ning neis oli palju ühist Põhja-Euroopa ala omadega.

10.–13. sajandi liivlaste matmispaikadest on leitud üsna palju rõivafragmente. Toonaste matmistavade järgi surnuid ei põletatud ja laialdaselt olid levinud pronksehted. Kangasse kootud peened pronkskaunistused, mida kasutasid nii balti hõimud kui ka liivlased ja teised soome-ugri hõimud, võimaldasid rõivadetailidel säilida – neil oli tähtis konserveeriv roll.

Vanade liivlaste rõivaid iseloomustavad pronksrõngakesed, tina ja plii sulamist tinuliste ehk tinanaastude read kaunistustes, tutid sõbade nurkades, uhked sääremähised, rinnakeed ja rohked helmesehted. Riided olid peamiselt tumesinised, mõnikord pruuni tooni.

Uhkeimad olid ehted ja rõivaste kaunistused 11.–12. sajandil. Tol ajal olid liivlastel, eelkõige Daugava jõe alamjooksu hõimudel, ida ja ka läänega tihedad kaubandus- ja kultuurisidemed, millele olid pannud aluse veeteed.

Arheoloog Anna Zariņa on kirjeldanud, millised olid tema arvates vanad liivlased: „Kui nad olid pühadeks kokku tulnud – väljakaevamistel olime ju leidnud piduliku rõivastuse osi –, oli see vast särav ja kõlisev rahvahulk! Umbes samasugused olid ka naabrid ... Kuid liivlased olid kindlasti edumeelsemad, sest neil olid kaubandussidemed, kokkupuude teiste rahvastega. Nad oli maailmas mõndagi näinud, muu hulgas lääneriikide ja Skandinaavia rõivamoodi.“

Selliseid riideid, mis on taasloodud arheoloogilistel väljakaevamistel leitud materjalide põhjal (riidefragmentid, kaunistused ja ehted), nimetatakse muinasrõivaste rekonstruktsioonideks.

Kuramaa liivlased 1846. a. Läti riikliku erikaitse all oleva liivi kultuurajaloolise territooriumi „Līvõd rānda” (Liivi rand) arhiiv. Joonistus: August Georg Wilhelm Pezold

„Astu, astu, iga päev, sa kaunis neiu siidist,
valges pluusis, sokid kirjud, kingad jalas,
mütsis mustas, käed kinnastes valgetes.“

Liivi rahvalaul, üles märgitud 1888. a, rahvalaulik Jānis Bertholds Vaidest

Liivlaste rōivad Põhja-Kuramaal 19. sajandil

Talupoegade (kalameeste, käsitöölise) igapäevast ja pidulikku rōivastust, mis oli valmistatud ja kaunistatud põhiliselt eelmiste aastakümnete või aastasadade jooksul kujunenud võtetega, kutsutakse traditsiooniliseks rōivastuseks. Osa seesuguseid rōivaid on talle Läti muuseumides ja harva ka perekondade veimevakkades.

Läti lihtrahvas kandis maapiirkondades rahvariideid kuni 19. sajandi teise pooleni, kuid eelkõige pidulikel puhkudel. Traditsioone järgides õmblesid peremad rahvarōivad põhiliselt omakoostatud kangast, ilmestades neid ajastule omaselt.

Rahvariided on alati olnud rahvusliku kuuluvuse näitaja. Ühtaegu on kasutusel nimetus „kihelkonna rōivad“.

Liivlased Mazirbes 1846. a. Läti riikliku erikaitse all oleva liivi kultuurajaloolise territooriumi „Livõd rända” (Liivi rand) arhiiv.
Joonistus: August Georg Wilhelm Pezold

Tänini säilinud rahvarõivad on valmistatud 19. sajandil või 20. sajandi algul. Ettekujutust sellest, milliseid rõivaid liivlased tol ajal Põhja-Kuramaa kalurikülades kandsid, aitavad täiendada etnograafide kirjalikud ülestähendused ja toonaste kaasaegete mälestused, vanad joonistused ja pildid, 19. ja 20. sajandi vahetusest ka fotod.

Liivi pruut Mazirbes 1846. a. Läti riikliku erikaitse all oleva liivi kultuurajaloolise territooriumi „Līvõd rānda” (Liivi rand) arhiiv. Joonistus: August Georg Wilhelm Pezold

Peterburi Teaduste Akadeemia akadeemik ja etnograafiamuuseumi direktor A. J. Sjögren on 1846. aastal Kuramaal liivlaste juures ekspeditsioonil kirjutanud Dundaga rannaala Kolka kirikuliste kohta järgmist:

„Meeste rõivad: kuub hallist või tumedast kangast lühikeste või pikkadega pükstega, särgil säravad nõöbid, ja peas nokkmüts. Naised kannavad tumedat laiade triipudega seelikut, kirjut kaelarätti, ümber pea on seotud rätt, peamine rõivaese on suurem valge sall (sõba). ... Jalas sukad ja kingad.“

Miķelʹtornise külast, mis asus Pope rannaalal, pärineb selline tähelepanek: *„Meeste rõivad: püstkraega pluus, lühikesed püksid, mis on põlve alt nõõriga seotud, mille otsad ripuvad külgedel, ning sukad ja pastlad. Ühtedel on peas nokkmüts, teistel hall kaabu ja keskkohal punane vöö. Valdav värv on tumehall. Naistel on tumepunaste triipudega seelik ja valged villased või peenemast riidest sallid. Peas on valge rätik või valge tanu, millel ääres punane pael.“*

Fricis Kārkluvāls, Tartu ülikooli vilistlane, jurist ja kirjamees, on oma 1892. aasta kogumiku „Talu. Loodus. Maailm.” 7. vihikus iseloomustanud liivlaste rõivaid niimoodi:

„Liivi neiud tavatsevad kanda triibulisi seelikuid, mille alläärt palistab villasest lõngast

lai punane palmik. Seljas oli punane laiade helesiniste triipudega, eest haagitav pihik, selle peal hallist kalevist vammus, aga rikkamatel helesinine. Pluusi krae oli vammusele tagasi keeratud. Juuksed punuti üheks pikaks palmikuks. Selle otsa seoti punane pael, mil otstes olid tutid. Paiguti põimiti paelast volditud rosetid palmikusse. Poisid kandsid halli vöökohani ulatuvat kampsunit, lühikesi hallist kalevist pükse ning kaelas rätti, mille peale keerati särgi krae. Pähe pandi pikk kitsa servaga silindrikujuline müts, jalga madalad kingad, sinikirjud sokid.“

19. sajandi lõpuni kanti rahvarõivaid pulmapidudel, kus järgiti ka teisi vanu kombeid, näiteks jagati ande, ehiti ja tanutati mõrsja.

Soome etnograaf Axel O. Heikel on 1902. aastal detailselt kirjeldanud Kolka pruudirõivaid:

„Pruudipärja alla pandi väike padjand, et pärg oleks kõrgem, ja selle ümber eluslilledest pärg. Ümber lauba punane pael raamimas juukseid. Kaks patsi on kinnitatud oimukohtadele. Nõnda on saadud kõrge alus tanule, millega pulmapeo lõpus naise pea kaetakse. Pärja tagaosas ripuvad siidpaelad. Ümber kaela ja rinnal lilleline rätt. Valge sõba, valgest läbipaistvast riidest põll, seeliku allservas kollane, sinine ja punane pael; valged sõrmikud, madalad kingad, sõrmus.“

Rahvarõivad liivi kalurikülades 20. sajandi esimesel poolel

„Võite supelda meres, korjata metsas kolm liitrit pohli,
või luua kurvavõitu legende liivlaste tavatutest elupiltidest.
Ja kõikjal teede ääres salkadena väikesed lapsed, seistes ujedalt veidi eemal,
silmad sinised nagu ema – kalurinaise – sitsjakk ...“

Fricis Dziesma, „Līvzemes vilciens” („Liivimaa rong“)

20. sajandi 20.–30. aastaid võib nimetada liivlaste rahvuslikuks ärkamisajaks. 1923. aasta 2. aprillil asutati Mazirbes Liivi Liit (Līvōd Īt), mis edendas kultuurielu, eelkõige koorilaulu. Sama aasta 18. novembril pühitseti Mazirbe kirikus liivlaste rohevalgesinine rahvuslipp, mille värvid annavad praegugi tunnistust rahvuslikust kuuluvusest, näiteks naiste seelikute triipudes, kindakirjades, neidude juustepaeltes, peoküünaldel ja lilleseadetes.

Asutati mitu koori: 1922. aastal Sikragši külas, 1923. aastal Košragšis. Koorid löid kaasa seltsielus, võtsid osa pidudest, käisid esinemas Eestis. Rahvariideid kui pidulikku rõivastust hakkasid liivlased organiseeritult kandma siiski alles 1933. aastal, kui tähistasid oma seltsi 10. aastapäeva. Tol aastal valmistuti Lätis VIII üldlaulupeoks. Peo raames demonstreeriti rahvarõivaid. Põhieesmärk oli koorilauljate rõivaste etnograafiline õigsus, st vastavus kihelkonna tavadele.

Liivi lipu päev Ventšpilsis 2017. aastal.
Foto: Ainars Gaidis

1931. aastal andis Arvīds Dzērvītis kunstnik Rihards Zariņši juhatusel välja vihikute seeria „Latviešu tautas uzvalki“ („Läti rahva rõivad“), kust muu hulgas leiab pildi Pope valla liivi naiste rõivastest (F. Bange joonistus), mis on kenasti vastavuses 19. sajandi rõivatraditsioonidega.

Lõuna-Kuramaal ei olnud eelmise sajandi algul veel hääbunud tava kanda pidulikke rahvarõivaid, kuid liivlaste külades lakati rahvarõivaid kandmast pärast esimest maailmasõda ja sellega kaasnenud põgenemislainet. Erandiks olid vaid vanemad naised, kes argipäeval veel kandsid vanu triipseelikuid.

Liivi rahvariideid ootas ees taas-elustamine. Rahvarõivaste valmistamist hakkas vedama liivi seltsi energiline juhataja Didrōk Volganski koostöös rätsep Eduards Ermanbrik-siga. Veelgi enam, 1933. aasta juulis avas ta Mazirbes Tomi talus pidustused, kandes liivi rahvarõivaid. Meeste rõivad olevat valmistatud saarlaste omade eeskujul. Hoides nähtavasti siset ülemerenaabritest sugulasrahvaga, olid liivlased tähele pannud, et saarlased kannavad ikka veel rahvariideid. Meeste rõivad pidid olema uduse mere tooni. Ajaleht Ventas Balss kirjutas sellest, et kalurikülade liivlaste meesterõivad olid valmistatud omakootud riidest, mis oli värvitud heleroheliseks, ja käsitsi tikitud, kuid nõõpide asemel olnud puidust pulgakased.

Liivi naised mere ääres 1927. ja 2017. aastal.
Foto: Ainars Gaidis

Liivlaste uuendatud rahvarõivad 1934. aastal.
Foto: Bruno Dziadkovski

Liivi rahvarõivad 2017. aastal.
Foto: Ainars Gaidis

Liivlannad rahvarõivastes 1934. aastal.
Foto: Bruno Dziadkovski

Liivlannad rahvarõivastes 2017. aastal.
Foto: Ainars Gaidis

Liivi rahvalaulik
Poulín Kļaviņa rinnakeega.
Foto: Ansambli Livlist arhiiv

1930. aastate rahvarõivaste kohta on kõige rohkem teateid koduloouurijalt, Riia liivlaste lauluansambli Livlist kauaaegselt liikmelt Valda Švcānelt:

„Naiste rahvarõivaste peamine rõivatükk oli seelik. Säilinud seelikud pärinesid eelmisest aastasajast. Need olid vertikaalsete triipudega, kus põhitoon oli punane koos peente roheliste, siniste, mustade ja kollaste triibukestega. Hiljem kooti laulukooridele seelikuid, milles oli rohkem musta ja lillasid toone. Pikus veidi üle pahkluu. Seelikutel polnud allääres siidpaela, see lisandus hiljem. Pihikud olid mustad või tumesinised. Naiste särgid polnud kaunistatud. Need olid kraeta ja ümmarguse kaelusega, mida ehtis rõõmsavärviline pael. Hiljem hakati särke tegema kraede ja lihtsa kaunistusega. Kuna liivi neidudel ei olnud erilisi peakatteid, kandsid ka nemad tanusid. Neid oli eri värvi ja nende kuklaosa oli kaunistatud siidpaelte, nõopide ja brokaaditükkidega. Nende tarvitus olenes jõukusest ja oskustest. Rõivastuse hulka kuulus valge pitsidega põll. Rätikut kandsid vähesed, sest pühad olid suvel ja pead katta polnud vajadust. Ehteid ei olnud vaesuse tõttu. Kanti selliseid jalanõusid, nagu kellelgi oli. Sukki spetsiaalselt ei kootud.“

Ka 1940.–1950. aastatel oli liivi rahvarõivaste kandepind just kooriliikumine. Endiselt oli rahvarõivaste valmistamisse kaasatud Ermanbrikside pere, kes kujundas mõneti ka kandmistavasid. Rüdolfs Ermanbriks, silmapaistev Mazirbe ning hiljem Kolka õpetaja ja koorijuht, asutas laulukoore ning neil tuli kihelkonna

põhimõtteid järgides valmistada ja kanda liivi rõivaid. Dirigendi abikaasa Mirdza Ermanbrika Mazirbe Grabi talust oli omal ajal, Ventspils rakenduskunstikooli lõpetades, õmmelnud endale liivi rahvarõivad:

„Undruku triipude värvid vaatasin oma vanaema seeliku järgi, särgi kaeluse ja vöö Jaunaņņu Ķēste järgi. Metallist ehted valmisid mu vanemate maja lähedal kalmistul tehtud väljakaevamiste leidude järgi.”

R. Ermanbriksi juhataatud kooride liikmed võtsid Mirdza rõivad endale eeskujuks. Fotode põhjal otsustades olid rõivad maitsekad, värvid ja detailid kooskõlas. Laulukoor, kellele olid valmistatud seesugused kontsertrõivad, sai selle eest 1955. aasta laulupeol auhinna. Samas tuleb märkida: soovides tagasihoidlike liivlaste 1930. aastate rõivaid paremaks muuta, aitasid eelnimetatud metalldetailid kas kogemata või sihilikult kaasa sellele, et hakati valmistama muinasajal kantud rinnaehete imitatsioone ja kasutama neid kooride rõivastes Kolka, Ventspilsis ja Tukumsis. Selliste rõivaste joonistus on avaldatud 1967. aastal raamatu „Latviešu tautas māksla” („Läti rahvakunst”) III köites.

Selliseid rõivaid, nagu juuresoleval fotol, kandsid oma tegevuse alguses 1972. aastal asutatud liivi ansambel Līvlist (juhataja Dzidra Kļaviņa) Riias ja Kāndla (juhataja Hilda Grīva) Ventspilsis.

Esimesel ühiskontserdil Läti etnograafilises vabaõhumuuseumis astusid ansamblid üles Kolka naiskoorilt laenatud kontserdikostüümides (need veeti Riiga kohvrites), mida kaunistasid vasest rinnakeed ja metallist peavõrud.

Ansamblid Līvlist ja Kāndla Läti etnograafilises vabaõhumuuseumis.
Foto: Ansambli Līvlist arhiiv

Rahvarõivas 20. sajandi teisel poolel

„Ja rahvas tantsib ja rahvas laulab,
ja rahvas rahvarõivis läeb ...”

Uldis Krasts, „2007. gada jūlijs” („2007. aasta juuli”)

Rahvarõivaste kandmise tavade kujundajana mängisid olulist rolli liivi laulu- ja folklooriansamblid. Kahele eespool nimetatule lisandusid hiljem Lauļa (Kolka, juhataja Dzintra Tauniņa) ja Rāndalist (Ventspils, juhataja Maija Kronberga). Kāndla (juhataja Ilga Porniece) kõrvale loodi aja jooksul lasterühm Pišķi kāndla (Vāike kannel). Ka folkloorisõprade rühma Skandinieki (juhataja Julgī Stalte) liikmed kannavad nii liivi rahvarõivaid kui ka muinasrõivaste rekonstruktsioone.

Riia liivlaste lauluansambli Līvlist liikmete tuumik oli kunagiste liivi kalurikülade rahvas, kes veel rääkis liivi keelt ja mäletas traditsioone, jagas mälestusi sõjaeelsete kooride vilkast tegevusest, pühadest ja argitavadest. Nendeks olid

Ansamblid Līvlist, Lauļa, Rāndalist, Kāndla.
Foto: Ainars Gaidis

nt Poulīn Kļaviņa, Pētōr Damberg, Oskar Stalt, Elfrīda Žagare, Alise Bergina, Fanija Helmane, Valda Šuvcāne jt.

Ansambli liikmete seas on alati olnud intelligentsi esindajaid nii liivlaste kogukonnast kui ka liivlusest huvitunud lätlaste hulgast. Seetõttu on alatasa uuritud ja õpitud, ka vigadest; see käib kõigi tegevussuundade kohta: laulude õppimine, traditsioonide sulandamine repertuaari, rahvarõivaste kandmine.

Livlist võttis aktiivselt osa 1988. aasta 26. novembril taastatud Liivi Liidu tegevusest. 1940. aastal seltsi tegevus katkes. Ansambli algatusel loodi Läti ärkamisajal, 1991. aastal, Läti riigi erilise kaitse all olev kultuuriajalooline territoorium "Līvōd rānda" (Liivi rand). See hõlmas 14 liivi küla alates Ovišist Ventspīlsi kihelkonnas kuni Ģipkani Roja kandis: pärast seda, kui oli kaotatud nõukogudeaegne keelutsoon staatus, tuli seda ala riiklikult kaitsta, säästa ja uurida.

Koostöös Läti Teaduste Akadeemia ja rahvarõivakeskusega Senā Klēts korraldas Līvōd rānda 1998. aastal konverentsi „Liivlased ja nende traditsioonilised rõivad“. See laiendas tunduvalt liivi kogukonna, eriti liivi laulukooride ja rahvamuusikaansamblike arusaama liivi rahvarõivastest, sest oli avanenud võimalus kuulata teadlasi ja omalt poolt selgitada kogemustele tuginevaid teadmisi rahvarõivaste kandmise tavadest.

Väga oluline oli Eesti osalemine konverentsil: teadur Vaike Reemann pidas ettekande „Liivi materjalide kollektsioon Eesti Rahva Muuseumis Tartus“. Konverentsile olid kaasa võetud ERMi kogudes olevad liivlaste etnograafilised esemed ning naiste ja meeste rahvarõivaste ekspositsioon.

Koostöö rahvarõivakeskusega Senā Klēts tipnes hiljem liivi rahvarõivaid käsitleva peatükiga 2000. aastal välja antud raamatus Läti rahvarõivastest¹. Kuna tol ajal ei olnud rahvarõivakeskusel liivi rahvariideid, pandi raamatusse pildid modellidest, kes kandsid ansambli Livlist rõivaid ning Košragši liivlanna Katriņ Krasoni seelikut ja suurrätti.

Vormika naise Katriņ Krasoni – külas kutsutud Katšīks – rahvarõivaid on pildistatud aastail 1934 ja 1943, G. Ruljand on neid riideid joonistanud 1969. aastal; neid kandnud Katriņ on osalenud Andris Slapiņši filmis „Līvu dziesmas“ („Liivi laulud“). Võimalik, et need rahvarõivad on ainsad autentset 19. sajandi lõpust säilinud rõivad.

1 Grasmane 2000.

Katrin Krasoni rahvarõivaid
kui pärandit hoitakse
Mazirbe õpetajate Ilze Kriķīte
ja Inga Leontjeva juures.
Fotod: Ainars Gaidis

A. ENGTAND 1999.

LIIVI NAISE RIIETUS

(*naizt rovōrōnd*)

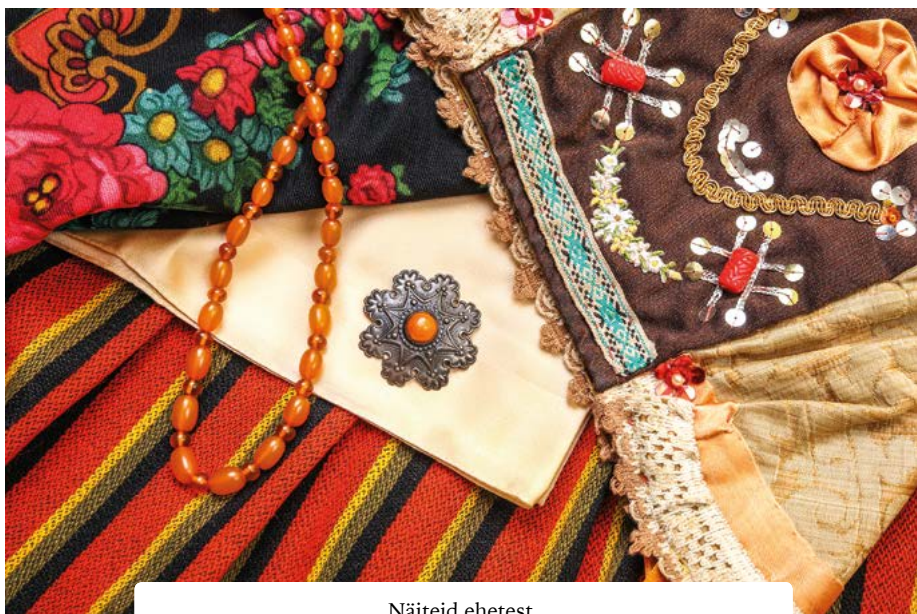
„Võta endalt, mu õeke, sõba, on nüüd läbi sinu neiapäevad,
nüüd on aeg sul naiseks olla, nüüd sul emaks, ja nüüd meremehel maaks olla.”

Liivi pulmalaul ansambli Līvlist repertuaarist

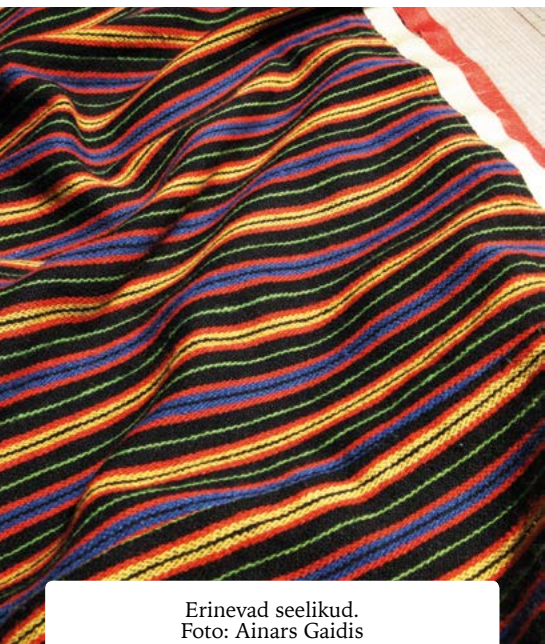
Särk (*serk*)

Liivi naiste rahvariidesärgid pole säilinud. Rahvarõivaid komplekteerides tugi-
netakse piltidele, kirjalikele teadetele ja mälestustele-meenutustele. Sageli kasu-
tatakse Põhja-Kuramaa naaberkihelkondades kantud läti särke.

Lihtsad linased särgid on kaunistamata või vähe kaunistatud. Särkidel võivad
olla väikese auktikandiga kraed. Võib kanda kraeta, sel juhul seotakse nad kinni
lõngast nõõri või sobiva paelaga, nõõbitakse niidist nõõbiga. Tänapäeval kasu-
tatakse ka särgisõlge, mis vahel ostetakse Eestist, et kinnitada sugulussuhteid.
Liivi ja eesti keeles nimetatakse särki peaaegu ühtemoodi (liivi *serk*). Mõnikord
pannakse kaela klaasist, merevaigust või muust looduslikust materjalist hel-
mekeed (*būor*).

Näiteid ehetest.
Foto: Ainars Gaidis

Erinevad seelikud.
Foto: Ainars Gaidis

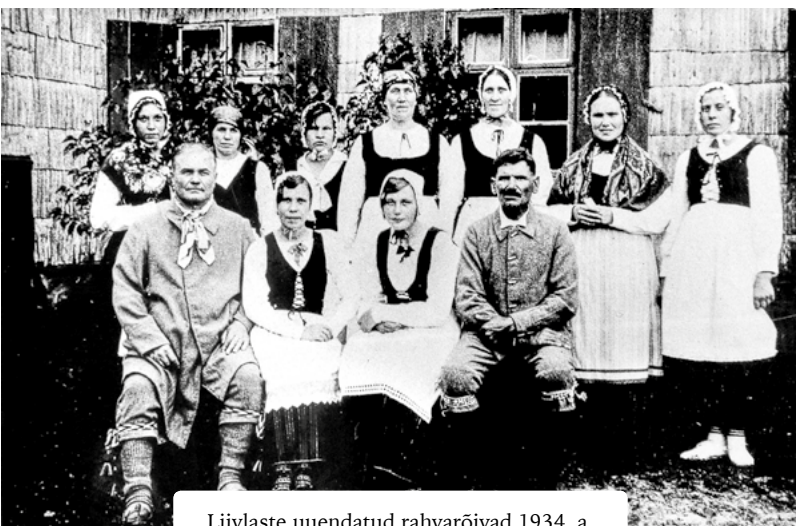
Seelik (*gūngaserk*)

Seelikud valmistatakse kootud villasest riidest ja pikitriibulised, triibumuster võib olla väga mitmekesine. Poulīn Kļaviņa mälestuste järgi vaatasid naised varem triipude värve kirikus üksteise pealt ja et nähtu meeles püsiks, mässisid lõngajuppe ümber mõne pulgakese, mis oli kodust kaasa võetud.

Seeliku allosa kaunistatakse sobivates värvides villasest palmikust kandiga, allääres on punane riba. Kõige iseloomulikumaks peetakse seeliku alläärele õmmeldud kahte või kolme paela. Need on üldjuhul kolmevärvilised: sinine, kollane ja punane või kollane, sinine ja punane. Paelu seeliku alaosas võib kohata ka Lääne-Eestis ja saartel, samuti Rootsis. Tavaliselt on seelikud vöökohast ühtlaselt kroogitud. Krooke võib rohkem olla seljal ja külgedel, nii et esiosa jääb siledaks. Leidub ka seelikuid, mis on pihikuga kokku õmmeldud nagu sarafan. Seelikut võib kanda kokku-seotuna kitsa vööga, mille otsad on peidetud. Ette võib panna põlle, mis on liivi naiste piduliku riietuse osa.

Põll (*ežōrōn*)

Põll on valge, juba ammusel ajal õmmeldi see ostetud peenest materjalist. Põlled võivad olla mitmesugused. Neid võib kaunistada niplis- või heegelpitsiga, heledate paeltega, juurde võib sobitada sissekootud muustriga riide, mis meenutab pitsi. Põll peab olema pikk, selle alläär peab algama umbes laba kõrgusel seeliku äärest. Ammused põlled, mida kanti pulmarituaalides, olid laiamad, need katsid keha.

Liivlaste uuendatud rahvarõivad 1934. a.
Foto: Bruno Dziadkovski

Autentne põll lähivaates.
Foto: Ainars Gaidis

Liivi vanaema 2017. a.
Foto: Ainars Gaidis

Jakk ja pihik (vamž ja būorst)

Liivi naised kannavad särgi peal ühevärvilist – tumesinist, musta või halli – kalevist pihikut või jakki, mis sobib seelikutriipudega. Varasemates ülestähendustes on mainitud ka punaseid ja helesiniseid ülerõivaid. Jakid ja pihikud on lühikesed, ulatudes vöökohani või veidi üle selle. Lõike järgi jagunevad jakid laiadeks ja kitsasteks. Jakke kantakse jahedamal ajal. Kui jaki all on kraega särk, tuleb see jaki peale sättida. Rahvarõivaid kandes peab jälgima, et rõivaesemed tuleb valida peo toimumiskoha ja -aja järgi.

Liivi neiu 1846. aastal.
Läti riikliku erikaitse all
oleva liivi kultuurajaloolise
territooriumi „Livõd rända”
(Liivi rand) arhiiv.
Joonistus: August Georg
Wilhelm Pezold

Liivi neiu 2017. aastal.
Foto: Ainars Gaidis

Rätik (*krīzdag*)

Naise rahvarõivaste iseloomulik osa on ostetud, vabrikus kootud peenvillased, siidist või puuvillased rätikud. Väiksemaid rätikuid kannavad nii abielunaised kui ka noored neidud. Suuremad seatakse õlgadele, kusjuures suuremate pidude korral jääb rätik isekootud vana sõba alla. Liivlannadele on omane siduda rätiku otsad rinnal risti ja kinnitada need seeliku värvli vahele. Rätiku otsad võib peita ka pihiku väljalõikesse. Ostetud rätikuid on rahvarõivaste osana kantud ka naaberkihelkondades, nii on toimunud näiteks rootsi naised Ruhnu saarel ja paljudes kohtades Eestis. 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul hakati õlgadel kandma ka suuri heegeldatud rätte.

Sõba (*villikat*)

Liivi naise rahvarõivakomplekti vanim riidetükk on valge sõba. Seda kanti pulmas, vanemad naised võtsid sõba ülle ka kirikusse minnes. Liivi sõba sarnaneb Vidzeme omaga. Mõnikord kaunistatakse see punaste kootud narmastega.

Sellist sõba kannab etenduses „Lībiešu kāzas XIX gadsimtā“ („Liivi pulmad XIX sajandil“) ansambli Līvlist pruut (*brūt*). Valgel pruudisõbal on eriline nimetus: *kõrtan*.

Ventspils kandi liivi külades kanti pidulikel puhkudel ka mustvalgeid ruudulisi sõbasid. Üldjuhul ei kinnitata sõba sõlega, seda hoitakse kinni kätega. Vanadelt piltidelt võib siiski näha, et sõlge on kasutatud. Näiteks Väinö Wallin on 1891. aasta brošüüris „Liivi rahvas, selle minevik ja olevik“ avaldanud pildi, millel on kujutatud noorpaar, kus mõrjsa sõba on kinnitatud väiksemapoolse sõlega (*suolg*).

Jaheda tuulise ilmaga kantakse suuri ruudulisi villaseid rätte või kaetakse end nn poolseelikuga (*jupk* – käisteta pikk ümbervõetav pontsolaadne riideese), mis sarnaneb seelikuga, kuid on sellest laiem. Need seotakse kaela juurest kinni ja pealmine kiht tõmmatakse tagant üle pea nagu kapuuts.

Liivi rahvarõivastes pruut.
Foto: Ainars Gaidis

Liivi noorpaar 1891. aastal.
Foto: Zoja Sīle erakogu

Liivi paar 2017. aastal.
Foto: Ainars Gaidis

Tanu ja tanu koos suukattega.
Foto: Ainars Gaidis

Tanu (*mitš*)

Liivi abielunaised kandsid rahvarõivaste juurde tanu. Lõike järgi võib tanu olla kaheosaline (*kakš-kabāl mitš*) või kolmeosaline (*kuolm-kabāl mitš*). Eriti tähelepanuväärsed on liivi naiste tanude kuklaosa värvikad kaunistused, need toruvad Läti teiste piirkondade rahvarõivaste hulgas hästi silma. Neid tehakse brokaat- ja siidpaeltel, nõöpidest ja klaaspärlitest. Peale selle kaunistatakse ja kinnitatakse tanu värvilise paela või rätikuga, mille otsad seotakse laubale sõlme.

Tanude valmistamine ja kaunistamine annab ansambli liikmetele võimaluse end loominguliselt väljendada. Igal naisel on kaks või kolm tanu, mida sobitatakse õlarätikutega. Pidulikematel üritustel kantakse suukatet (*mundag*). Suukate käis enamasti ümber lõua ja otsad kinnitati tanu alla, harvem lõug kaeti ja otsad kinnitati kuklaosas. Suukatte sidumine on osa tanutamisrituaalset traditsioonilises liivi pulmas. Neid panevad pähe räti või tanu, viimase küll suukatteta.

Pruudipärg (*brūt vāņka, brūt krūonõ*)

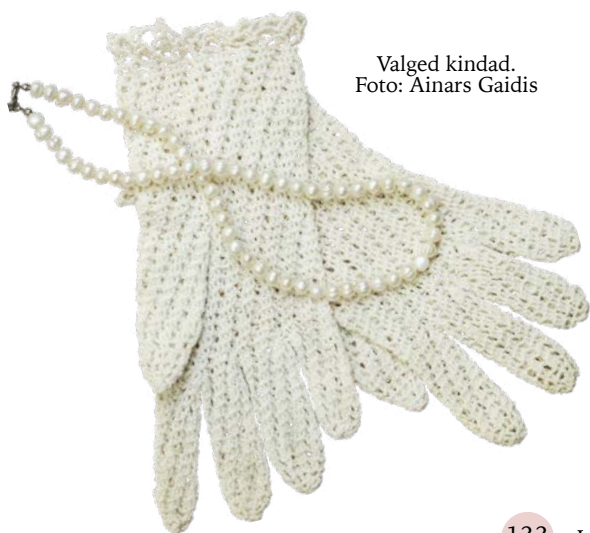
Liivi neid kandsid pärga ainult pulmas (*kõzgõnd*). Vanasti oli liivi külas ainult üks selline pärg, sest see oli kallis ja seda sai endale lubada vaid jõukam rahvas. Seepärast laenasid tulevased mõrsjad pärja majapidamisest, kus enne oli pulmi peetud. 19. sajandi tavaid järgiva pulmamängu etendamiseks tuli Liivi ansambli

Livlist 1979. aastal läbi uurida Riia ja Tartu muuseumides talletatavad liivi pulmapärjad.

Liivi mõrsjate tagasihoidlikus rahvarõivakomplektis on pärg kõige värvikam osa. Seda ehib traatidest kimp hõbedase aluse kohal. Iga traadijupi otsas on klaashelmed ja kuulikesed. Pärga kandes tuleb õppida hoidma head rühti. Juuksed tuleb eriliselt põimida, et pärga oleks mugav kanda ja see püsiks stabiilselt peas kogu pika pulmarituaali vältel. Et raske pärg pead ei pigistaks, asetati vanasti selle alla väike padjand. Enne pärja asetamist pannakse pähe elavatest lilledest pärg. Et pärg kindlalt peas püsiks, seoti paelad lõua alla. Värvilised paelad kinnitati ka selja tagant. Ansambli Livlist pärg on valmistatud rahvarõivakeskuses Senā Klēts.

Kindad, sukad, kingad (kindõd, sukād, kāngad)

Liivi mõrsja rõivaste juurde kantakse valgeid sõrmkindaid, mis on kootud augulises koes või heegeldatud. Pulmas ja kirikus kannavad valgeid kindaid ka teised pulma aukülalised: eelkõige need, kes osalevad pulmarituaalides, näiteks isamees (*maršals*) ning pruudi ja peiu vanemad. Mõrsjal on pulmas jalas valged sukad ja madalad kingad.

Valged kindad.
Foto: Ainars Gaidis

Liivi pruut.
Foto: Ainars Gaidis

Liivi naised ja neiud kannavad ka värvilisi – punaseid või sinakaslillasid – sukki. Kui kasutusele võeti (ostetud) villase lõnga värvid, hakati kuduma väga erksavärvilisi ja -mustrilisi sukki. 1901. aastal ostis soome etnograaf Axel O. Heikel Pizā (Miķeļtorni) külas suka, milles oli kasutatud valget, kollast, aniliinsinist, punakaspruuni, karminpunast, tumedat punakaslillat, sinakaslillat, rohelist ja musta. Kui jalas on mustrilised villased sukad, võib rahvarõivastega kanda pastlaid. Pühade ajal kanti siiski kinniseid kingi.

Liivi sukkade kogu Kolka liivi keskuses Kūolka.
Foto: Ainars Gaidis

LIIVI MEHE RIIETUS (*mīedōrōnd*)

„Tiri-liri-turulumm,
seelik hall on mul“

Kārlis Stalte, „Sookurg“

19. sajandi liivi meesterõivastel, millest lähtutakse tänapäevaseid rahvarõivaid valmistades, on vähe iseloomulikke detaile. Võimaluste piires riietusid mehed ajastu moenõudeid järgides.

Särigid on tuunikalaadsed, laiemapoolse tagasi-keeritava kraega. Krae seotakse niidist nõoriga või nõöbitakse nõöbiga. Kaela seotakse paela moodi kokku volditud röömsavärviline siidrätt. Pidulikel särkidel on krae ja varrukasuud kaunistatud tagasihoidliku tikandiga.

Särigi peal kantakse lühikest musta, tumesinist või tumehalli kuube (*am*), mis liivi keeles tähendab ‘seelikut’. Soojal ajal võib kanda vesti ja särki. Liivi folkloorikollektiivi Kändla mehed kannavad pikka kuube (*vanā ōrōn*). Peas on kaabu (*kibār*) või nokkmüts.

Liivi meeste rahvarõivast iseloomustavad lühikesed, põlvedeni ulatuvate säärttega püksid. Jalga pannakse mustrilised või ühevärvilised sukad, mis seotakse põlve alt kitsa kootud või punutud paelaga (*sārpaggōl*). Kantakse ka pikki pükse (*bikšōd*), jalas on saapad (*sōpkōd*) või kingad (*kāngad*).

Liivi mehe rõivad.
Foto: Ainars Gaidis

Liivi naise ja mehe rōivad. 19. sajandi teine pool.
Foto: Lāti riiklik ajaloomuuseum

Kirjandus

- Blumberga, Renāte; Mäkelainen, Tapio; Pajusalu, Karl 2013. Libieši. Vēsture, valoda un kultūra 2013. Riia, Liivi kultuuri centrs.
- Blumberga, Renāte 2006. Libieši dokumentos un vēstulēs. Somijas zinātnieku ekspedīcijas pie libiešiem. Riia, Lāti Ajaloo Instituudi kirjastus.
- Boiko, Kersti 1994. Libieši. Rakstu krājums. Riia, Zinātne.
- Karlsona, Anete 2013. Dziesmusvētki un tautiskā tērpa attīstība Latvijā 19. gadsimta beigās un 20. gadsimtā. Riia, Zinātne.
- Grasmane, Maruta 2006. Latviešu tautas tērpi. Raksti. Izšūšana. Riia, Rasa ABC.
- Rāndalist āģarontōz 1995. āģastōn. Riia, Līvōd rānda.
- Zariņa, Anna 1988. Libiešu apģērbs 10.-13.gs. Riia, Zinātne.
- Žeiere, Irita 2017. Arheoloģiskais tērps: tā darināšana, valkāšana un komplektēšana mūsdienu Latvijā. Riia, Rahvakultuurikeskus.
- Mēs savā zemē un laikā 1998. Lāti Teaduste Akadeemia, "Līvōd rānda" ja Lāti rahvarōivakeskuse konverents "Libieši un viņu tradicionālie tērpi" ("Liivlased ja nende rahvarōivad") ettekannete kokkuvōrted. – Latvijas Vēstnesis 214 (21.07.1998). – <https://www.vestnesis.lv/ta/id/32248>.

IGAL RAHVAL OMA RÕIVAS

Kihnu, seto, suidi ja liivi rahvarõivad

Tänapäeva üleilmastuvas maailmas väärtustavad inimesed aina enam kultuurilisi erinevusi. Rahvarõivad on kultuurilise identiteedi kõige nähtavam osa. Sellesse raamatusse on koondatud lühike ülevaade nelja väga omapärase rahvakillu – setode ja kihnlaste ning Lätis elavate suidide ja liivlaste – rahvariietest ja nende kandmise tavadest.

